

Kamer van Volksvertegenwoordigers

BUITENGEWONE ZITTING 1988

29 JUNI 1988

HERZIENING VAN DE GRONDWET

**Herziening van artikel 17 van
de Grondwet met uitzondering van
de woorden « Het onderwijs is vrij;
elke preventieve maatregel is
verboden »**

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE HERZIENING VAN DE GRONDWET,
VOOR DE INSTITUTIONELE HERVORMINGEN
EN VOOR DE REGELING VAN CONFLICTEN (1)

UITGEBRACHT DOOR DE HEREN
LARIDON EN GEHLEN

(1) Samenstelling van de Commissie :

Voorzitter : de heer Nothomb.

A. — Vaste leden :

C.V.P. HH. Bourgeois, Dhoore,
Hermans, Moors, Uyttendaele,
Van Rompuy.
P.S. HH. G. Charlier, De Raet,
Eerdeken, Happart,
Mottard, Mevr. Onkelinx.
S.P. HH. Chevalier, Galle, Van
Miert, Vanvelthoven.
P.V.V. HH. Cortois, Denys,
Mevr. Neyts-Uyttebroeck.
P.R.L. HH. Defraigne, Gol,
Hazette.
P.S.C. HH. Antoine, Gehlen.
V.U. HH. Anciaux, Coveliers.
Agalev-H. Simons.
Ecolo

B. — Plaatsvervangers :

HH. Ansoms, F. Bosmans,
J. Bosmans, Coens, Mevr. Merckx-
Van Goeij, HH. Van Parys, Van
Peel.
HH. Baudson, Biefnot, Cools,
Di Rupo, Féaux, Tomas, N.
HH. Baldewijns, Hancké, Laridon,
Vandenbroucke, Van Elewyck.
HH. Beysen, De Croo, Flamant,
Verhofstadt.
HH. D'Hondt, Klein, L. Michel,
Neven.
HH. Gendebien, Laurent, J. Michel.
HH. Candries, Gabriëls, Sauwens.
H. Geysels, Mevr. Vogels.

Zie :

10 / 17 - 455 - 1988

- N°1 : Tekst overgezonden door de Senaat.
- N°2 en 3 : Amendementen.

Chambre des Représentants

SESSION EXTRAORDINAIRE 1988

29 JUIN 1988

REVISION DE LA CONSTITUTION

**Révision de l'article 17
de la Constitution à l'exception
des mots « L'enseignement est libre;
toute mesure préventive est
interdite »**

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DE REVISION DE LA CONSTITUTION, DES
REFORMES INSTITUTIONNELLES ET
DU REGLEMENT DES CONFLITS (1)

PAR MM. **LARIDON ET
GEHLEN**

(1) Composition de la Commission :

Président : M. Nothomb.

A. — Membres effectifs :

C.V.P. MM. Bourgeois, Dhoore,
Hermans, Moors, Uyttendaele,
Van Rompuy.
P.S. MM. G. Charlier, De Raet,
Eerdeken, Happart,
Mottard, Mme Onkelinx.
S.P. MM. Chevalier, Galle, Van
Miert, Vanvelthoven.
P.V.V. MM. Cortois, Denys,
Mme Neyts-Uyttebroeck.
P.R.L. MM. Defraigne, Gol,
Hazette.
P.S.C. MM. Antoine, Gehlen.
V.U. MM. Anciaux, Coveliers.
Agalev-M. Simons.
Ecolo

B. — Membres suppléants :

MM. Ansoms, F. Bosmans,
J. Bosmans, Coens, Mme Merckx-
Van Goeij, MM. Van Parys, Van
Peel.
MM. Baudson, Biefnot, Cools,
Di Rupo, Féaux, Tomas, N.
MM. Baldewijns, Hancké, Laridon,
Vandenbroucke, Van Elewyck.
MM. Beysen, De Croo, Flamant,
Verhofstadt.
MM. D'Hondt, Klein, L. Michel,
Neven.
MM. Gendebien, Laurent, J. Michel.
MM. Candries, Gabriëls, Sauwens.
M. Geysels, Mme Vogels.

Voir :

10 / 17 - 455 - 1988

- N° 1 : Texte transmis par le Sénat.
- N°2 et 3 : Amendements.

DAMES EN HEREN,

Votre commission a consacré quatre réunions à la révision de l'article 17 de la Constitution, les jeudi 23 et vendredi 24 juin 1988. La discussion générale a également porté sur la révision des articles 59bis et 107ter de la Constitution. Enfin, le présent rapport a été approuvé le mercredi 29 juin 1988.

*
* *

I. — AANWIJZING VAN RAPPORTEURS

Verscheidene leden menen dat het aanbeveling verdient drie rapporteurs aan te wijzen, van wie een tot de oppositie behoort.

Artikel 17 neemt immers de waarborgen over van het schoolpact waarover tussen de drie grote politieke families onderhandeld werd. Ofschoon achteraf nog andere partijen dit Pact hebben onderschreven, werd tussen sommige oorspronkelijke ondertekenaars (CVP – PSC – PRL – PVV) ervan op 29 oktober 1987 een akkoord gesloten, op grond waarvan « de ontwerpen tot wijziging van de artikelen 17, 107ter en 59bis, § 2, 2°, gelijktijdig moeten worden opgesteld in gemeenschappelijk overleg met alle ondertekenende partijen ».

Een ander lid is tegen dat voorstel gekant. De rapporteurs mogen niet uitsluitend tot de drie grote politieke families gehoren. Er zijn nog andere fracties in de Commissie vertegenwoordigd.

Aangezien de herziening van artikel 17 de overdracht van het onderwijs naar de gemeenschappen beoogt, is een lid de mening toegedaan dat er een rapporteur per gemeenschap zou moeten zijn.

De Voorzitter brengt het voorstel om drie rapporteurs aan te wijzen in stemming. Dat voorstel wordt met 18 tegen 6 stemmen en 1 onthouding verworpen.

Vervolgens beslist de Commissie met 18 tegen 6 stemmen en 1 onthouding 2 rapporteurs aan te wijzen.

Drie namen worden voorgesteld, de heer Laridon, de heer Gehlen en de heer Hazette. Sommigen wijzen er nog op dat voor een aangelegenheid die verband houdt met de waarborgen die aan alle Belgen moeten worden toegekend, een rapporteur tot de oppositie zou moeten behoren.

De heer Laridon wordt met eenparigheid van stemmen tot rapporteur aangewezen. Het voorstel om de heer Hazette als rapporteur aan te wijzen wordt met 18 tegen 5 stemmen en 2 onthoudingen verworpen. Bijgevolg is de heer Gehlen de tweede rapporteur.

Een lid heeft zich onthouden omdat de Commissie naar zijn gevoelen geen tijd gehad heeft om overleg te

MESDAMES, MESSIEURS,

Uw Commissie heeft vier vergaderingen gewijd aan de herziening van artikel 17 van de Grondwet : op donderdag 23 en vrijdag 24 juni 1988. Tijdens de algemene bespreking werd tevens de herziening van de artikelen 59bis en 107ter van de Grondwet besproken. Onderhavig verslag werd tenslotte goedgekeurd op woensdag 29 juni 1988.

*
* *

I. — DESIGNATION DE RAPPORTEURS

Plusieurs membres estiment qu'il conviendrait de désigner trois rapporteurs dont un de l'opposition.

L'article 17 reprend en effet les garanties de pacte scolaire qui a été négocié entre les trois grandes familles politiques. Si d'autres partis ont ensuite adhéré à ce pacte, c'est entre des signataires originaires (CVP – PSC – PRL – PVV) qu'a été signé le 29 octobre 1987 un accord selon lequel « les projets de modification des articles 17, 107ter et 59bis, § 2, 2°, seront définis simultanément et de commun accord entre tous les partis signataires. »

Un autre membre s'oppose à cette proposition. Les rapporteurs ne peuvent uniquement appartenir aux trois grandes familles politiques. D'autres groupes sont représentés en commission.

Etant donné que la révision de l'article 17 vise à transférer l'enseignement aux communautés, un membre estime qu'il faudrait un rapporteur par communauté.

Le Président met au voix la proposition de désigner trois rapporteurs. Cette proposition est rejetée par 18 voix contre 6 et 1 abstention.

La commission décide ensuite par 18 voix contre 6 et 1 abstention de désigner 2 rapporteurs.

Trois noms sont proposés : M. Laridon, M. Gehlen et M. Hazette. Certains rappellent encore que pour une matière qui concerne les garanties à accorder à tous les Belges, un rapporteur doit être de l'opposition. M. Laridon est désigné en qualité de rapporteur à l'unanimité.

La proposition de désigner M. Hazette comme rapporteur est rejetée par 18 voix contre 5 et 2 abstentions. En conséquence, le deuxième rapporteur est M. Gehlen.

Un membre s'est abstenu parce qu'il considère que la commission n'a pas eu le temps de se concerter sur

plegen over de mogelijkheid om drie rapporteurs, die elk een gemeenschap vertegenwoordigen, aan te wijzen.

II. — PROCEDUREKWESTIES

1. Aanwezigheid van de Vice-Eerste Minister en Minister van Verkeerswezen en Institutionele Hervormingen (N)

Een lid constateert de afwezigheid van de Vice-Eerste Minister en Minister van Verkeerswezen en Institutionele Hervormingen (N) die in de Senaat bij de bespreking van artikel 17 nochtans een inleidende uiteenzetting heeft gehouden. Beide Kamers verdienen evenveel respect en hij vraagt dat de Vice-Eerste Minister aanwezig zou zijn.

Andere leden geven daarentegen als hun mening te kennen dat de Regering op geldige wijze vertegenwoordigd is.

De Ministers van Onderwijs (F) en de Staatssecretaris voor Onderwijs (N) zijn aanwezig om deel te nemen aan de werkzaamheden van de Commissie in verband met de herziening van artikel 17 van de Grondwet, dat alleen betrekking heeft op het onderwijs.

De Minister van Onderwijs (F) voegt eraan toe dat de Vice-Eerste Minister en Minister van Verkeerswezen en Institutionele Hervormingen (N) tijdelijk in de Senaat is opgehouden om er de begroting van Verkeerswezen te verdedigen, doch dat de Regering uit één mond spreekt.

Een lid acht de aanwezigheid van de Vice-Eerste Minister en Minister van Institutionele Hervormingen (N) onontbeerlijk, omdat de ter herziening voorgelegde artikelen niet alleen betrekking hebben op de communautarisering van het onderwijs, maar ook op de faciliteitengemeenten, op de mogelijkheid voor de gemeenschappen om verdragen te sluiten, alsmede op het Arbitragehof.

In dat verband herinnert hij eraan dat zowel voor de bespreking van de wet van 5 maart 1984 betreffende de saldi en de lasten van het verleden van de Gemeenschappen en de Gewesten en de nationale economische sectoren als voor de bespreking van de wet van 28 juni 1983 betreffende het Arbitragehof en de wet van 10 mei 1985 betreffende de gevolgen van de door het Arbitragehof gewezen vernietigende arresten, het Parlement altijd in aanwezigheid van de Minister van Institutionele Hervormingen kon vergaderen.

Volgens het lid moet dat vandaag ook het geval zijn.

De Minister van Institutionele Hervormingen, die bovendien nog Vice-Eerste Minister is, is bij uitstek verantwoordelijk voor de staatshervorming waarvan de communautarisering van het Onderwijs slechts één aspect is.

la possibilité de désigner trois rapporteurs représentant chaque communauté.

II. — QUESTIONS DE PROCEDURE

1. Présence du Vice-Premier Ministre et Ministre des Communications et des Réformes institutionnelles (N)

Un membre constate l'absence du Vice-Premier Ministre et Ministre des Communications et des Réformes institutionnelles (N) qui avait pourtant fait un exposé introductif au Sénat lors de la discussion de l'article 17. Les deux chambres méritant un égal respect, il demande que le Vice-Premier Ministre soit présent.

D'autres membres estiment par contre que le Gouvernement est valablement représenté.

Le Ministre de l'Education nationale (F) et le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) sont présents pour participer aux travaux de la Commission sur la révision de l'article 17 de la Constitution qui concerne uniquement l'enseignement.

Le Ministre de l'Education nationale (F) ajoute que le Vice-Premier Ministre et Ministre des Communications et des Réformes institutionnelles (N) est temporairement retenu au Sénat pour défendre le budget des Communications, mais que le Gouvernement parle d'une seule voix.

Un membre estime que la présence du Vice-Premier Ministre et Ministre des Réformes institutionnelles (N) est indispensable parce que les articles soumis à révision ne portent pas uniquement sur la communautarisation de l'enseignement, mais ont également trait aux communes à facilités, à la possibilité pour les communautés de conclure des traités et à la Cour d'arbitrage.

Il rappelle à ce propos que tant pour la discussion de la loi du 5 mars 1984 relative aux soldes et aux charges du passé des communautés et des régions et aux secteurs économiques nationaux que pour la discussion de la loi du 28 juin 1983 sur la Cour d'arbitrage et de la loi du 10 mai 1985 relative aux effets des arrêts d'annulation rendus par la Cour d'arbitrage, le Parlement a pu toujours se réunir en présence du Ministre des Réformes institutionnelles.

Le membre estime qu'il doit en être de même aujourd'hui.

Le Ministre des Réformes institutionnelles qui est en outre Vice-Premier Ministre est spécifiquement responsable de la réforme de l'Etat dont la communautarisation de l'enseignement n'est qu'un aspect.

Na een schorsing van de vergadering beslist de Commissie om een uiteenzetting van de Minister van Onderwijs (F) over artikel 17 te horen.

De Vice-Eerste Minister en Minister van Institutionele Hervormingen (N) zal dan naderhand een uiteenzetting houden over de herziening van de artikelen 59*bis* en 107*ter*.

2. Eventuele openbaarheid van de commissievergaderingen

Een lid wenst dat de Commissie openbare vergaderingen houdt, zodat zij doelmatig en snel kan werken en het publiek degelijk kan informeren. Dat de commissievergaderingen over de voorstellen tot herziening van de artikelen 47, 48, 108*ter*, §§ 2 en 6, en 115 niet openbaar waren, heeft de werkzaamheden niet bepaald bespoedigd en heeft evenmin geleid tot een betere samenwerking tussen meerderheid en oppositie. Bovendien heeft de Voorzitter geregeld contact gehouden met de pers om de niet-openbaarheid van de commissiewerkzaamheden enigszins te ondervangen. Ook de Franstalige liberale oppositie heeft de pers te woord gestaan. Een ander lid stelt voor de bespreking van artikel 17 in openbare vergadering te houden en uit dat experiment conclusies te trekken.

De Voorzitter memoreert dat luidens het Reglement van de Kamer alleen de door de Senaat overgezonden of geamendeerde ontwerpen en de begrotingen in openbare commissievergadering kunnen worden besproken (art. 22). De commissie kan van het Reglement alleen met eenparige stemmen afwijken. De Voorzitter constateert dat die eenparigheid in dit geval niet voorhanden is, aangezien twee leden de toepassing van het Reglement vragen.

3. Verzoek tot verdaging

Een lid vraagt om de werkzaamheden van de commissie te verdagen tot de Raad van State advies over het wetsontwerp betreffende de gemeenten met een bijzonder statuut heeft uitgebracht. Indien de werkzaamheden niet worden verdaagd, zou de commissie wel eens nutteloos werk gepresteerd kunnen hebben. Volgens de inlichtingen waarover hij beschikt, zou het advies van de Raad van State de voorgenomen hervormingen wel eens finaal kunnen doen vastlopen. Het verzoek tot verdaging wordt verworpen met 17 tegen 6 stemmen.

III. — UITEENZETTING VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS (F) OVER DE HERZIE- NING VAN ARTIKEL 17

Vooraf beklemtoont de Minister van Onderwijs (F) dat de Regering een grondige en gedetailleerde bespreking wenst van de voor herziening vatbaar ver-

Après une suspension de séance, la Commission décide d'entendre un exposé du Ministre de l'Éducation nationale (F) sur l'article 17.

Le Vice-Premier Ministre et Ministre des Réformes institutionnelles (N) fera ultérieurement un exposé sur la révision des articles 59*bis* et 107*ter*.

2. Publicité éventuelle des réunions de la Commission

Un membre souhaite que la Commission soit publique pour des motifs d'efficacité, de rapidité de ses travaux et d'informations au public. Le fait que les réunions de la commission consacrées aux propositions de révision des articles 47, 48, 108*ter*, §§ 2 et 6 et 115 n'ont pas été publiques, n'ont conduit ni à une accélération des travaux ni à une meilleure collaboration entre la majorité et l'opposition. En outre, pour pallier l'absence de publicité, le Président a organisé des contacts avec la presse. L'opposition libérale francophone a également eu des échanges avec les journalistes. Un autre membre propose de faire l'expérience de réunions publiques pour la discussion de l'article 17 et d'en tirer ensuite les conclusions.

Le Président rappelle que le règlement de la Chambre n'autorise la publicité des réunions de commission que pour les projets transmis ou amendés par le Sénat et pour les budgets (art. 22). C'est uniquement à l'unanimité que la Commission peut déroger au règlement. En espèce cette unanimité n'est pas réunie, deux membres demandant l'application du règlement.

3. Demande d'ajournement

Un membre demande d'ajourner les travaux de la Commission jusqu'à ce que le Conseil d'Etat rende son avis sur le projet de loi relatif aux communes à statut spécial. Si les travaux n'étaient pas ajournés, la Commission risquerait de faire un travail inutile. Selon ses informations, l'avis du Conseil d'Etat pourrait en effet porter un coup d'arrêt aux réformes envisagées. La demande d'ajournement est rejetée par 17 voix contre 6.

III. — EXPOSE DU MINISTRE DE L'EDUCATION NATIONALE (F) SUR LA REVISION DE L' ARTICLE 17

Le Ministre de l'Éducation nationale (F) souligne à titre préalable que le Gouvernement souhaite un débat approfondi et complet sur les articles à reviser. Il

klaarde artikelen. Hij wil de discussie of de vragen niet uit de weg gaan, maar vraagt dat men hem zou beoordelen op de antwoorden die hij verstrekt.

De Minister stipt aan dat het nieuwe artikel 17 drie beginselen huldigt :

1) Het bevestigt opnieuw de vrijheid van onderwijs die reeds was vervat in het in 1831 geredigeerde artikel 17, dat sindsdien nog niet werd gewijzigd;

2) Het erkent het recht op onderwijs. Dat recht wordt een grondwettelijk recht, wat de democratie ongetwijfeld ten goede komt;

3) Het voert de gelijke behandeling in tussen leerlingen, studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen en houdt rekening met objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, die een aangepaste behandeling verantwoordt.

In het voorgestelde artikel 17 zijn dan ook de beginselen terug te vinden van het schoolpact dat de drie grote politieke families op 6 november 1958 hadden ondertekend en dat een verlengstuk vond in het protocol van 4 april 1973. Aan die beginselen voegt artikel 17 niets toe en evenmin ontnemt het er iets aan. De Minister slaat de inleidende uiteenzetting die hij voor de Senaatscommissie heeft gegeven over, doch hij staat stil bij de meest omstreden punten, namelijk de neutraliteit, de organisatie van de levensbeschouwelijke cursussen en de kosteloosheid van het onderwijs.

De neutraliteit

Sommigen hebben de wens uitgesproken dat aan de andere openbare besturen en inzonderheid aan de provincies en gemeenten neutraliteit wordt opgelegd. Sinds 1958 is alleen de Staat verplicht voor een neutraal onderwijs te zorgen. De Regering wenst die verplichting niet aan andere openbare besturen op te leggen. De neutraliteit zoals ze thans is omschreven, steelt op drie criteria : de verplichting voor de openbare besturen de keuze te bieden tussen de lessen godsdienst en de lessen zedenleer, de instemming met de neutraliteitsverklaring van 8 mei 1963 en de herkomst van de diploma's.

Die criteria mogen dan wel geen eeuwige waarde hebben, maar zoals de zaken nu staan, is het niet raadzaam ze te wijzigen.

De inrichting van de lessen zedenleer en godsdienst

Vergeleken met de huidige toestand bepaalt het nieuwe artikel 17 dat alle leerlingen recht hebben op onderricht in zedenleer en godsdienst en dat de openbare besturen de keuze moeten bieden tussen het onderwijs van een der erkende godsdiensten en dat van de niet-confessionele zedenleer. De wettelijke verplichting om die keuze te bieden wordt nu een grondwettelijke verplichting.

De kosteloosheid van het onderwijs komt niet op losse schroeven te staan, want de beginselen van het schoolpact blijven onverkort behouden.

n'a pas l'intention de fuire la discussion ou de se dérober aux questions mais demande d'être jugé sur les réponses qu'il fournit.

Le Ministre souligne en suite que l'article 17 nouveau met en œuvre trois principes.

1) Il réaffirme la liberté de l'enseignement qui figurait déjà dans l'article 17 tel qu'il a été rédigé en 1831 et qui depuis lors n'avait pas encore été modifié;

2) Il reconnaît le droit à l'enseignement. Ce droit devient un droit constitutionnel, ce qui est sans aucun doute une avancée démocratique;

3) Il établit l'égalité de traitement entre les élèves, étudiants, parents, membres du personnel et établissements d'enseignement en tenant compte des différences objectives notamment des caractéristiques propres à chaque pouvoir organisateur qui justifient un traitement approprié.

L'article 17 tel que proposé transcrit ainsi les principes de base du pacte scolaire signé entre les trois grandes familles politiques le 6 novembre 1958 et prorogé par protocole le 4 avril 1973. L'article 17 n'ajoute rien et ne soustrait rien à ces principes de base. Sans reprendre l'exposé introductif fait en commission du Sénat, le Ministre invoque successivement les points les plus litigieux à savoir la neutralité, l'organisation des cours philosophiques et la gratuité.

La neutralité

D'aucuns souhaitent que la neutralité soit imposée aux autres pouvoirs publics et plus particulièrement aux provinces et aux communes. Depuis 1958, seul l'Etat a l'obligation de dispenser un enseignement neutre. Le Gouvernement ne souhaite pas imposer cette obligation à d'autres pouvoirs publics. La neutralité telle qu'elle est définie aujourd'hui repose sur trois critères : l'obligation pour les pouvoirs publics d'offrir le choix entre le cours de religion et le cours de morale, l'adhésion à la déclaration de neutralité du 8 mai 1963 et l'origine des diplômes.

Si ces critères ne sont pas éternels, dans l'état actuel des choses, il n'est pas opportun de les modifier.

L'organisation des cours de morale et de religion

Par rapport à la situation actuelle, l'article 17 nouveau prévoit que tous les élèves ont droit à une éducation morale et religieuse et que les pouvoirs publics doivent offrir le choix entre l'enseignement d'une des religions reconnues et celui de la morale non confessionnelle. L'obligation légale d'offrir le choix devient une obligation constitutionnelle.

En ce qui concerne *la gratuité* de l'enseignement, rien n'est remis en cause puisque les principes de pacte scolaire sont maintenus purement et simplement.

**IV. — UITEENZETTING VAN DE MINISTER
VAN INSTITUTIONELE HERVORMINGEN (N)
BETREFFENDE ARTIKEL 59bis, §§ 2, 2bis, 4,
4bis EN 6 EN ARTIKEL 107ter VAN DE
GRONDWET**

I. — Art. 59bis

a) De verdragrechtelijke bevoegdheid van de Gemeenschappen

Het huidige artikel 59bis, §§ 2 en 2bis van de Grondwet beperkt de bevoegdheid van de Gemeenschappen op internationaal vlak tot de internationale samenwerking inzake culturele en persoonsgebonden aangelegenheden.

De andere aspecten van het internationaal optreden betreffende aangelegenheden die onder de bevoegdheid van de Gemeenschappen ressorteren, zijn derhalve nationaal gebleven. Wel is het zo dat artikel 81 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen voorziet dat de Gemeenschapsexecutieven moeten worden betrokken bij de onderhandelingen over internationale akkoorden in de aangelegenheden waarvoor de Gemeenschappen bevoegd zijn. Daarenboven vereist artikel 16 van de bijzondere wet van 8 augustus 1980 tot hervorming der instellingen dat de internationale verdragen op het vlak van de gemeenschapsaangelegenheden moeten worden goedgekeurd door de Gemeenschapsraden. Evenwel beklemtoont voornoemd artikel 81 dat het de Koning is die, overeenkomstig artikel 68 van de Grondwet, de enige gesprekspartner is op internationaal vlak.

Men kan niet anders dan tot de conclusie komen dat de huidige bevoegdheidsverdeling inzake het internationale optreden op het vlak van de gemeenschapsaangelegenheden bijzonder complex is.

Om aan deze complexiteit te verhelpen stelt de Regering thans voor om artikel 59bis, §§ 2 en 2bis, van de Grondwet te herzien teneinde tot een eenduidige bevoegdheidsverdeling ter zake te komen. Het voorstel van de Regering beoogt immers de Gemeenschappen exclusief bevoegd te maken om internationaal op te treden in alle aangelegenheden die onder hun bevoegdheid ressorteren. Aldus zullen de Gemeenschappen internationale verdragen en internationale samenwerkingsakkoorden kunnen sluiten, niet alleen op het vlak van de culturele en persoonsgebonden aangelegenheden maar ook op het vlak van het onderwijs.

Het toekennen van een volwaardige internationale bevoegdheid dringt zich thans des te meer op, nu de bevoegdheden van de Gemeenschappen gevoelig worden uitgebreid. Het zou immers onlogisch zijn om de bevoegdheden van de Gemeenschappen intern, binnen België, uit te breiden en langs de andere kant de nationale overheid de mogelijkheid te geven om via

**IV. — EXPOSE DU MINISTRE DES RE-
FORMES INSTITUTIONNELLES (N) CON-
CERNANT L'ARTICLE 59bis, §§ 2, 2bis, 4, 4bis
ET 6, ET L'ARTICLE 107ter DE LA
CONSTITUTION**

I. — Art. 59bis

a) La compétence des Communautés en matière de conclusion de traités

L'actuel article 59bis, §§ 2 et 2bis, de la Constitution limite la compétence internationale des Communautés à la coopération internationale dans les matières culturelles et personnalisables.

Par conséquent, les autres aspects de l'action internationale concernant des matières qui relèvent de la compétence des Communautés sont restés de la compétence du pouvoir national. Toutefois, l'article 81 de la loi spéciale du 8 août 1980 de réformes institutionnelles prévoit que les Exécutifs des Communautés doivent être associés aux négociations des accords internationaux en ce qui concerne les matières qui relèvent de la compétence des Communautés. En outre, l'article 16 de la même loi dispose que les traités internationaux portant sur des matières relevant des Communautés doivent être approuvés par les Conseils de Communauté. L'article 81 précité souligne toutefois que c'est le Roi qui, conformément à l'article 68 de la Constitution, reste le seul interlocuteur sur le plan international.

On ne peut qu'en conclure que la répartition actuelle des compétences en ce qui concerne l'action internationale dans les matières communautaires est particulièrement complexe.

Pour remédier à cette complexité, le Gouvernement propose actuellement de procéder à la révision de l'article 59bis, §§ 2 et 2bis, de la Constitution afin de prévoir en la matière un partage clair et précis des compétences. La proposition du Gouvernement tend en effet à conférer aux Communautés une compétence exclusive pour agir sur le plan international dans toutes les matières pour lesquelles elles sont compétentes. Les Communautés pourront donc conclure des traités et des accords de coopération internationaux non seulement dans les matières culturelles et personnalisables, mais aussi en matière d'enseignement.

L'octroi d'une compétence internationale à part entière s'impose d'autant plus à présent que les matières ressortissant à la compétence des Communautés vont être sensiblement étendues. Il serait en effet illogique d'étendre les compétences des Communautés au sein de la Belgique et de permettre d'autre part aux autorités nationales de contrecarrer,

internationale verdragen het beleid van de Gemeenschappen te doorkruisen. Dergelijk systeem zou strijdig zijn met het principe van de autonomie, zeker in het licht van de tendens om meer en meer aspecten op Europees en internationaal vlak te regelen.

— De voorwaarden zullen bij een wet gestemd met een bijzondere meerderheid worden vastgelegd.

— Ook de Gewesten krijgen in de volgende jaren deze bevoegdheid door een wijziging van artikel 68.

— Opdat dit probleem volledig geregeld zou zijn moet ook voor de Gemeenschappen het artikel 68 worden gewijzigd.

b) Het consensusmodel op het vlak van het gebruik der talen in gemeenten met bijzonder taalstatuut

Op grond van artikel 59bis, § 3, van de Grondwet komt de bevoegdheid inzake het regelen van het taalgebruik in bestuurszaken, onderwijs en sociale betrekkingen in principe toe aan de Gemeenschappen. Artikel 59bis, § 4, van de Grondwet voorziet evenwel, voor de gemeenten met een bijzonder taalstatuut, een uitzondering op deze principiële bevoegdheid van de Gemeenschappen.

Deze uitzondering is reeds sinds 1970 in onze Grondwet opgenomen. Zij is ingegeven door het feit dat de regeling van het taalgebruik in deze gemeenten de belangen van de beide taalgroepen van ons land raakt.

Thans stelt de Regering voor de motivering achter deze uitzondering in al haar consequenties door te trekken. De Regering is van oordeel dat de regeling van het taalgebruik in deze gemeenten het voorwerp moet uitmaken van een consensusmodel tussen de beide taalgemeenschappen. De Regering heeft zich daarbij geïnspireerd op het consensusmodel dat in de Grondwet is ingeschreven voor het wijzigen van de grenzen tussen de verschillende taalgebieden in België. Aldus stelt de Regering voor om in artikel 59bis, § 4, van de Grondwet te stipuleren dat de wetgeving op het gebruik der talen alleen nog kan worden gewijzigd door een wet aangenomen met de in artikel 1, laatste lid, van de Grondwet bepaalde meerderheid.

c) De bicommunautaire aangelegenheden

Op grond van artikel 59bis, § 4bis, van de Grondwet zijn de Gemeenschappen bevoegd voor de instellingen gevestigd in het tweetalig gebied Brussel-hoofdstad, die wegens hun organisatie moeten worden beschouwd als uitsluitend behorend tot de ene of andere Gemeenschap.

De nationale overheid bleef derhalve bevoegd voor de persoonsgebonden materies ten aanzien van bi-

par le biais de traités internationaux, la politique menée par les Communautés. Un tel système irait à l'encontre du principe de l'autonomie, surtout à un moment où un nombre croissant d'aspects sont traités aux niveaux européen et international.

— Les conditions seront fixées par une loi votée à la majorité spéciale.

— Les Régions se verront également octroyer cette compétence dans les prochaines années, par le biais d'une modification de l'article 68.

— Afin de régler entièrement ce problème, il conviendrait de modifier également l'article 68 en ce qui concerne les Communautés.

b) Le modèle de consensus en matière d'emploi des langues dans les communes à statut linguistique spécial

L'article 59bis, § 3, de la Constitution reconnaît en principe aux Communautés la compétence de régler l'emploi des langues dans les matières administratives ainsi qu'en matière d'enseignement et de relations sociales. L'article 59bis, § 4, de la Constitution prévoit toutefois une exception à cette compétence de principe des Communautés en ce qui concerne les communes à statut linguistique spécial.

Cette exception, qui a été inscrite dans la Constitution dès 1970, trouve sa justification dans le fait que la réglementation en matière d'emploi des langues dans ces communes touche aux intérêts des deux groupes linguistiques de notre pays.

Le Gouvernement propose aujourd'hui d'appliquer le principe dont procède cette exception dans toute sa logique. Il estime que les règles relatives à l'emploi des langues dans ces communes doivent faire l'objet d'un modèle de consensus entre les deux communautés linguistiques. Il s'est inspiré, à cet égard, du modèle de consensus déjà inscrit dans la Constitution en ce qui concerne la modification des frontières entre les différentes régions linguistiques de notre pays. Le Gouvernement propose donc de prévoir à l'article 59bis, § 4, de la Constitution, que la législation relative à l'emploi des langues ne peut être modifiée que par une loi adoptée à la majorité prévue à l'article 1er, dernier alinéa, de la Constitution.

c) Les matières bicommunautaires

En vertu de l'article 59bis, § 4bis, de la Constitution, les institutions établies dans la région bilingue de Bruxelles-capitale qui, en raison de leurs activités, doivent être considérées comme appartenant exclusivement à l'une ou à l'autre Communauté ressortissent à la compétence des Communautés.

Par contre, le pouvoir national est resté compétent, pour les matières personnalisables, en ce qui concerne

communautaire instellingen en ten aanzien van personen en situaties in het tweetalig gebied Brussel-hoofdstad.

De Regering is van oordeel dat deze persoonsgebonden aangelegenheden in het tweetalig gebied Brussel-hoofdstad zouden moeten worden toegewezen aan een Brusselse instelling. De huidige Grondwet voorziet niet in deze mogelijkheid. Om hier aan te verhelpen stelt de Regering voor dat aan artikel 59*bis*, § 4*bis* van de Grondwet een tweede lid wordt toegevoegd volgens welk een wet, aangenomen met de in artikel 1, laatste lid, van de Grondwet voorziene meerderheid, de daartoe bevoegde Brusselse instelling aanduidt. De Regering denkt hier meer bepaald aan de Verenigde Vergadering en het Verenigd College waarvan de oprichting voorzien wordt door het nieuwe artikel 108*ter* van de Grondwet zoals het thans door de Regering wordt voorgesteld.

d) *De financiering van de Gemeenschappen*

De bevoegdheden van de Gemeenschappen zullen thans gevoelig worden uitgebreid. Samen hiermee zullen de financiële middelen waarover de Gemeenschappen dienen te beschikken om deze ruime bevoegdheden op een volwaardige wijze uit te oefenen, een merkelijke toename kennen.

Door deze verruiming van de bevoegdheden en financiële middelen van de Gemeenschappen is hun huidig financieringsstelsel niet meer optimaal. Teneinde de uitwerking van een financieringsstelsel dat aangepast is aan de nieuwe situatie mogelijk te maken, dringt de herziening van artikel 59*bis*, § 6, van de Grondwet zich op.

Bovendien gaat de Regering uit van het principe van de autonomie, niet alleen op het vlak van de bevoegdheden, maar ook op het vlak van de financiële middelen. Immers, zonder financiële autonomie is geen autonomie op het vlak van de bevoegdheden mogelijk. Teneinde deze financiële autonomie aan de Gemeenschappen te garanderen, dient hun financieringsstelsel op permanente wijze te worden gegarandeerd. Daarbij komt dat dit financieringsstelsel alle Gemeenschappen aanbelangt. Om deze redenen stelt de Regering voor om in artikel 59*bis*, § 6, van de Grondwet te bepalen dat het financieringsstelsel van de Gemeenschappen moet worden vastgesteld door een wet aangenomen met de in artikel 1, laatste lid, van de Grondwet bepaalde meerderheid.

De datum waarop deze wet in werking treedt, is bepalend voor de inwerkingtreding van de nieuwe bevoegdheden van de Gemeenschappen inzake onderwijs. Zij kunnen deze bevoegdheden immers maar op volwaardige manier uitoefenen, indien zij over voldoende financiële middelen beschikken. Daarom wordt er bepaald dat de overdracht van deze nieuwe bevoegdheden pas zal plaatsvinden op het ogenblik

les institutions bicommunautaires et à l'égard des personnes qui sont établies et des situations qui se produisent dans la région bilingue de Bruxelles-capitale.

Le Gouvernement estime que la compétence relative à ces matières personnalisables devrait, pour la région bilingue de Bruxelles-capitale, être attribuée à une institution bruxelloise. Or, dans sa forme actuelle, la Constitution ne le permet pas. C'est la raison pour laquelle le Gouvernement propose d'ajouter à l'article 59*bis*, § 4*bis*, de la Constitution un deuxième alinéa en vertu duquel une loi adoptée à la majorité prévue à l'article 1er, dernier alinéa, de la Constitution, désignera l'institution bruxelloise qui exercera les compétences susvisées. Dans l'optique du Gouvernement, il devrait s'agir de l'assemblée réunie et du collège réuni dont la création est prévue au nouvel article 108*ter* de la Constitution, tel qu'il est proposé par le Gouvernement.

d) *Le financement des Communautés*

Les compétences des Communautés vont être sensiblement étendues. Parallèlement, les moyens financiers dont les Communautés devront disposer pour pouvoir exercer pleinement ces compétences augmenteront considérablement.

Vu l'extension des compétences des Communautés et l'accroissement de leurs moyens financiers, leur système de financement actuel n'est plus optimal. La révision de l'article 59*bis*, § 6, de la Constitution s'impose dès lors afin de permettre l'élaboration d'un mode de financement adapté à la situation nouvelle.

En outre, l'autonomie voulue par le Gouvernement vaut non seulement pour les compétences, mais aussi pour les moyens financiers. Aucune autonomie sur le plan des compétences ne peut en effet se concevoir sans autonomie financière. Afin de garantir cette autonomie financière des Communautés, il convient de garantir de façon permanente leur système de financement. Ce dernier intéressant en outre toutes les Communautés, le Gouvernement propose de prévoir à l'article 59*bis*, § 6, de la Constitution, que le système de financement des Communautés doit être établi par une loi adoptée à la majorité prévue à l'article 1er, dernier alinéa, de la Constitution.

La date d'entrée en vigueur de cette loi est déterminante en ce qui concerne l'entrée en vigueur des nouvelles compétences des Communautés en matière d'enseignement. Les Communautés ne peuvent, en effet, exercer pleinement ces compétences que si elles disposent de moyens financiers suffisants. C'est pourquoi il est prévu que le transfert de ces nouvelles compétences n'aura lieu qu'au moment où la loi

dat de bijzondere financieringswet voor de Gemeenschappen in werking treedt.

Een Gemeenschap kan van oordeel zijn dat in het onderwijs waarvan zij inrichtende macht wordt, een ruime autonomie moet worden ingebouwd. Daarom wordt tevens bepaald dat in dat geval deze Gemeenschap een decreet kan aannemen waarin van de nieuwe onderwijsbevoegdheid wordt gebruik gemaakt, maar dat evenwel pas in werking treedt op dezelfde datum als de bijzondere financieringswet van de Gemeenschappen en derhalve de communautarisering van het onderwijs.

II. — Art. 107ter

Het dwingende karakter van de door het gewijzigde artikel 17 van de Grondwet gegarandeerde rechten is de sluitsteen van de communautarisering van het onderwijs.

Daartoe is een wijziging nodig van artikel 107ter van de Grondwet, zodat het Arbitragehof, zoals het thans bestaat, de gelegenheid krijgt de wetten en decreten te toetsen aan artikel 17 van de Grondwet.

Oorspronkelijk was de bevoegdheid van het Arbitragehof beperkt tot het beslechten van bevoegdheidsconflicten tussen de wet, het decreet en de in artikel 26bis van de Grondwet bedoelde regelen, alsook tussen de decreten onderling en tussen de in artikel 26bis bedoelde regelen onderling.

Dank zij de herziening van artikel 107ter, wordt de bevoegdheid van het Arbitragehof uitgebreid tot de toetsing van de wet, het decreet en de in artikel 26bis bedoelde regelen aan de artikelen 6, 6bis en 17 van de Grondwet.

Bovendien voorziet artikel 107ter in de mogelijkheid om de bevoegdheid van het Arbitragehof uit te breiden tot de toetsing aan andere artikelen van de Grondwet. Die uitbreiding is alleen mogelijk door een wet aangenomen met de in artikel 1, laatste lid, van de Grondwet bepaalde meerderheid.

Wat met name de grondrechten inzake onderwijs betreft, moet worden beklemtoond dat de schoolvrede die sinds 1958 wordt verzekerd door het Schoolpact — dat een politiek akkoord is — vervangen wordt door een rechtsnorm met een dwingend karakter die in een gelijke behandeling voorziet, waarbij de inachtneming van deze grondwettelijke norm wordt gewaarborgd door een grondwettelijk Hof dat bevoegd is om elke door een wet of een decreet vastgestelde norm die strijdig zou zijn met het in de artikelen 6, 6bis en 17 van de Grondwet bepaalde, te vernietigen.

Hoe zal de gewijzigde bevoegdheid van het Arbitragehof er uitzien ?

Tot vandaag toetst het Arbitragehof de wetten en decreten aan de thans bestaande bevoegdheidsverdeling tussen de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten, zowel *ratione materiae* als *ratione loci*.

spéciale de financement des Communautés entrera en vigueur.

Une communauté peut estimer qu'il y a lieu de créer une large autonomie dans l'enseignement dont elle devient le pouvoir organisateur. C'est pourquoi il est prévu que, dans ce cas, ladite communauté pourra adopter un décret réglant l'usage de la nouvelle compétence en matière d'enseignement, mais n'entrant en vigueur qu'à la même date que la loi spéciale de financement des Communautés et donc que la communautarisation de l'enseignement.

II. — Art. 107ter

Le caractère impératif des droits garantis par l'article 17 modifié de la Constitution constitue la clé de voûte de la communautarisation de l'enseignement.

A cet effet, une modification de l'article 107ter de la Constitution s'impose permettant à la Cour d'Arbitrage telle qu'elle existe actuellement de contrôler la conformité des lois et décrets à l'article 17 de la Constitution.

La compétence de la Cour d'Arbitrage se limitait à l'origine au règlement des conflits de compétences entre la loi, le décret et les règles visées à l'article 26bis de la Constitution, ainsi qu'entre les décrets eux-mêmes et les règles visées à l'article 26bis elles-mêmes.

Grâce à la réforme de l'article 107ter, la compétence de la Cour d'Arbitrage s'étendra au contrôle de la conformité de la loi, du décret et des règles visées à l'article 26bis avec les articles 6, 6bis et 17 de la Constitution.

En outre, l'article 107ter prévoit la possibilité d'étendre la compétence de la Cour d'Arbitrage au contrôle de la conformité avec d'autres articles de la Constitution. Cette extension ne peut être réalisée que par une loi adoptée à la majorité prévue par l'article 1er, dernier alinéa, de la Constitution.

En ce qui concerne notamment les droits fondamentaux relatifs à l'enseignement, il y a lieu de souligner que la paix scolaire assurée depuis 1958 par le pacte scolaire — accord politique — est remplacée par une norme juridique à caractère impératif prévoyant un traitement d'égalité; le respect de cette norme constitutionnelle étant garanti par une Cour constitutionnelle qui a la compétence d'annuler toute norme prévue par une loi ou un décret qui serait contraire aux dispositions des articles 6, 6bis et 17 de la Constitution.

Quelle sera la compétence modifiée de la Cour d'Arbitrage ?

Jusqu'à présent, la Cour d'Arbitrage contrôle la conformité des lois et décrets avec la répartition actuelle des compétences entre l'Etat, les Communautés et les Régions, aussi bien *ratione materiae* que *ratione loci*.

De vernieuwing bestaat erin dat het Arbitragehof bevoegd wordt om de wetten, de decreten en de in artikel 26bis bedoelde regelen niet alleen te toetsen aan de bevoegdheidsverdeling tussen de Staat, de Gemeenschappen en de Gewesten, maar ook aan de inhoud van artikel 6 (het gelijkheidsbeginsel), van artikel 6bis (het verbod van discriminatie tussen de verschillende ideologische en levensbeschouwelijke strekkingen) en van artikel 17 (de vrijheid van onderwijs en het gelijkheidsbeginsel inzake onderwijs).

Dat impliceert bv. dat het Arbitragehof bevoegd is om een decreet te vernietigen, indien het Hof oordeelt dat dit decreet onverenigbaar is met de gelijke behandeling van de verschillende onderwijsinrichtingen en dat die discriminatie niet op objectieve gronden berust.

Het Arbitragehof zal tevens bevoegd zijn voor prejudiciële vragen die door de gewone rechtbanken en door de Raad van State over die artikelen worden gesteld.

De Raad van State blijft bevoegd voor de toetsing van de administratieve handelingen. Zo de artikelen 6, 6bis of 17 van de Grondwet worden ingeroepen in een beroep tot vernietiging van een door een administratieve overheid gestelde handeling, zal de bevoegde kamer, op verzoek van de eisende partij, ter zake evenwel een prejudiciële vraag stellen aan de algemene vergadering van de afdeling administratie van de Raad van State.

De ingrijpendste vernieuwing is wellicht de mogelijkheid die aan *elke betrokken burger* wordt geboden om bij het Arbitragehof beroep in te stellen tot vernietiging van een wet, een decreet of een van de in artikel 26bis bedoelde regelen die strijdig zijn met een van de voornoemde grondrechten.

Voortaan zal een ouder die vindt dat hij ten onrechte gediscrimineerd wordt door een decreet dat bv. de voorwaarden voor de toekenning van een studiebeurs of een studielening vaststelt, de mogelijkheid hebben zelf naar het Arbitragehof te stappen om de vernietiging van dat decreet te verkrijgen.

De Regering is dan ook van oordeel dat de belangen van het individu inzake de uitoefening van zijn fundamentele rechten een essentiële wijziging hebben ondergaan. De burgers beschikken nu over een middel om zich te beschermen tegen willekeurige beslissingen van de wetgever of van de decreetgever.

V. — ALGEMENE BESPREKING

Een eerste lid behandelt achtereenvolgens volgende punten : de voorafgaande raadpleging van de Nationale Schoolpactcommissie; de financiering van het onderwijs; de principes van neutraliteit, kosteloosheid en verplicht onderricht in één van de erkende godsdiensten of in de niet-confessionele zedenleer.

L'innovation est constituée par la compétence de la Cour d'Arbitrage de contrôler la conformité des lois, décrets et règles visées à l'article 26bis non seulement avec la répartition des compétences entre l'Etat, les Communautés et les Régions mais également avec le contenu de l'article 6 (le principe de l'égalité), de l'article 6bis (l'interdiction de discrimination entre les différentes tendances idéologiques et philosophiques) et de l'article 17 (la liberté de l'enseignement et le principe d'égalité en ce qui concerne l'enseignement).

Cela implique par exemple que la Cour d'Arbitrage est compétente pour annuler un décret, si elle estime que le décret en question est incompatible avec le traitement égal des différents établissements d'enseignement et que cette discrimination ne repose pas sur des fonds objectifs.

La Cour d'Arbitrage exercera également la compétence en ce qui concerne les questions préjudicielles concernant ces articles posées par les juridictions ordinaires et par le Conseil d'Etat.

En ce qui concerne le contrôle des actes administratifs, le Conseil d'Etat garde sa compétence. Si les articles 6, 6bis ou 17 de la Constitution sont invoqués dans un recours en annulation d'un acte posé par une autorité administrative, la chambre compétente posera cependant, à la demande du requérant, une question préjudicielle à ce sujet à l'Assemblée générale de la section administrative du Conseil d'Etat.

L'innovation la plus importante est probablement la possibilité offerte à *tout citoyen concerné* de s'adresser à la Cour d'Arbitrage avec son recours en annulation d'une loi, d'un décret ou d'une des règles visées à l'article 26bis qui vont à l'encontre d'un des droits fondamentaux précités.

La possibilité existera dorénavant pour un parent qui estime qu'il fait l'objet d'une discrimination injustifiée par un décret fixant par exemple les conditions d'octroi d'une bourse d'étude ou d'un emprunt d'étude, de s'adresser lui-même à la Cour d'Arbitrage afin d'obtenir l'annulation du décret en question.

C'est ainsi que le Gouvernement estime que les intérêts de l'individu en ce qui concerne l'exercice de ses droits fondamentaux ont subi une modification essentielle. Les citoyens disposent d'un moyen pour se protéger contre les décisions arbitraires du législateur ou du pouvoir décentral.

V. — DISCUSSION GENERALE

Un premier membre aborde successivement les points suivants : la consultation préalable de la Commission nationale du Pacte scolaire; le financement de l'enseignement; le principe de neutralité; la gratuité de l'enseignement et l'enseignement obligatoire d'une des religions reconnues ou de la morale non confessionnelle.

1. Voorstel tot voorafgaande raadpleging van de Nationale Schoolpactcommissie

Artikel 17, dat ongewijzigd is sedert 7 februari 1831 en voorheen nooit in een herzieningsverklaring werd opgenomen, betreft de vrijheid van onderwijs en de vrije keuze van onderwijs.

Hoewel het hele onderwijs op losse schroeven wordt gezet door de huidige Regering, is er weinig of geen beroering in de publieke opinie.

Voorheen werd de Nationale Schoolpactcommissie vooraf geraadpleegd over elke belangrijke onderwijsbeslissing. Dergelijke raadpleging vond zelfs plaats, wanneer daartoe slechts door één partijvoorzitter werd verzocht.

Spreeker acht dit thans eveneens noodzakelijk. Een spoedbehandeling door de Kamercommissie is uiteraard ook uit den boze.

Spreeker is het niet eens met de Minister van Onderwijs (F), dat de voorgestelde grondwetsherziening geen substantiële wijzigingen impliceert betreffende onder meer de neutraliteit, de kosteloosheid en de religieuze of morele opvoeding.

Een ander lid herinnert eraan dat 100 jaar schoolstrijd voorafging aan het Schoolpact dat werd gesloten tussen de 3 grote traditionele politieke families. Dat Schoolpact is van wezenlijk belang voor het harmonisch samenleven van de diverse ideologische en filosofische strekkingen in dit land. De voorgestelde herziening van artikel 17 en van artikel 59*bis* dreigt echter de Nationale Schoolpactcommissie op te heffen.

Gelet op het belang van de schoolvrede, heeft spreker vóór het onderzoek van onderhavige voorstellen door de bevoegde Senaatscommissie, de Regering reeds schriftelijk verzocht om bijeenroeping van de Schoolpactcommissie. Dit verzoek bleef onbeantwoord.

Voorts is het zeer de vraag of tussen Nederlands- en Franstaligen overeenstemming zal worden bereikt over de financiering van het onderwijs. De voorgenomen onderwijsfederalisering wordt door de spreker nochtans niet à priori afgewezen.

Een derde lid beklemtoont dat men oog moet hebben voor letter en geest van het Schoolpact. De geest ervan impliceert alleszins de wil om twist te voorkomen en de bereidheid tot onderhandelen. Meer nog, de schoolvrede steunt op tolerantie en pluralisme.

De schoolvrede en de Schoolpactcommissie, die steunen op de Schoolpactwet van 1959 en de herziening van het Schoolpact in 1973, worden nu bedreigd door de Regering.

Uit persberichten is gebleken dat tijdens de onderhandelingen die voorafgingen aan de vorming van de

1. Proposition de consulter préalablement la Commission nationale du Pacte scolaire

L'article 17, qui n'a jamais été modifié depuis le 7 février 1831 et qui n'a jusqu'à présent fait l'objet d'aucune déclaration de révision, a trait à la liberté d'enseignement et au libre choix en matière d'enseignement.

L'opinion publique ne semble guère s'émouvoir du fait que l'enseignement se trouve entièrement remis en question par les projets du Gouvernement.

Jadis, la Commission nationale du Pacte scolaire était consultée avant toute décision importante en matière d'enseignement. Il était même procédé à une telle consultation lorsqu'un seul président de parti le demandait.

L'intervenant estime que cette consultation s'impose aussi actuellement. Il est évidemment inadmissible que la commission de la Chambre ne puisse disposer du temps nécessaire pour examiner ces propositions.

L'intervenant n'est pas d'accord avec le Ministre de l'Education nationale (F), qui affirme que la révision proposée de la Constitution n'implique aucune modification substantielle en ce qui concerne notamment la neutralité et la gratuité de l'enseignement et les cours de religion ou de morale.

Un autre membre rappelle que la conclusion du Pacte scolaire a été l'aboutissement d'une guerre scolaire qui a opposé les trois grandes familles politiques traditionnelles pendant cent ans. Ce Pacte scolaire est essentiel pour la coexistence harmonieuse des différents courants idéologiques et philosophiques qui existent dans notre pays. Or, la révision proposée des articles 17 et 59*bis* risque d'entraîner la suppression de la Commission nationale du Pacte scolaire.

Eu égard à l'importance de la paix scolaire, l'intervenant a demandé par écrit au Gouvernement, dès avant l'examen des propositions de révision par la commission compétente du Sénat, de convoquer la Commission du Pacte scolaire. Cette demande est toutefois restée sans suite.

On peut en outre se demander si les francophones et les néerlandophones pourront se mettre d'accord sur le financement de l'enseignement. A priori, l'intervenant n'est pourtant pas hostile à la communautarisation de l'enseignement telle qu'elle est actuellement proposée.

Un troisième membre souligne qu'il faut tenir compte de la lettre et de l'esprit du Pacte scolaire. L'esprit de ce Pacte implique en tout état de cause une volonté de prévenir les litiges et de négocier. Bien plus, la paix scolaire est fondée sur la tolérance et le pluralisme.

La paix scolaire et la Commission du Pacte scolaire, qui se fondent sur la loi du Pacte scolaire de 1959 et la révision du Pacte scolaire de 1973, sont à présent menacées par le Gouvernement.

D'après des informations parues dans la presse, il aurait déjà été prévu, au cours des négociations qui

huidige Regering, reeds werd gesteld dat elke Gemeenschap zelfstandig zou kunnen beslissen over het lot van de Schoolpactcommissie. In de regeringsverklaring wordt daaromtrent niets vermeld.

Ten aanzien van de Senaat heeft de Minister van Onderwijs (F) verklaard dat « geen enkele beslissing werd genomen met betrekking tot het behoud van de Schoolpactcommissie ». Dit alles betekent blijkbaar dat de Schoolpactcommissie moet verdwijnen. Genoemde Minister maakte trouwens melding van een Commissie waarin de opvoedende gemeenschap — met name de lerarensyndicaten, het administratief en technisch personeel en de ouders — is vertegenwoordigd. Dergelijke commissie kan echter de Schoolpactcommissie niet vervangen.

De garanties vervat in artikel 17, die door één politieke partij werden geëist als voorwaarde voor de communautarisering van het onderwijs, zijn niet nationaal gewaarborgd; zij kunnen zelfs door elke Gemeenschap worden gewijzigd met een « toevallige » meerderheid !

Een vierde lid verlangt van de Minister van Onderwijs (F) een toelichting over de samenstelling en de werkwijze (procedure voor beslissingen) van het orgaan dat in de Franse Gemeenschap de Nationale Schoolpactcommissie zal vervangen.

De Minister van Institutionele Hervormingen (N) antwoordt dat het Schoolpact een politiek pact is en geen wet. Na de communautarisering van het onderwijs, is de nationale Regering niet langer bevoegd voor de interne organisatie van het onderwijs in elke Gemeenschap.

Spijt de zogenaamde garanties vervat in artikel 17, weet men volgens een ander lid thans weinig of niets over de voornemens van elke Gemeenschap, onder meer op het stuk van de neutraliteit. Zulks is uiteraard gevaarlijk.

Een volgende spreker wijst erop dat de Schoolpactcommissie niet de zaak van het Parlement is. Hij voegt er meteen aan toe dat het Parlement thans grondwetgevende macht heeft en dat de Grondwet alle andere wetten en derhalve ook de Schoolpactwet overtreft. De vigerende wetten worden thans niet gewijzigd. De Schoolpactwet blijft dus ook behouden. Een aantal fundamentele principes daaruit worden weliswaar ingeschreven in de Grondwet. Deze grondwettelijke onderwijsprincipes reiken evenwel verder dan de schoolvrede : er worden fundamentele sociaal-culturele rechten en vrijheden ingevoerd, die afdwingbaar zullen zijn voor het Arbitragehof.

Een laatste spreker maakt een onderscheid tussen de basisprincipes van het Schoolpact en de evolutie ervan gedurende 30 jaar. Een treffend voorbeeld is het neutraliteitsprincipe : er is eensgezindheid over de noodzaak van een neutraal rijksonderwijs, maar het is gebleken dat deze neutraliteit niet meer kan

ont precedé la formation de l'actuel gouvernement, que chaque Communauté pourrait décider en toute autonomie du sort de la Commission du Pacte scolaire. La déclaration gouvernementale était totalement muette à ce sujet.

Le Ministre de l'Education nationale (F) a déclaré devant le Sénat qu'aucune décision n'avait été prise en ce qui concerne le maintien de la Commission du Pacte scolaire. Cela signifie apparemment que cette commission est appelée à disparaître. Le même Ministre a d'ailleurs évoqué la possibilité de créer une commission au sein de laquelle la communauté éducative — c'est-à-dire les syndicats d'enseignants, le personnel administratif et technique et les parents — serait représentée. Une telle commission ne pourrait cependant pas remplacer la Commission du Pacte scolaire.

Les garanties inscrites à l'article 17, qui ont été exigées par un seul parti politique comme condition à la communautarisation de l'enseignement, ne sont pas assurées au niveau national; elles peuvent même être modifiées dans chaque Communauté par la majorité du moment !

Un quatrième membre demande au Ministre de l'Education nationale (F) de fournir des précisions sur la composition et le fonctionnement (procédure décisionnelle) de l'organe qui remplacera la Commission nationale du Pacte scolaire dans la Communauté française.

Le Ministre des Réformes institutionnelles (N) répond que le Pacte scolaire est un pacte politique et non une loi. Une fois l'enseignement fédéralisé, le Gouvernement national ne sera plus compétent pour l'organisation interne de l'enseignement dans chaque Communauté.

Un autre membre estime qu'en dépit des prétendues garanties prévues par l'article 17, l'on ignore encore tout ou presque des intentions de chaque Communauté, notamment en matière de neutralité, ce qui est évidemment dangereux.

Un autre intervenant fait observer que la Commission du Pacte scolaire ne concerne pas le Parlement, mais ajoute d'emblée que les Chambres sont actuellement constituantes et que la Constitution prime toutes les autres lois, et partant, la loi du Pacte scolaire. Les lois en vigueur n'étant pas modifiées, la loi du Pacte scolaire est dès lors également maintenue. S'il est vrai que certains des principes fondamentaux qui y sont énoncés sont constitutionnalisés, ces principes constitutionnels en matière d'enseignement vont toutefois plus loin que la paix scolaire : ils introduisent des droits et des libertés socio-culturels qui seront sanctionnables devant la Cour d'arbitrage.

Un dernier intervenant fait une distinction entre les principes fondamentaux du Pacte scolaire et leur évolution au cours des trente dernières années. Le principe de la neutralité est un exemple frappant : tout le monde reconnaît la nécessité de garantir la neutralité de l'enseignement de l'Etat, mais il s'est

worden gegrondvest op de diploma's van het onderwijzend personeel.

Het verzoek tot voorafgaande raadpleging van de Schoolpactcommissie wordt ten slotte afgewezen met 17 tegen 6 stemmen. Deze stemming betekent, volgens een lid, het einde van de Nationale Schoolpactcommissie.

In dat verband deelt de Staatssecretaris voor Onderwijs (N) aan de Commissie mee dat de Eerste Minister, op verzoek van de partijvoorzitters, de Nationale Schoolpactcommissie heeft bijeengeroepen op 29 juni eerstkomende.

2. *Financiering van de onderwijsfederalisering*

Het lid betreurt dat artikel 17 — de federalisering van het onderwijs — wordt gehypotheceerd door de wet over het financieringsstelsel, die moet worden aangenomen met een bijzondere meerderheid (artikel 59bis, § 6, eerste lid) : overeenkomstig een overgangsbepaling treden artikel 17 en artikel 59bis, § 6, eerste lid, op dezelfde datum in werking !

Ongetwijfeld impliceert een akkoord over de financiering daarenboven een voorafgaand akkoord over de oprichting van een Autonome Raad voor het Rijksonderwijs in Vlaanderen, waaraan slechts bevoegdheden kunnen worden overgedragen op grond van een decreet aangenomen met een 2/3 meerderheid (artikel 17, § 2).

Uit wat voorafgaat, blijkt daarenboven dat de 2/3 meerderheid nu ook nog wordt overgeplant naar de Vlaamse Raad.

3. *Neutraliteit*

Overeenkomstig artikel 17, § 1, tweede lid, impliceert neutraliteit « *onder meer* de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen ».

De term « *onder meer* » is ontoelaatbaar in een grondwet en bewijst dat geen overeenstemming werd bereikt over een sluitende definitie van het begrip « neutraliteit ».

4. *Kosteloosheid*

Samen met andere waarnemers betreurt het lid dat het kosteloosheidsbegrip thans wordt verengd tot « de toegang tot het onderwijs tot het einde van de leerplicht ». Hij verwijst daaromtrent naar het tijdschrift van de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen. Verduidelijking is alleszins gewenst.

avéré que celle-ci ne peut plus être garantie sur la base des diplômes du personnel enseignant.

La demande d'une consultation préalable de la Commission du Pacte scolaire est finalement rejetée par 17 voix contre 6. Un membre estime que ce vote signifie la fin de la Commission nationale du Pacte scolaire.

Le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) signale à ce propos à la commission qu'à la demande des Présidents de parti, le Premier Ministre réunit la Commission nationale de pacte scolaire le 29 juin prochain.

2. *Financement de la communautarisation de l'enseignement*

Le membre déplore que l'application de l'article 17, relatif à la communautarisation de l'enseignement, soit hypothéquée par la loi concernant le système de financement, qui doit être adoptée à une majorité spéciale (article 59bis, § 6, premier alinéa). Conformément à la disposition transitoire, l'article 17 et l'article 59bis, § 6, premier alinéa, entrent en effet en vigueur à la même date !

En outre, il va sans dire qu'un accord sur le financement requiert un accord préalable sur la création d'un Conseil autonome de l'enseignement de l'Etat en Flandre, auquel on ne peut attribuer des compétences qu'en vertu d'un décret adopté à la majorité des deux tiers (article 17, § 2).

Il ressort de surcroît de ce qui précède qu'une majorité des deux tiers sera désormais également requise au Conseil flamand.

3. *Neutralité*

Conformément à l'article 17, § 1er, deuxième alinéa, « la neutralité implique *notamment* le respect des conceptions philosophiques, idéologiques ou religieuses des parents et des élèves ».

Le terme « *notamment* » est inadmissible dans le texte constitutionnelle et indique que l'on n'a pu se mettre d'accord sur une définition précise de la notion de « neutralité ».

4. *Gratuité*

A l'instar d'autres observateurs, le membre déplore que le principe de la gratuité soit réduit à « l'accès à l'enseignement jusqu'à la fin de l'obligation scolaire ». Il renvoie à ce propos au périodique de la « Bond voor Grote en Jonge Gezinnen » (Ligue des Familles). Des éclaircissements sont à tout le moins souhaitables.

5. *Verplichte keuze tussen onderricht in een erkende godsdienst en in de niet-confessionele zedenleer*

Hier is eveneens opheldering noodzakelijk : enerzijds wordt door de Regering verwezen naar het arrest van de Raad van State n° 25 326 van 14 mei 1985, inzake Sluys tegen de Belgische Staat, op grond waarvan kan worden afgezien van de verplichte keuze; anderzijds wekt het Senaatsverslag de indruk dat de verplichte keuze ook op Gemeenschapsvlak zal worden behouden. Het opgeworpen probleem is ook zeer belangrijk voor het zogenaamde « deeltijds leren ».

6. *Conclusies*

Het huidige artikel 17 definieert uiterst bondig de onderwijs-vrijheid; het voorstel tot herziening is daarentegen zeer uitvoerig.

Veeleer dan een weloverwogen staatshervorming door middel van een degelijke grondwetsherziening, wordt hier de spoedige uitvoering van een louter politiek akkoord nagestreefd.

*
* *

Een lid oefent kritiek uit op de gevolgde procedure en op de inhoud van de voorgestelde grondwetsherziening.

1. *Vormgebreken*

Het lid betreurt de overhaasting waarmee de grondwetsherziening wordt doorgevoerd. Het tijdschema verhindert een grondige bespreking; dit wil zeggen een constructieve dialoog tussen Regering en Parlement, met inbegrip van raadpleging van de Nationale Schoolpactcommissie, de Raad van State en/of grondwetspecialisten.

De voorgestelde teksten zijn dan ook onnauwkeurig, onvolledig en incoherent. Ook de gevolgde werkwijze is incoherent. Dit laatste is reeds duidelijk gebleken bij het onderzoek van de artikelen 108ter en 115.

Waarom werd artikel 108ter van de Grondwet, op grond waarvan aan de organen van het Brusselse Hoofdstedelijk Gewest onderwijsbevoegdheden worden verleend, niet gekoppeld aan de herziening van de artikelen 17, 59bis en 107ter van de Grondwet ?

Waarom wordt de bepaling betreffende het financieringsstelsel opgenomen in artikel 115 van de Grondwet en niet in een grondwettelijke bepaling die betrekking heeft op de Gewesten ?

Door het systematisch gebruik van uitvoeringswetten, die worden aangenomen met een bijzondere meerderheid, wordt de Grondwet meer en meer her-

5. *Choix obligatoire entre l'enseignement d'une des religions reconnues et celui de la morale non confessionnelle*

Ce point appelle lui aussi des explications : le Gouvernement se réfère d'une part à l'arrêt du Conseil d'Etat n° 25 326 du 14 mai 1985 en cause de Sluys contre l'Etat belge et sur la base duquel il peut être renoncé au choix obligatoire, alors que le rapport du Sénat donne par ailleurs plutôt l'impression que le choix obligatoire sera maintenu, même au niveau de la Communauté. Ce problème est également très important pour l'enseignement à temps partiel.

6. *Conclusions*

L'article 17 actuel donne une définition extrêmement concise de la liberté d'enseignement; la proposition de révision est par contre très circonstanciée.

Il ne s'agit pas en l'occurrence d'une réforme mûrement réfléchie de l'Etat par le biais d'une révision sérieuse de la Constitution, mais plutôt de l'exécution précipitée d'un accord purement politique.

*
* *

Un membre critique la procédure suivie et le contenu de la révision de la Constitution telle qu'elle est proposée.

1. *Vices de forme*

Le membre déplore que la révision de la Constitution se fasse dans une telle hâte. Le calendrier interdit toute discussion approfondie, c'est-à-dire un dialogue constructif entre le Gouvernement et le Parlement, incluant la consultation de la Commission nationale du Pacte scolaire, du Conseil d'Etat et /ou de constitutionnalistes.

Les textes proposés sont dès lors imprécis, incomplets et incohérents. Le méthode de travail suivie manque elle aussi de cohérence, ainsi qu'on a déjà pu le constater lors de l'examen des articles 108ter et 115.

Pourquoi l'article 108ter, qui octroie des compétences en matière d'enseignement aux organes de la Région de Bruxelles-Capitale, n'a-t-il pas été examiné en même temps que les articles 17, 59bis et 107ter de la Constitution ?

Pourquoi la disposition relative au système de financement des Régions est-elle insérée dans l'article 115 de la Constitution et non dans une disposition constitutionnelle relative aux Régions ?

Le recours systématique à des lois d'exécution adoptées à une majorité spéciale a pour effet de réduire de plus en plus la Constitution à un simple

leid tot een inhoudstafel van bijzondere wetten. Zulks is niet bestaanbaar met de hiërarchie van de normen.

Uit dit alles blijkt ook de evolutie naar een confederale staatsvorm (veeleer dan naar een federale staat), waarbij de Grondwet niet langer de consensus van de Natie belichaamt maar deze van de Gemeenschappen.

Spreker betreurt ook dat, in tegenstelling tot de grondwetsherziening van 1980, elke informatie over de concrete inhoud van de geplande uitvoeringswetten ontbreekt. De grondwetgever moet zich uitspreken over de herziening van grondwettelijke bepalingen, zonder besef over de wijze waarop de Staatsvorming daadwerkelijk zal worden doorgevoerd.

Voorts zijn er legistische bezwaren tegen de uitvoerige overgangsbepalingen.

Hij vraagt zich ook nog af waarom artikel 59ter van de Grondwet, dat de bevoegdheden van de Duitstalige Gemeenschap bepaalt, niet aan bod komt bij de communautarisering van het onderwijs.

Ter zake merkt de Vice-Eerste Minister en Minister van Verkeerswezen en Institutionele Hervormingen op dat artikel 59ter van de Grondwet niet hoeft gewijzigd te worden. In § 2, 3°, van genoemd artikel wordt de onderwijsbevoegdheid van de Duitstalige Gemeenschap immers expliciet begrensd door de bepalingen van artikel 59bis, § 2, 2°, van de Grondwet.

2. Bezwaren ten gronde

Uit het Senaatsverslag over artikel 17 van de Grondwet (Stuk n° 100-1/2°, blz. 17 en 18) blijkt de herhaalde vraag naar recente statistische gegevens, onder meer betreffende het aantal leerlingen, de kredieten en kosten van de verschillende onderwijsnetten per Gemeenschap. Deze vraag wordt opnieuw herhaald.

a) De voorwaarden voor de uitvoering van de communautarisering van het onderwijs

De fractie van het lid was geen vragende partij voor de communautarisering van het onderwijs, maar is evenmin gekant tegen dergelijke hervorming op voorwaarde dat een aantal waarborgen geboden worden, zoals :

1) de eerbied voor de filosofische en ideologische opvattingen van een ieder, in de geest van overleg eigen aan het Schoolpact;

2) een sluitend financieringssysteem voor het onderwijs in de Franse Gemeenschap. Het nieuwe financieringssysteem is te vaag uitgestippeld in het regeerakkoord en het is gebrekkig. De berekening van de over te dragen middelen blijft immers gebaseerd op het criterium van het aantal leerlingen;

sommaire des lois spéciales, ce qui est contraire à la hiérarchie des normes.

Tout cela atteste une évolution vers une structure confédérale (plutôt que vers le fédéralisme) dans laquelle la Constitution n'est plus l'expression du consensus de la Nation, mais de celui des Communautés.

L'intervenant déplore également que, contrairement à ce qui s'est passé lors de la réforme constitutionnelle de 1980, le contenu concret des lois d'exécution à venir ne soit pas connu. Le constituant doit dès lors se prononcer sur la révision de dispositions constitutionnelles sans savoir de quelle manière la réforme de l'Etat sera mise en œuvre dans la pratique.

Il formule également des critiques d'ordre légistique en ce qui concerne la longueur des dispositions transitoires.

Il demande par ailleurs pourquoi l'article 59ter de la Constitution, qui détermine les compétences de la Communauté germanophone, n'est pas soumis à révision dans le cadre de la communautarisation de l'enseignement.

A cet égard, le Vice-Premier Ministre et Ministre des Communications et des Réformes institutionnelles » fait observer qu'il n'y a pas lieu de modifier l'article 59ter de la Constitution. Le § 2, 3°, de cet article, dispose en effet explicitement que les compétences de la Communauté germanophone en matière d'enseignement sont limitées par les dispositions de l'article 59bis, § 2, 2°, de la Constitution.

2. Objections quant au fond

Il ressort du rapport du Sénat sur la révision de l'article 17 de la Constitution (Doc. Sénat n° 100-1/2, pp. 17 et 18) que des statistiques récentes ont été demandées à plusieurs reprises, notamment au sujet du nombre d'élèves, des crédits et des coûts des différents réseaux d'enseignement pour chaque Communauté. Cette demande est réitérée.

a) Les conditions de réalisation de la communautarisation de l'enseignement

Le groupe du membre n'était pas demandeur en ce qui concerne la communautarisation de l'enseignement, mais il n'est pas non plus opposé à cette réforme, à condition qu'une série de garanties soient offertes, et notamment :

1) le respect des conceptions philosophiques et idéologiques de chacun, dans l'esprit de concertation propre au Pacte soclaire;

2) un système de financement cohérent pour l'enseignement dans la Communauté française. Le nouveau système de financement est esquissé de manière trop vague dans l'accord de gouvernement et présente des déficiences. Le calcul des moyens à transférer reste en effet basé sur le critère du nombre d'élèves;

3) de samenvoeging van de Raden en Executieven van de Franse Gemeenschap en het Waalse Gewest; het is immers ondenkbaar dat de overgedragen bevoegdheden worden versnipperd.

Hoe zal men, bij gebrek aan een fusie, het beleid van de Gemeenschap inzake vorming afstemmen op het tewerkstellingsbeleid van de Gewesten? Hoe zal de externe vertegenwoordiging en het sluiten van verdragen doelmatig georganiseerd worden?

Spreker betreurt dat één enkele politieke familie zich verzet tegen de samenvoeging, uit vrees niet langer vertegenwoordigd te zijn. Naar analogie met de geplande uitbreiding (tot 11 leden) en de evenredige samenstelling van de Vlaamse Executieve zou aan genoemde politieke partij een waarborg kunnen worden geboden in geval van samenvoeging.

4) De neutraliteit van het officieel onderwijs, in te richten door de Gemeenschap

Het lid meent dat de huidige voorstellen niet beantwoorden aan genoemde voorwaarden.

Op 21 oktober 1987 ondertekenden de partijvoorzitters van de uittredende meerderheid een akkoord, om de ontwerpen tot wijziging van de artikelen 17, 59*bis*, § 2, 2°, en 107*ter* van de Grondwet, gelijktijdig en in gemeenschappelijk akkoord tussen alle ondertekenende partijen te bepalen. Dit akkoord blijkt nu dode letter!

b) Het schoolpact en het toetsingsrecht van het Arbitragehof

Wat het Schoolpact betreft, leidt het lid uit de regeringsverklaring af dat de Nationale Schoolpactcommissie zal verdwijnen na de herziening van de Grondwet.

In de Senaatscommissie is gebleken dat de Minister van Onderwijs (F) binnen de Franse Gemeenschap, een Schoolpactcommissie samengesteld uit vertegenwoordigers van de politieke partijen niet wenselijk acht. Zulks bedreigt het Schoolpact en de schoolvrede die steunt op overleg en politieke consensus. Het behoud van een gedragscode zoals het Schoolpact en een orgaan zoals de Schoolpactcommissie lijken het lid nochtans van fundamenteel belang, temeer daar de grondwettelijke waarborgen, bij de communautarisering van het onderwijs, op los zand gebouwd zijn.

Alleen de principes van het Schoolpact worden grondwettelijk gewaarborgd en zijn afdwingbaar voor het Arbitragehof. Er wordt in de nieuwe tekst van artikel 17 van de Grondwet niet verwezen naar de wet van 29 mei 1959, het protocol van 4 april 1973 of naar andere wetteksten die de verhoudingen tussen de onderwijsnetten of de subsidiëring regelen. In elke Gemeenschap zullen decreten, aangenomen bij gewone meerderheid, deze fundamentele wets-

3) la fusion des Conseils et des Exécutifs de la Communauté française et de la Région wallonne; il est en effet inconcevable que les compétences transférées soient morcelées.

Comment harmoniser, en l'absence d'une fusion, la politique de la Communauté en matière de formation avec la politique de l'emploi? Comment organiser efficacement la représentation extérieure et la conclusion de traités?

L'intervenant déplore qu'une seule famille politique s'oppose à la fusion, de peur de ne plus être représentée. Par analogie avec l'extension envisagée (à 11 membres) de l'Exécutif flamand et sa composition à la proportionnelle, une garantie pourrait être offerte au parti politique en question en cas de fusion.

4) La neutralité de l'enseignement officiel à organiser par la Communauté

Le membre estime que les propositions formulées actuellement ne satisfont pas aux conditions citées.

Le 21 octobre 1987, les présidents des partis de la majorité sortante ont signé un accord prévoyant que les projets de révision des articles 17, 59*bis*, § 2, 2°, et 107*ter* de la Constitution seraient élaborés simultanément et de commun accord entre tous les partis signataires. Il s'avère que cet accord est à présent lettre morte!

b) Le Pacte scolaire et le contrôle de la constitutionnalité par la Cour d'arbitrage

En ce qui concerne le Pacte scolaire, le membre déduit de la déclaration gouvernementale que la Commission nationale du Pacte scolaire va disparaître après la révision de la Constitution.

Il s'est avéré lors de la discussion en commission du Sénat que le Ministre de l'Éducation nationale (F) n'estimait pas souhaitable de créer au sein de la Communauté française une commission du Pacte scolaire composée de représentants des partis politiques. Une telle position menace le Pacte scolaire et la paix scolaire, qui se fonde sur la concertation et le consensus politique. Le maintien d'un code de conduite tel que le Pacte scolaire et d'un organe tel que la Commission du Pacte scolaire lui paraît pourtant essentiel, d'autant que les garanties constitutionnelles prévues dans le cadre de la communautarisation de l'enseignement sont précaires.

Seuls les principes du Pacte scolaire sont inscrits dans la Constitution et sont dès lors sanctionnables devant la Cour d'arbitrage. Le nouveau texte de l'article 17 de la Constitution ne renvoie ni à la loi du 29 mai 1959, ni au protocole du 4 avril 1973 ni à d'autres textes de lois réglant les relations entre les réseaux d'enseignement ou leur subventionnement. Dans chaque communauté, des décrets adoptés à la majorité simple pourront modifier ou abroger ces

bepalingen kunnen wijzigen of opheffen, zonder voorafgaande instemming van de partijen van het Schoolpact.

De Staatssecretaris voor Onderwijs (N) heeft ten aanzien van de Senaatscommissie bevestigd dat « de Regering zich de opdracht heeft gegeven, de essentie van het Schoolpact in te brengen in de sobere Titel II van de Grondwet » (Stuk Senaat n° 100 - 1/2°, blz. 27). Het Arbitragehof zal bij zijn grondwettigheidstoetsing dus enkel kunnen verwijzen naar deze « gereduceerde » grondwettelijke bepalingen en niet, zoals de Minister van Onderwijs (F) ten onrechte stelt, naar « de principes van het Schoolpact vervat in het akkoord van 20 november 1958 en in het protocolakkoord tot herziening van het Schoolpact van 4 april 1973 » (blz. 31 van het Senaatsverslag).

c) De notie « Neutraliteit » en het toetsingsrecht van het Arbitragehof

Steeds volgens hetzelfde lid, zal het Arbitragehof de notie « neutraliteit » uitsluitend moeten interpreteren op basis van artikel 17 van de Grondwet (*nieuw*), krachtens hetwelk de neutraliteit « onder meer de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de ouders en de leerlingen » inhoudt.

Wat is de draagwijdte van de woorden « onder meer » ?

Waarom verwijst artikel 17 van de Grondwet (*nieuw*) niet naar het neutraliteitsbegrip, zoals het werd aanvaard door de Schoolpactcommissie op 8 mei 1963 ? (Daarin wordt gesteld dat « het onderwijzend personeel van de neutrale school zich er vooral dient voor te hoeden partij te kiezen in de vraagstukken van ideologische of sociale aard die een actueel karakter vertonen en waarover de publieke opinie verdeeld is ») (Zie bijlage van het Senaatsverslag, blz. 96). Aldus zou alleszins een reële toetsing door het Arbitragehof en een daadwerkelijke bescherming van de neutraliteit mogelijk worden gemaakt.

Het lid stelt vast dat de Minister van Onderwijs (F) voor de interpretatie van het neutraliteitsbegrip verwijst naar de huidige toestand, erkend door het Schoolpact. « Neutraliteit » impliceert dan de keuzevrijheid tussen de cursus godsdienst of niet-confessionele zedenleer, de eerbied voor filosofische en ideologische overtuigingen, en de regel dat ten minste drie vierde van het onderwijzend personeel houder moet zijn van een diploma van het officieel en neutraal onderwijs. (Senaatsverslag, blz. 32)

Deze criteria worden evenwel niet opgenomen in artikel 17 van de Grondwet (*nieuw*), zodat hun afdwingbaarheid voor het Arbitragehof niet verzekerd is. Bovendien kunnen de Gemeenschappen deze neutraliteitscriteria wijzigen, althans volgens de verklaringen van de Minister van Onderwijs (F) (blz. 32 van het Senaatsverslag).

dispositions légales fondamentales sans accord préalable des partis signataires du Pacte scolaire.

Le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) a confirmé devant la commission du Sénat que « le Gouvernement s'est assigné la mission d'introduire les points essentiels du Pacte scolaire dans le Titre II, sobrement rédigé, de la Constitution. » (Doc. Sénat n° 100 - 1/2°, p. 27). Lors du contrôle de la constitutionnalité, la Cour d'arbitrage ne pourra donc se référer qu'à ces dispositions constitutionnelles « réduites » et non, comme l'a déclaré erronément le Ministre de l'Education nationale (F), « aux principes du Pacte scolaire repris dans l'accord du 20 novembre 1958 et le protocole d'accord de révision du Pacte scolaire du 4 avril 1973 » (p. 31 du rapport du Sénat).

c) La notion de « neutralité » et le droit de contrôle de la Cour d'arbitrage

Toujours selon le même membre, la Cour d'arbitrage devra dès lors interpréter la notion de « neutralité » uniquement sur la base de l'article 17 (*nouveau*) de la Constitution, selon lequel « la neutralité implique notamment le respect des conceptions philosophiques, idéologiques et religieuses des parents et des élèves ».

Quelle est la portée du mot « notamment » ?

Pourquoi l'article 17 (*nouveau*) de la Constitution ne fait-il pas référence au principe de neutralité tel qu'il a été défini par la Commission du Pacte scolaire le 8 mai 1963 (qui prévoit que « le personnel enseignant de l'école neutre s'abstiendra surtout de prendre parti dans les problèmes idéologiques ou sociaux qui sont d'actualité et qui divisent l'opinion publique ») ? (Voir annexe au rapport du Sénat, p. 96). Ce principe permettrait un contrôle réel de la constitutionnalité par la Cour d'arbitrage ainsi qu'une protection effective de la neutralité.

Le membre constate qu'en ce qui concerne l'interprétation de la notion de neutralité, le Ministre de l'Education nationale (F) se réfère à la situation actuelle, consacrée par le Pacte scolaire. Dans ce cas, la « neutralité » implique le libre choix entre le cours de religion et le cours de morale non confessionnelle, le respect des conceptions philosophiques et idéologiques, ainsi que l'observation de la règle qui veut qu'au moins trois quart du personnel enseignant soient porteurs d'un diplôme de l'enseignement officiel et neutre (Rapport du Sénat, p. 32).

Toutefois, ces critères n'étant pas repris à l'article 17 (*nouveau*) de la Constitution, il n'est pas garanti qu'ils seront sanctionnables devant la Cour d'arbitrage. En outre, les Communautés peuvent modifier ces critères de neutralité, du moins d'après les déclarations du Ministre de l'Education nationale (F) (p. 32 du Rapport du Sénat).

Dit alles bewijst dat de grondwettelijke waarborgen op los zand gebouwd zijn. Hoe kunnen de vrijheid, gelijkheid en neutraliteit van het onderwijs grondwettelijk gewaarborgd worden, wanneer tegelijk beweerd wordt dat deze begrippen kunnen evolueren in de tijd en bij gewoon decreet kunnen worden gewijzigd?

In verband met de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen, vraagt een lid zich af of het diploma, inzake neutraliteit, niet eerder een criterium is dan wel een basisgegeven.

Spreeker brengt vervolgens de karakteristieken in herinnering die de neutrale school kenmerken: in elke inrichting moeten ten minste drie vierden van de leraars houder zijn van een diploma van het officieel en neutraal onderwijs. Toen gevraagd werd dat de verplichte neutraliteit zou worden uitgebreid tot het provinciaal, het gemeentelijk onderwijs, werd geantwoord dat zulks onmogelijk was aangezien, om neutraal te kunnen zijn, in die twee onderwijsnetten eveneens drie vierden van de leerkrachten houder zouden moeten zijn van een officieel en neutraal diploma.

Het begrip neutraliteit kan zodoende vergeleken worden met andere evoluerende begrippen, als de woonplaats, de eigendom, de openbare orde. Om aan dat begrip een meer precieze inhoud te geven, zal de Grondwet later moeten worden herzien.

De Vice-Eerste Minister en Minister van Institutionele Hervormingen (N) repliceert dat het concept neutraliteit kan worden vergeleken met dat van de gelijkheid dat eveneens kan evolueren.

Spreeker verwijt de regering van de neutraliteit een nationaal concept te willen maken waarop een nationaal Arbitragehof toeziet, terwijl ze tegelijkertijd toegeeft dat concept zich van gemeenschap tot gemeenschap verschillend ontwikkelt.

De Minister antwoordt dat het Arbitragehof ter zake een rechtspraak zal moeten ontwikkelen.

Spreeker repliceert dat de regering geen criteria geeft aan het Arbitragehof, dat niet meer kan dan de wetten en de decreten toepassen, maar dat geen bron van het recht kan zijn. Om te kunnen uitmaken of een school al dan niet neutraal is, zal het Arbitragehof slechts kunnen steunen op de Grondwet. Die heeft niet meer dan een evolutief begrip van de neutraliteit te bieden, dat in elke gemeenschap kan aangepast worden. De rechtspraak van het Arbitragehof wordt geacht op nationaal vlak eenvormig te zijn en kan dus niet voor elke gemeenschap verschillen.

Een lid merkt vervolgens op dat het Arbitragehof over de neutraliteit in elke gemeenschap zal oordelen op grond van artikel 17 van de Grondwet, doch tevens aan de hand van de grondbeginselen van de respectieve wetteksten van de gemeenschappen, die mettertijd kunnen veranderen. Men mag zich niet vastbijten in conservatisme en het neutraliteitsconcept in de Grondwet vastankeren.

Tout cela démontre la précarité des garanties constitutionnelles. Comment la liberté, l'égalité et la neutralité de l'enseignement peuvent-elles être garanties par la Constitution lorsque l'on affirme dans le même temps que ces notions peuvent évoluer au fil du temps et être modifiées par simple décret?

Un autre membre se demande si, en ce qui concerne la neutralité, le diplôme n'est pas un critère plutôt qu'un élément de base.

L'orateur rappelle alors les caractéristiques de l'école neutre: chaque établissement comprendra au moins trois quarts du personnel enseignant porteurs d'un diplôme de l'enseignement officiel et neutre. Lorsqu'il a été demandé que l'obligation de neutralité soit étendue à l'enseignement provincial et communal, il a été répondu que cela était impossible, car dans ce cas, pour pouvoir être neutres, ces deux types d'enseignement devraient aussi compter 3/4 du personnel enseignant porteur d'un diplôme de l'enseignement officiel et neutre.

Mais l'intervenant constate que le Gouvernement donne à la notion de neutralité un sens évolutif. La notion de neutralité devient ainsi comparable à d'autres notions évolutives telles que le domicile, la propriété, l'ordre public. Pour lui donner un contenu plus précis, il faudra ultérieurement réviser la Constitution.

Le Vice-Premier Ministre et Ministre des Réformes institutionnelles (N) réplique que le concept de neutralité est à comparer à celui de l'égalité qui est également évolutif.

L'orateur reproche au Gouvernement de vouloir faire de la neutralité un concept national, arbitré par une Cour d'Arbitrage nationale et ce tout en admettant que ce concept évolue par communauté.

Le Ministre répond que la Cour d'Arbitrage devra élaborer sa jurisprudence en ce domaine.

L'orateur rétorque que le Gouvernement ne donne pas de critères à la Cour d'Arbitrage qui ne peut qu'appliquer les lois et les décrets mais qui ne peut être une source de droit. Pour pouvoir juger si une école est neutre ou non, la Cour d'Arbitrage ne pourra se baser que sur la Constitution qui ne lui offre qu'une notion évolutive de neutralité, adaptable dans chaque communauté. La jurisprudence de la Cour d'Arbitrage qui est censée faire l'unité au niveau national ne peut être différente pour chaque communauté.

Un membre fait alors remarquer que la Cour d'Arbitrage jugera de la neutralité dans chaque communauté sur la base de l'article 17 de la Constitution, mais également en fonction des principes fondamentaux de l'arsenal législatif respectif des communautés, principes qui pourront évoluer. Il ne faut pas s'enraciner dans le conservatisme en figeant le concept de neutralité dans la Constitution.

Hoewel spreker toegeeft dat het neutraliteitsbegrip kan evolueren op grond van de rechtspraak van het Arbitragehof, mag het niet van gemeenschap tot gemeenschap verschillen. Het moet om een enkel concept gaan voor het hele land. De openbare vrijheden moeten voor alle Belgen gelijk zijn.

Het ware ondenkbaar dat het Arbitragehof zich niet op dezelfde manier zou uitspreken in gelijkaardige processen die door verschillende gemeenschappen zijn aangespannen.

De Vice-Eerste Minister en Minister van Institutionele Hervormingen (N) geeft toe dat het Arbitragehof, indien men op nationaal vlak het criterium van het diploma als definitie van de neutraliteit had genomen, een eenvormige rechtspraak zou moeten hebben, maar niets belet de neutraliteit per gemeenschap anders te definiëren.

De verklarende nota van de regering stelt dat de uitwerking van de neutraliteit nauw samenhangt met het opvoedingsproject en met de pedagogische methoden, en dat ze bijgevolg op uiteenlopende wijze kan evolueren in de Gemeenschappen.

Spreker onderstreept dat voor de Regering neutraliteit een begrip is dat met name de eerbied voor de ideologische, filosofische en godsdienstige overtuiging van de ouders en van de leerlingen impliceert. Alleen die definitie heeft een grondwettelijke waarde. Indien neutraliteit beperkt blijft tot die definitie, hoe valt het dan uit te leggen dat de Regering weigert dat elementaire beginsel toe te passen op het gemeentelijk en provinciaal onderwijs. Mag men het als strijdig met het Schoolpact beschouwen dat het door welke overheid ook (gemeenten, provincies) verstrekte onderwijs de ideologische, filosofische en morele overtuiging van de ouders in acht neemt?

De Minister van Onderwijs (F) antwoordt dat neutraliteit op drie samengevoegde criteria steunt. Men kan een provinciale of gemeentelijke inrichtende macht niet verplichten driekwart van haar leerkrachten aan te werven onder de houders van een diploma van het officieel en neutraal onderwijs. Er is geen consensus om in die toestand verandering te brengen.

De Vice-Eerste Minister en Minister van Institutionele Hervormingen (N) preciseert dat het niet overeenstemt met de huidige stand van het Schoolpact om het gemeentelijk en provinciaal onderwijs neutraliteit op te dringen.

Een lid merkt bovendien op dat indien alleen het rijksonderwijs neutraal is, het provinciaal en gemeentelijk onderwijs toch ook moeten instaan voor de organisatie van lessen in godsdienst of zedenleer.

Spreker preciseert dat het provinciaal en het gemeentelijk onderwijs bijgevolg confessioneel kunnen zijn.

Indien de Regering kiest voor een beperkte definitie van de neutraliteit, met name de eerbied voor de overtuiging van de ouders, zou die definitie ook op het provinciaal en gemeentelijk onderwijs moeten kunnen worden toegepast.

Si l'orateur admet que le concept de neutralité puisse évoluer en fonction de la jurisprudence de la Cour d'Arbitrage, il ne peut être différent par communauté; il doit s'agir d'un concept unique pour l'ensemble du pays. Les libertés publiques doivent être communes à tous les Belges.

Il serait inconcevable que la Cour d'Arbitrage ne se prononce pas de la même manière dans des procès semblables émanant de communautés différentes.

Le Vice-Premier Ministre et Ministre des Réformes institutionnelles (N) admet que si l'on avait pris, au niveau national, le critère du diplôme comme définition de la neutralité, la Cour d'Arbitrage devrait avoir une jurisprudence uniforme, mais rien n'empêche de définir la neutralité de manière différente.

La note explicative du Gouvernement qui prévoit que la mise en œuvre de la neutralité sera étroitement liée au projet éducatif et aux méthodes pédagogiques et pourra par conséquent évoluer différemment par communauté.

L'intervenant souligne que, pour le Gouvernement, la neutralité est définie comme impliquant notamment le respect des convictions idéologiques, philosophiques et religieuses des parents et des élèves. Cette seule définition a valeur constitutionnelle. Si la neutralité se limite à cette définition, comment expliquer le refus du Gouvernement d'appliquer ce principe élémentaire à l'enseignement communal et provincial? Peut-on considérer comme contraire au Pacte scolaire le fait que l'enseignement dispensé par les pouvoirs publics quels qu'ils soient (communes, provinces) respecte les convictions idéologiques, philosophiques et morales des parents?

Le Ministre de l'Éducation nationale (F) répond que la neutralité repose sur trois critères cumulés. On ne peut obliger un pouvoir organisateur provincial ou communal à recruter trois quarts de ses enseignants porteurs d'un diplôme de l'enseignement officiel et neutre. Il n'existe pas de consensus pour modifier cette situation.

Le Vice Premier Ministre et Ministre des Réformes institutionnelles (N) précise que le fait d'imposer la neutralité à l'enseignement communal et à l'enseignement provincial ne correspond pas à l'état actuel du Pacte scolaire.

Un membre fait en outre observer que si seul l'enseignement de l'État est neutre, l'enseignement provincial et l'enseignement communal doivent garantir l'organisation de cours de religion ou de morale.

L'orateur précise que l'enseignement provincial et communal pourraient donc être confessionnels.

Si le gouvernement opte pour une définition restreinte de la neutralité, à savoir le respect des convictions des parents, elle devrait pouvoir s'appliquer également à l'enseignement provincial et communal.

d) Vrijheid om onderwijs te organiseren

Wat betreft de vrijheid om een school te openen, vraagt het lid zich af of sommige instellingen geen onderwijs zullen verstrekken dat strijdig is met de openbare orde of gegrond is op beginselen die strijdig zijn met de gangbare opvattingen en met de maatschappelijke orde. Zal om het even wie om het even welke type onderwijs kunnen verstrekken?

De Minister van Onderwijs (F) onderstreept dat er een verschil bestaat tussen de vrijheid om een school te openen en het feit dat men subsidies krijgt of de bevoegdheid om diploma's af te leveren.

e) Verplichting om de lessen zedenleer of godsdienst te volgen

Spreker vraagt of de bepalingen van het Schoolpact die de leerlingen ertoe verplichten tussen lessen godsdienst of zedenleer te kiezen, van toepassing blijven, dan wel of de Gemeenschappen de leerlingen van die keuze kunnen vrijstellen.

Indien die lessen keuzevakken worden, zou het gevaar bestaan dat ze geleidelijk uit het officieel onderwijs verdwijnen. De katholieke scholen zullen die evolutie graag zien gebeuren, want de leerlingen die de lessen godsdienst wensen te volgen, zullen zich tot het vrij onderwijs richten. De leken denken dat in een dergelijke situatie alsmaar minder mensen enig begrip zullen hebben van de beginselen inzake moraal en ethiek.

Andere tendenzen vrezen dat er lessen burgerlijke opvoeding zullen ontstaan die tot indoctrinatie aanleiding zullen geven. De minderheidsgodsdiensten geven er zich rekenschap van dat een dergelijke maatregel het einde zou betekenen van hun autonomie en van hun recht om anders te zijn. Het kost de personen die tot een minderheidsgodsdienst behoren, al een inspanning om anders te moeten doen dan de anderen en een dergelijk vak te volgen en niet aan de lessen katholieke godsdienst of de lessen niet-confessionele zedenleer deel te nemen. Indien de godsdienstlessen niet verplicht zijn, zullen zij er de voorkeur aan geven ze niet bij te wonen. Alleen zeer overtuigde personen zouden hun kinderen sturen naar de zeldzame vrije scholen van die minderheidsgodsdiensten. Maar deze laatsten zelf vrezen dat onderwijs niet meer te kunnen organiseren.

Bovendien zou het strijdig zijn met het Schoolpact indien de lessen godsdienst of zedenleer facultatief worden.

Het zou andermaal gaan om een evolutieve opvatting van het Schoolpact. De Regering zou dan ook moeten preciseren in welke gevallen de Gemeenschappen kunnen vrijstelling verlenen om de cursus godsdienst of zedenleer te volgen.

De Minister van Onderwijs (F) haalt dan het voorbeeld van de getuigen van Jehova aan.

d) La liberté d'organiser un enseignement

Quant à la liberté d'ouvrir une école, le membre se demande si certains établissements ne disposeront pas d'un enseignement contraire à l'ordre public ou fondé sur des principes en contradiction avec les idées communes et l'ordre social. N'importe qui pourra-t-il dispenser n'importe quel type d'enseignement ?

Le Ministre de l'Education nationale (F) souligne qu'il existe une différence entre la liberté d'ouvrir une école et le fait d'obtenir des subventions ou de pouvoir décerner des diplômes.

e) L'obligation de suivre un cours de morale ou de religion

L'orateur pose la question de savoir si les dispositions du Pacte scolaire qui obligent les élèves à choisir un cours de religion ou de morale restent d'application pour les élèves ou si les communautés pourront dispenser les élèves de ce choix.

Si ces cours deviennent des cours à option, il y aurait un risque de les voir disparaître progressivement dans l'enseignement officiel. Les écoles catholiques se réjouiront de cette évolution car les élèves qui souhaiteront suivre un cours de religion s'adresseront à l'enseignement libre. Le monde laïque pense que dans une telle situation moins de gens auront des notions des principes de morale et d'éthique.

D'autres tendances craignent de voir naître des cours d'éducation civique donnant lieu à un endoctrinement. Les religions minoritaires se rendent compte qu'une telle mesure signifierait la fin de l'autonomie et de leur droit à la différence. C'est déjà un tel effort pour les personnes appartenant à une religion minoritaire de se singulariser en suivant un tel cours et en ne participant ni au cours de religion catholique ni au cours de morale laïque. Si les cours de religion n'étaient pas obligatoires elles préféreraient ne pas y assister. Seules des personnes très convaincues iraient dans les rares écoles libres de ces religions minoritaires. Mais celles-ci craignent de ne plus pouvoir organiser le cours de religion ou de morale.

En outre, le fait de rendre les cours de religion et de morale facultatifs serait contraire au Pacte scolaire.

Il s'agirait à nouveau d'une conception évolutive du Pacte. Le Gouvernement devrait dès lors préciser dans quels cas les communautés peuvent dispenser de suivre le cours de religion ou de morale.

Le Ministre de l'Education nationale (F) cite alors l'exemple des Témoins de Jéhova.

Spreker vraagt zich af of de tekst van artikel 17, § 1, vierde lid, de verplichting inhoudt om een les godsdienst of een les zedenleer te volgen, behoudens strikt afgelynde uitzonderingen die beperkt zijn tot eerbied voor de diepste overtuiging van de leerlingen.

Wat is de reikwijdte van de waarborgen die de Regering in de Grondwet opneemt?

De Minister van Onderwijs (F) antwoordt dat artikel 17 voor eenieder het recht erkent om opvoeding in godsdienst of zedenleer te ontvangen, dat de overheid die een onderwijs organiseert, de keuze tussen cursussen godsdienst of zedenleer moet bieden en dat de wet van 29 mei 1959 nog steeds van toepassing is en de leerlingen verplicht een van die lessen te volgen.

Spreker onderstreept evenwel dat de Gemeenschappen die verplichting kunnen schrappen aangezien een decreet een wet kan wijzigen.

Een lid neemt het woord om het waarlijk karakter te onderstrepen van het recht op een opvoeding in godsdienst of zedenleer in onze Westerse beschaving. De inhoud van artikel 17 is geen dode letter. Ons land erkent de keuze tussen de erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer. Dat beginsel werd nog gepreciseerd na het arrest-Sluys (n° 25326 van 14 mei 1985).

In die zaak heeft de Raad van State het besluit van de Regering vernietigd om de leerlingen te verplichten of een cursus godsdienst of een cursus zedenleer te volgen op grond van het feit dat in dit geval het programma van de cursus zedenleer, niet overeenstemde met de bedoeling van de wetgever toen hij bij de wet van 29 mei 1959 de cursus zedenleer verplicht stelde. Derhalve heeft de Minister van Onderwijs gevraagd het programma van die cursus te herschrijven.

Het is ondenkbaar dat de lessen zedenleer en godsdienst facultatief worden. Er moet een verplichting bestaan om een van beide te volgen, behoudens individuele en met redenen omklede afwijking. Een lid leidt daaruit af dat het decreet de individuele, met redenen omklede afwijking kan organiseren, maar niet het facultatieve karakter van de lessen zedenleer en godsdienst mag vastleggen.

Over die laatste opvatting bereiken alle in de Commissie aanwezige leden een consensus over de in het vorige lid geuite overweging.

f) Gelijkheid

Het lid wijst erop dat het gelijkheidsbegrip een nieuw begrip is dat niet in het schoolpact voorkomt. Het beste bewijs daarvan is het feit dat de toelagen waarin het schoolpact voorziet, niet identiek zijn voor alle instellingen.

Bij de vorming van de regering eiste de PSC-CVP dat het principe van de gelijkheid in de tekst zou worden ingeschreven.

Om tot een compromisoplossing te komen diende in de tekst te worden bepaald dat deze gelijkheid zou

L'orateur se demande si le texte de l'article 17, § 1er alinéa 4 incorpore l'obligation de suivre soit un cours de religion, soit un cours de morale sauf les exceptions restrictivement déterminées et limitées tenant au respect des convictions intimes des élèves.

Quelle est l'étendue des garanties que le Gouvernement inscrit dans la Constitution ?

Le Ministre de l'Education Nationale (F) répond que l'art. 17 reconnaît à chacun le droit de recevoir une éducation religieuse et morale, que les pouvoirs publics qui organisent un enseignement doivent offrir le choix des cours de religion et de morale et que la loi du 29 mai 1959 est toujours d'application et oblige les élèves à suivre un de ces cours.

L'orateur souligne cependant qu'étant donné qu'un décret peut modifier une loi, les communautés pourraient supprimer cette obligation.

Un membre intervient pour insister sur le caractère essentiel du droit à une éducation religieuse ou morale dans notre civilisation occidentale. Le contenu de l'art. 17 n'est pas lettre morte. Notre pays reconnaît le choix entre des religions reconnues et la morale laïque. Ce principe a encore été précisé à la suite de l'arrêt Sluys. (n° 25326 du 14 mai 1985)

Dans cette affaire, le Conseil d'Etat a annulé la décision du gouvernement d'obliger les élèves à suivre soit un cours de religion, soit un cours de morale en raison du fait qu'en l'espèce le programme du cours de morale laïque ne correspondait pas à ce que le législateur du 29 mai 1959 a voulu en rendant le cours de morale obligatoire. En conséquence, le Ministre de l'Education nationale a demandé de réécrire le programme de ce cours.

Il est inconcevable que les cours de morale et de religion deviennent facultatifs. Il doit y avoir obligation de suivre un des cours sauf dérogation individuelle et motivée. Un membre en déduit que le décret peut organiser la dérogation individuelle motivée mais ne peut pas établir le caractère facultatif des cours de morale et de religion.

Un consensus de tous les membres présents au sein de la Commission se dégage sur la considération émise à l'alinéa précédent.

f) Egalité

Le membre souligne que la notion d'égalité est une nouvelle notion qui ne figure pas dans le Pacte scolaire. La meilleure preuve en est que les subsides que le Pacte scolaire prévoit ne sont pas identiques pour toutes les institutions.

Lors de la formation du gouvernement, un parti a revendiqué que l'on inscrive le principe de l'égalité.

Pour aboutir à un compromis, il a fallu stipuler dans le texte que cette égalité se doublerait de cer-

gepaard gaan met bepaalde verschillen die steunen op objectieve criteria.

Toch blijven een aantal moeilijkheden bestaan. Hoe zal het Arbitragehof dat begrip interpreteren?

Volgens de rechtspraak van het Hof van Cassatie sluit het gelijkheidsbegrip niet uit dat een onderscheid wordt gemaakt, op voorwaarde dat dit onderscheid niet willekeurig is, dit wil zeggen dat het niet kan worden verantwoord.

Dat is trouwens het enige middel voor het rijksonderwijs om niet alleen zijn specifiek karakter te behouden, maar ook om aanspraak te kunnen maken op bepaalde voorrechten die alleen maar een compensatie vormen voor de lasten die, uit hoofde van zijn aard aan dat onderwijs worden opgelegd, meer bepaald van het feit dat genoemd onderwijsnet specifieke verplichtingen moet naleven.

Maar de verdedigers van het vrij onderwijs gaan niet akkoord om als grondslag van een objectief verschillende behandeling te aanvaarden het feit dat het rijksonderwijs, per definitie, slechts kan leven van de toelagen die door de Schatkist(en) worden toegekend. Vooralsnog bestaat er geen systeem om de eigen middelen van het vrij onderwijs te controleren. De inrichtende machten van het vrij onderwijs zijn niet onderworpen aan de wetten op het revisoraat. Het vrij onderwijs beroept er zich op dat zijn geldmiddelen uitsluitend voortkomen van fancy-fairs en oudervergaderingen en dat het rijksonderwijs hetzelfde kan doen. Maar het vrij onderwijs beschikt vaak over een eigen patrimonium. Daaromtrent bestaan tussen de regeringsleden uiteenlopende interpretaties.

Spreker haalt de verklarende nota aan in verband met de openbare en private middelen waarover bepaalde inrichtende machten beschikken en waarmee rekening moet worden gehouden.

« Zolang en in de mate zij eigen middelen kunnen toevoegen aan deze financiering, moet hiermee rekening worden gehouden in de globale afweging van wat gelijke behandeling is ».

Maar verder in het verslag van de Senaat (bladzijde 85) wordt betoogd dat « de Gemeenschap geen beslag zal kunnen leggen op de eventuele eigen middelen van een inrichtende macht om haar eigen financiële verplichtingen te verminderen. »

Zo daaruit moet worden afgeleid dat de Gemeenschap, in de subsidies die zij verleent, geen rekening mag houden met de eigen middelen van de inrichtende machten, staan die verklaringen haaks op de verklarende nota, luidens welke met de eigen middelen wel degelijk rekening zal worden gehouden om een verschillende behandeling vast te stellen. In het Senaatsverslag (bladzijde 86) wordt tevens gesteld dat de Gemeenschap niet zou kunnen uitmaken of een inrichtende macht over eigen financiële middelen beschikt. Spreker vraagt zich bijgevolg af hoe de Ge-

taines inégalités lorsque les différences objectives le justifieraient.

Mais il subsiste un certain nombre de difficultés. Comment la Cour d'Arbitrage va-t-elle interpréter cette notion?

Selon la jurisprudence de la Cour de Cassation la notion d'égalité n'exclut pas que des distinctions soient faites à condition qu'elles ne soient pas arbitraires c'est-à-dire non susceptibles de justification.

C'est d'ailleurs le seul moyen pour l'enseignement officiel de conserver non seulement ses critères spécifiques mais également le droit d'être traité avec certains privilèges qui ne font que compenser les contraintes qui lui sont imposées en raison de sa nature et plus particulièrement du fait qu'il soit soumis à des obligations particulières.

Mais les partisans de l'enseignement libre n'acceptent pas comme justification d'une différence objective de traitement, le fait que l'enseignement de l'Etat ne peut vivre, par définition, que des subsides qui lui sont alloués par le ou les Trésors publics. A l'heure actuelle, il n'existe pas de système permettant de contrôler les ressources propres de l'enseignement libre; les pouvoirs organisateurs de l'enseignement libre ne sont pas soumis aux lois sur le révisorat. L'enseignement libre invoque que ses ressources proviennent uniquement de fancy fair, des réunions de parents et que l'enseignement officiel peut faire de même. Mais l'enseignement libre dispose également souvent d'un patrimoine. Il existe à ce sujet une divergence d'interprétation entre les membres du gouvernement.

L'orateur cite la note explicative relative à la prise en compte des fonds privés et publics, dont bénéficient certains pouvoirs organisateurs.

« Aussi longtemps que et dans la mesure où ceux-ci pourront compléter ce financement en puisant dans leurs moyens propres, il faudra en tenir compte dans l'appréciation globale de ce qu'est l'égalité de traitement ».

Mais il est dit ultérieurement dans le rapport du Sénat (p.85) « que la Communauté ne pourra s'approprier les moyens propres éventuels du pouvoir organisateur afin de réduire ses propres obligations financières ».

S'il faut en déduire que la communauté ne peut pas tenir compte, dans les subsides qu'elle octroie, des moyens propres des pouvoirs organisateurs, ces déclarations vont à l'encontre de la note explicative selon laquelle il sera bien tenu compte des moyens propres pour fixer un traitement différencié. Il est également dit dans le rapport du Sénat (p.86) que la Communauté ne pourra déterminer si un pouvoir organisateur dispose de moyens financiers propres. L'orateur se demande dès lors comment la communauté pourra justifier un traitement différencié en fa-

meenschap een gedifferentieerde behandeling van het onderwijs dat over geen eigen middelen beschikt, zal kunnen rechtvaardigen, zonder dat zij kennis heeft van de middelen waarover het andere onderwijsnet beschikt. In tegenstelling tot wat de Regering verklaart, is spreker van mening dat de Gemeenschap het volste recht heeft om gedifferentieerde regelen vast te stellen op grond van haar eigen middelen van verschillende oorsprong.

De Gemeenschappen mogen niet uitgaan van de veronderstelling dat alle inrichtende machten over eigen financiële middelen beschikken. Men moet de zaken op hun juistheid toetsen in plaats van uit te gaan van veronderstellingen.

Ook betwist spreker de interpretatie die aan artikel 17 wordt gegeven, luidens welke de Gemeenschappen alle onderwijsinstellingen die aan de objectief vastgestelde voorwaarden voldoen, financieren volgens gelijke normen (verslag van de Senaat, bladzijde 86). Die interpretatie is gevaarlijk want zij betekent dat in geen van beide Gemeenschappen nog enig verschil in financiële behandeling zou mogen blijven bestaan tussen het officieel onderwijs in het algemeen en het rijksonderwijs in het bijzonder, vooral omdat geen enkel criterium zich baseert op de afstand, op de organisatie van de lessen zedenleer of godsdienst, de verplichting om alle leerlingen aan te nemen... Een dergelijke interpretatie zou strijdig zijn met de inhoud van de verklarende nota van de Regering.

In het Senaatsverslag (bladzijde 86) bevestigt de Minister van Institutionele Hervormingen (N) dat de globale appreciatie nooit het effect kan hebben van een appreciatie voor een individuele instelling (bladzijde 86).

g) Oprichting van een autonome raad

Spreker heeft er geen bezwaar tegen dat elke Gemeenschap een autonome raad met een tweede meerderheid instelt.

Hij betreurt evenwel dat er geen schoolpactcommissie per Gemeenschap bestaat. Welke garanties kan de Regering aan de Franse Gemeenschap bieden dat de hervorming niet zal worden uitgevoerd zonder daarbij de grote politieke machten te betrekken?

Spreker betreurt ook dat zo weinig toelichting wordt gegeven over het begrip « recht op onderwijs met eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden ». Wat moet worden verstaan onder « eerbiediging van de fundamentele rechten en vrijheden »? Wordt daarmee bedoeld dat de grondwetgever het recht op onderwijs niet kan definiëren met schending van andere vrijheden zoals het eigendomsrecht of de onschendbaarheid van de woning? Het gaat hier om een tautologie. De Regering moet duidelijk aangeven of aan die zin een bijzondere betekenis moet worden gehecht.

veur de l'enseignement qui ne dispose pas de moyens propres sans connaître les moyens dont dispose l'autre réseau d'enseignement. Contrairement aux dires du Gouvernement, l'orateur estime que la communauté est parfaitement en droit d'établir des règles différenciées en fonction de ressources propres différentes au départ.

Les communautés ne doivent pas présumer que tous les pouvoirs organisateurs d'un réseau d'enseignement déterminé disposent de moyens propres. Il est légitime que l'on vérifie plutôt que de présumer.

L'orateur conteste également l'interprétation de l'art. 17 selon laquelle les communautés financent selon des normes égales tous les établissements d'enseignement qui remplissent les conditions déterminées de manière objective (rapport de Sénat, p.86) Cette interprétation est dangereuse car elle signifie qu'il ne pourrait plus subsister dans une des deux communautés aucune différence de traitement financier entre l'enseignement officiel en général et de l'Etat en particulier, dès lorsqu'il n'y a pas de critère fondé sur la distance, sur l'organisation de cours de morale ou de religion, sur l'obligation d'accepter tous les élèves,... Une telle interprétation serait contraire au contenu de la note explicative du Gouvernement.

Dans le rapport du Sénat (p.86), le Ministre des Réformes institutionnelles (N) confirme que l'appréciation globale ne peut jamais avoir pour effet d'apprécier individuellement un établissement (p.86).

g) La création d'un Conseil autonome

L'orateur ne voit pas d'objection à ce que chaque Communauté organise un conseil autonome à la majorité des deux tiers.

Il regrette cependant l'absence d'une commission du Pacte scolaire par communauté. Quelles garanties le Gouvernement peut-il donner à la Communauté française que la réforme ne se fera pas sans y associer les grandes forces politiques?

L'orateur regrette également le peu d'explications sur la notion de « droit à l'enseignement dans le respect des libertés et des droits fondamentaux ». Qu'entend-on par « le respect des libertés et des droits fondamentaux »? Veut-on dire que le constituant ne peut pas définir le droit à l'enseignement, en violant d'autres libertés telles que le droit de propriété, l'inviolabilité du domicile? Il s'agit là d'une tautologie. Le Gouvernement devrait spécifier si cette phrase a un sens particulier.

h) Kosteloosheid

Het lid beklemtoont dat de kosteloosheid betrekking heeft op de toegang tot het onderwijs en betekent dat men geen toegangsrecht mag vragen. De kosteloosheid is evenwel niet gewaarborgd op het stuk van bijvoorbeeld de schoolbehoeften, het restaurant, de verschillende niet-verplichte diensten.

Maar, net zoals de begrippen neutraliteit en gelijkheid, gaat het om een rekbaar begrip waarvan de inhoud moeilijk door het Arbitragehof zal kunnen worden gepreciseerd.

i) Financiering

Het lid acht het raadzaam de Regering te ondervragen over het financieringsprobleem. Zullen de Franstaligen en de universiteiten financieel voor de hervorming moeten opdraaien? Hoe zal de Regering de communautarisering van het onderwijs financieren? In 1991 zullen de Gemeenschappen subsidies ontvangen waarvan de omvang op grond van het aantal studenten zal worden bepaald. Maar tot in 1991 ziet de Regering af van een telling van de schoolbevolking. Ze laat uitschijnen dat zulks in het voordeel van de Franstaligen speelt, wat onjuist is. De ontwikkeling van het aantal geboorten en de aanwezigheid van buitenlandse studenten zouden immers in het voordeel van de Franse Gemeenschap spelen mocht men de studenten tellen.

j) Bevoegdheid van de gemeenschappen inzake verdragen

Het lid vraagt zich af of de Minister van Buitenlandse Betrekkingen het raadzaam acht de bevoegdheid van de Gemeenschappen inzake verdragen niet alleen uit te breiden tot het onderwijs en de cultuur maar ook tot de persoonsgebonden aangelegenheden. Een dergelijke situatie zou een schending zijn van de eenvormigheid in de buitenlandse betrekkingen van België en ons land zou bovendien door Europa en de gehele wereld worden uitgelachen. Geen enkel land wenst te onderhandelen met wat als een provincie of een deelstaat wordt beschouwd!

k) Consolidering van de faciliteiten

Spreker is het eens met de invoeging van een tweede lid in § 4 van artikel 59*bis*, luidens hetwelk de wetten op het taalgebruik in de gemeenten met een bijzonder statuut alleen met een bijzondere meerderheid kunnen worden gewijzigd. Hij wenst dat dit artikel dadelijk wordt aangenomen, maar vindt dat men nooit de wet op de gemeenten met een bijzonder statuut mag aannemen.

h) Gratuité

Le membre souligne que la gratuité porte sur l'accès à l'enseignement et signifie que l'on ne peut prélever un droit d'entrée. La gratuité n'est cependant pas garantie en ce qui concerne par exemple les fournitures scolaires, le restaurant, les différents services autres qu'obligatoires.

Mais il s'agit là, comme les notions de neutralité et d'égalité, d'une notion élastique (caoutchouc) dont la Cour d'Arbitrage pourra difficilement préciser le contenu.

i) Le financement

Le membre estime également opportun d'interroger le Gouvernement sur le problème du financement. La réforme va-t-elle coûter aux francophones, aux universités ? Comment le Gouvernement va-t-il financer la communautarisation de l'enseignement. Les Communautés recevront en 1991 des subsides qui seront fonction du nombre d'étudiants. Mais jusqu'en 1991, le Gouvernement se dispense du comptage. Il fait croire qu'il s'agit d'un avantage pour les francophones, ce qui est inexact. L'évolution de la natalité et la présence d'étudiants étrangers joueraient en faveur de la Communauté française si l'on comptait les étudiants.

j) Compétence des communautés en matière de traités

Le membre se demande si le Ministre des Relations extérieures s'il trouve opportun d'étendre la compétence des Communautés en matière de traités, seulement dans le domaine de l'éducation et de la culture, mais aussi en ce qui concerne les matières personnalisables. Une telle situation portera atteinte à l'unité des relations extérieures de la Belgique qui sera en outre ridiculisée par l'Europe et le monde entier. Aucun pays n'accepte de traiter avec ce qu'il considère comme une province ou un état fédéré !

k) La consolidation des facilités

L'orateur approuve l'insertion d'un second alinéa au § 4 de l'article 59*bis* selon lequel les lois sur l'emploi des langues dans les communes à statut spécial ne pourront être modifiées qu'à la majorité spéciale. Il souhaite que l'on vote immédiatement cet article, mais que l'on ne vote jamais la loi sur les communes à statut spécial.

1) Het Arbitragehof

Het Arbitragehof wordt omgevormd tot een grondwettelijk Hof met beperkte bevoegdheid. Het lid vraagt zich af of er landen zijn waarin een grondwettelijk Hof alleen wordt opgericht om de grondwettigheid van de wetten of besluiten te toetsen aan bepaalde bijzondere artikelen van de Grondwet (in dit geval de artikelen 6, *6bis* en 17) en niet aan een geheel van artikelen.

De andere rechten dan die welke zijn bedoeld in de artikelen 6, *6bis* en 17 zijn geen bekrachtiging waard. De Regering heeft op die manier een hiërarchie ingesteld tussen de verschillende door de Grondwet gewaarborgde rechten en verbreekt het evenwicht tussen de artikelen van Titel II van de Grondwet. Zij bepaalt alleen dat de bevoegdheden van het Arbitragehof later via een met een bijzondere meerderheid aan te nemen wet zullen worden uitgebreid tot andere grondwetsartikelen.

Die grondwettelijke techniek wekt de verontwaardiging van spreker op. Op die manier maakt de Regering het immers mogelijk dat de Grondwet wordt gewijzigd via een met een bijzondere meerderheid aangenomen wet.

Het lid onderstreept voorts dat het recht voor elkeen om beroep in te stellen het Arbitragehof zal overbelasten.

Tot slot meent hij dat het individueel beroep op basis van de artikelen 6 en *6bis*, de inwoners van de gemeenten met een bijzonder statuut niet beschermt, aangezien artikel *6bis* geen uitwerking heeft op taalzaken.

*
* *

Een ander lid verheugt zich erover dat over verscheidene aan herziening onderworpen punten instemming kon worden bereikt, zoals blijkt uit de vorige interventie.

Hij acht het belangrijk dat het tijdens de latere besprekingen tot een gemeenschappelijke benadering van die essentiële kwesties komt.

De toelichtingen die nu worden gegeven zijn geen verloren tijd, maar moeten bijdragen tot de herwaardering van de parlementaire werkzaamheden. Vandaar de noodzaak om de mening van de anderen te eerbiedigen indien men een constructieve dialoog op gang wil brengen.

De herziening van artikel 17 is van fundamenteel belang : niet alleen moet de schoolvrede *stricto sensu* worden gewaarborgd, maar veeleer moet een voor allen toegankelijk kwaliteitsonderwijs echt worden gedemocratiseerd. Het lid interpreteert zijn toespraak dus minder als de verplichte verdediging van een ontwerp van de meerderheid dan wel als de uiting van zijn persoonlijke en diepste overtuiging. Het lid wil het hebben over lessen filosofie, over het

1) La Cour d'Arbitrage

La Cour d'Arbitrage va être transformée en Cour constitutionnelle dont la compétence sera limitée. Le membre se demande s'il y a des pays dans lesquels une Cour constitutionnelle est établie uniquement pour vérifier la constitutionnalité des lois ou des arrêtés à certains articles particuliers de la Constitution et non à un ensemble d'articles (en l'occurrence 6, *6bis*, 17)

Les autres droits que ceux visés aux articles 6, *6bis*, 17 ne sont pas dignes d'être sanctionnés. Le Gouvernement a ainsi établi une hiérarchie entre les différents droits garantis par la Constitution et rompt l'équilibre entre les articles du titre II de la Constitution. Il prévoit uniquement d'étendre plus tard les compétences de la Cour d'Arbitrage à d'autres articles par une loi à majorité spéciale.

L'orateur s'indigne de cette technique constitutionnelle. En effet, le Gouvernement permet de cette manière à une loi à majorité spéciale de modifier la Constitution.

Le membre souligne encore que le droit de recours individuel va encombrer la Cour d'Arbitrage de façon substantielle.

Enfin il estime que le recours individuel sur base des articles 6 et *6bis* ne constitue pas une protection pour les habitants des communes à statut spécial car l'article 6 *bis* ne peut jouer en matière linguistique.

*
* *

Un autre membre se réjouit qu'un consensus sur plusieurs points soumis à révision soit apparu lors de l'intervention précédente.

Il lui semble important qu'une approche commune de ces problèmes cruciaux puisse se dégager lors des discussions ultérieures.

Les développements en cours ne constituent pas du temps perdu mais doivent contribuer à revaloriser le travail parlementaire. De là, la nécessité de respecter l'opinion de l'autre, dans une volonté de dialogue constructif.

La révision de l'article 17 est d'une importance fondamentale : il ne s'agit pas seulement de garantir la paix scolaire au sens strict mais bien plutôt d'arriver à une démocratisation véritable d'un enseignement de qualité, accessible à tous. L'intervention du membre se veut donc moins une défense obligée d'un projet de la majorité qu'une expression sincère de convictions personnelles et profondes. Le membre traitera des cours philosophiques, du principe d'égalité des

gelijkheidsbeginsel, de vrije internaten, de kosteloosheid, de noodzakelijke consensus en het neutraliteitsbeginsel.

1) *De lessen godsdienst of zedenleer*

Die les maakt wezenlijk deel uit van het onderwijs en moet in ieder geval worden gevrijwaard. De commissie is het er trouwens eenparig over eens dat de keuze niet facultatief, maar in alle gevallen verplicht is en dat alleen in uitzonderlijke met redenen omklede gevallen een afwijking kan worden toegestaan.

2) *Het gelijkheidsbeginsel*

De uitdrukkelijke bevestiging van de gelijke behandeling van studenten, leerlingen, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen is een nieuw beginsel. Daardoor wordt elke vorm van discriminatie verboden en het sociaal-cultureel karakter van het recht op onderwijs bevestigd.

Voortaan zullen in de onderwijswetgeving van elk van de Gemeenschappen geen discriminerende maatregelen meer mogen worden opgenomen.

Dat verschillende situaties verschillende behandelingen rechtvaardigen zonder dat men zich op objectieve criteria baseert kan immers niet worden toegestaan. Het Arbitragehof moet dat recht trouwens veilig stellen.

3) *De vrije internaten*

Het lid acht de financiering van die internaten een verworvenheid.

Thans worden ze gesubsidieerd aan de hand van een enveloppesysteem en er bestaat geen uitgesproken bereidheid om dat systeem af te schaffen of te wijzigen. Vanuit een sociaal oogpunt maakt die aangelegenheid deel uit van het recht op onderwijs, in zoverre de toegang tot de internaten, die eertijds eerder aan een elite was gereserveerd, een echte maatschappelijke behoefte is geworden. Ook voor deze aangelegenheid zal het Arbitragehof moeten uitmaken of de betrokkenen (personeel, leerlingen, ouders...), in voorkomend geval, het gelijkheidsbeginsel kunnen inroepen.

Het lid vraagt dat dit punt in elke Gemeenschap objectief en vanuit sociale bewogenheid zou worden benaderd.

4) *De kosteloosheid van het onderwijs*

De kosteloosheid van het onderwijs staat in nauw verband met de leerplicht. Legt men die verplichting

internats libres, de la gratuité, de la nécessité d'un consensus et du principe de neutralité.

1) *Les cours de religion ou de morale*

Ce cours fait partie intégrante de l'enseignement et doit être garanti dans tous les cas. Un consensus s'est d'ailleurs dégagé au sein de la Commission pour que le choix ne soit pas facultatif mais obligatoire dans tous les cas et qu'une dérogation puisse uniquement être accordée dans des cas exceptionnels et motivés.

2) *Le principe d'égalité*

La consécration de l'égalité de traitement des étudiants, élèves, parents, membres du personnel et d'établissements d'enseignement est un principe nouveau. Il interdit toute forme de discrimination et consacre le caractère socio-culturel du droit à l'enseignement.

Désormais, aucune mesure discriminatoire ne pourra être inscrite dans la législation scolaire des Communautés.

On ne peut en effet tolérer que des situations différentes justifient des traitements différents sans se fonder sur des critères objectifs. La Cour d'Arbitrage aura, par ailleurs, à garantir ce droit.

3) *Les internats libres*

Le membre considère le financement de ces internats comme un acquis.

La subside actuelle se fait sur base d'un système d'enveloppes et il n'existe aucune volonté affirmée de la supprimer ou de la modifier. Socialement, cette problématique fait partie intégrante du droit à l'enseignement, dans la mesure où l'accès aux internats, autrefois plutôt réservé à une certaine élite, est devenu un véritable besoin social. Ici aussi, la Cour d'Arbitrage devra déterminer si les personnes concernées (personnel, élèves, parents...) pourront invoquer, en la circonstance, le principe d'égalité.

Le membre demande que ce point précis fasse l'objet, dans chaque Communauté, d'une approche objective et témoignant d'une préoccupation sociale.

4) *La gratuité de l'enseignement*

La gratuité de l'enseignement est en relation étroite avec l'obligation scolaire. Si l'on impose cette

op, dan moet iedereen toegang tot het onderwijs kunnen krijgen. De kosteloosheid blijft gewaarborgd in artikel 17 van de Grondwet maar moet ook in feiten worden omgezet.

Het onderwijs moet goedkoper worden, zodat aan de bestaande fundamentele waarborgen concreet vorm wordt gegeven.

Die democratisering moet naar het hoger onderwijs worden doorgetrokken. Het ingeluide proces verloopt thans vrij moeizaam, zonder dat daarvoor politieke beweegredenen moeten worden gezocht.

5) *Noodzaak van een consensus in elke Gemeenschap*

De oprichting, erkenning en subsidiëring van het onderwijs in elke Gemeenschap zal eveneens bij decreet worden geregeld. Dat geldt ook voor het onderwijs van de Gemeenschap. In elke Gemeenschap is reorganisatie noodzakelijk en bovenop de door het nieuwe artikel 59bis voorgeschreven tweederdemeerderheid moet worden gestreefd naar een algemene consensus tussen de vier partijen die werden uitgenodigd om aan de besprekingen deel te nemen.

In dat verband zal eerstdaags met de eerste besprekingen in de Vlaamse Gemeenschap worden gestart om een probleem, dat ook een belangrijke financiële weerslag heeft, minder polemisch te maken.

Elk onderwijsnet moet op grond van zijn specificiteit voldoende middelen kunnen krijgen.

6) *De neutraliteit*

Een lid wijst erop dat het neutraliteitsbeginsel zich gaandeweg ontwikkelt. Het criterium van het diploma moet geleidelijk worden vervangen door een ander begrip dat doelmatiger en moderner is omschreven.

*
* *

De volgende spreker wenst dat de regering haar standpunt nader toelicht over sommige « hete hangijzers » die ook in de pers ter sprake zijn gebracht en een weerspiegeling zijn van de bekommernissen van verscheidene organisaties en verenigingen. Hij vraagt dat de Minister van Onderwijs (F) zijn standpunt zou preciseren om een einde te maken aan geruchten die het lid ongegrond acht.

Daarom stelt hij aan de Minister volgende vragen :
1° Waaruit bestaat de vrije keuze ?

Zal de Gemeenschap scholen moeten oprichten om de vrije keuze te garanderen ?

2° Zullen de lessen godsdienst of zedenleer verplicht moeten worden gevolgd ?

obligation, il faut que l'accès à l'enseignement soit effectivement possible pour tous. La gratuité reste garantie dans l'article 17 de la Constitution mais doit également se traduire dans les faits.

L'enseignement doit devenir moins cher, afin que soient concrétisées réellement les garanties fondamentales existantes.

Cette démocratisation doit également être poursuivie dans l'enseignement supérieur. Actuellement le processus entamé se déroule plutôt difficilement, sans qu'il faille y voir pour autant des questions d'ordre politique.

5) *Nécessité d'un consensus au sein de chaque Communauté*

C'est le décret qui déterminera également la création, la reconnaissance et le subventionnement de l'enseignement dans chaque Communauté. Il en va de même pour l'enseignement de la Communauté. Au sein de chaque communauté, une réorganisation s'impose et au-delà d'une majorité des 2/3, il faut viser un consensus global parmi les quatre partis invités à prendre part aux discussions.

A ce propos, les premières discussions au sein de la Communauté flamande sont imminentes pour décrire une problématique, qui connaît également d'importantes répercussions financières.

Chaque réseau doit pouvoir bénéficier de moyens suffisants sur la base de sa spécificité.

6) *La neutralité*

Le membre insiste sur le caractère évolutif de la neutralité. Le critère du diplôme doit progressivement être remplacé par une autre notion, définie de façon plus moderne et efficace.

*
* *

L'intervenant suivant entend que soit précisée davantage la position du Gouvernement sur certains « points chauds » dont la presse a fait écho, relayant ainsi les inquiétudes exprimées par diverses organisations et associations. Il demande au Ministre de l'Education Nationale (F) d'expliquer sa position pour mettre fin à des rumeurs qu'il juge non fondées.

Il pose les questions suivantes :

1° En quoi consiste le libre choix ?

La Communauté devra-t-elle créer des écoles pour assurer le libre choix ?

2° Y aura-t-il une obligation de suivre des cours de religion ou de morale ?

Andere leden merken op dat terzake reeds een duidelijk antwoord is gegeven. Daarop antwoordt spreker dat hij wenst dat terzake een ondubbelzinnig standpunt wordt ingenomen.

3° Zijn de door de Staat gesubsidieerde officiële scholen noodzakelijkerwijs neutraal in de zin van artikel 2 van de wet van 29 mei 1959 (Schoolpact) ?

4° Wat zullen de taken zijn van de voor de Franse Gemeenschap bevoegde Onderwijscommissie en hoe is zij georganiseerd ?

Spreker vraagt vervolgens dat bij het verslag een aantal basisbeginselen uit het Schoolpact, zoals bv. de neutraliteitsverklaring, worden gevoegd zoals reeds is gebeurd in het verslag n° 100 van de heren Leemans en Lallemand van de Senaat.

*
* *

Vooraleer bepaalde amendementen toe te lichten die zijn fractie zal indienen in verband met de begrippen « ouders » en « neutraliteit », wil de auteur de plaats schetsen van de communautarisering van het onderwijs, een naar zijn gevoelen uiterst belangrijke gebeurtenis, in de chronologische ontwikkeling van het onderwijs.

1) *Historisch overzicht*

De schoolstrijd van de jaren 1950 is daar een eerste fase van. De wet-Collard had immers heel wat frustraties en wrok doen ontstaan in een onderwijsnet waarin de leerlingen bij de talrijke manifestaties betrokken werden en in omstandigheden die, volgens het lid, betreurenswaardig waren. De ondertekening van het Schoolpact maakte een einde aan die schoolstrijd.

In 1970 ging een herziening van start die tot op vandaag nog altijd niet voltooid is. Het lid betreurt dat die ontwikkeling zonder samenhang en zonder continuïteit verlopen is, zodat geen aandacht werd besteed aan de echte onderwijsproblemen. De leerling is een nummer geworden dat bij de andere gevoegd wordt, om bepaalde kwota te bereiken. Hij staat niet meer centraal in de pedagogische projecten. In een dergelijke communautarisering waarin diverse onbekenden blijven bestaan, moet het hele schoolsysteem worden herdacht.

Spreker betreurt eveneens dat artikel 17 overhaast moet worden herzien terwijl de uitvoeringswetten en de financiering nog steeds niet gekend zijn. De teksten lijken hem ook tegenstrijdig, vaag en onduidelijk. Hij meent dat men, bij wijze van inlichting, het advies van de Raad van State had moeten vragen en dat men vooral rekening moet houden met de in het verleden begane vergissingen. Ten slotte ware het wenselijk geweest de Schoolpactcommissie te raadplegen.

Lorsque d'autres membres font remarquer qu'il y a déjà eu une réponse à cette question, il répond qu'il souhaite une prise de position claire à ce sujet.

3° Les écoles officielles subventionnées par l'Etat sont-elles obligatoirement neutres dans le sens de l'article 2 de la loi du 24 mai 1959 (Pacte scolaire) ?

4° Quelles seront la mission et l'organisation de la Commission Educative, compétente pour la Communauté française ?

L'orateur demande ensuite que soient joints au rapport certains principes de base du Pacte scolaire, telle que la déclaration de neutralité, comme ce fut le cas pour le rapport Leemans-Lallemand n° 100 du Sénat.

*
* *

Avant d'éclairer certains amendements que son groupe déposera en ce qui concerne la notion de parents et de neutralité, un autre membre entreprend de situer la communautarisation de l'enseignement, événement très important à ses yeux, dans la chronologie de l'évolution de l'enseignement.

1) *Aperçu historique*

La guerre scolaire des années 1950 constitue la première phase. La loi Collard avait, en effet, déclenché beaucoup de frustrations et de haines dans un réseau où les élèves furent associés aux nombreuses manifestations dans des circonstances qu'il juge déplorables. La signature du Pacte scolaire mit fin à cette guerre.

Sa révision fut entamée en 1970 et elle n'est actuellement toujours pas terminée. Le membre déplore que cette évolution ait eu lieu sans cohérence et continuité, si bien qu'aucune importance n'a été accordée aux véritables problèmes de l'enseignement. L'élève est devenu une unité qu'on ajoute à d'autres pour obtenir des quotas et n'est plus au centre des projets pédagogiques. Dans cette communautarisation à plusieurs inconnues, il faut dès lors repenser le système scolaire.

L'intervenant regrette également la précipitation qui accompagne cette révision de l'article 17, alors que les lois d'application et le financement ne sont toujours pas connus. Les textes lui semblent également contradictoires, vagues et imprécis. Il aurait fallu, à ce propos, demander, à titre informatif, l'avis du Conseil d'Etat et surtout tenir compte des erreurs du passé. Enfin, la consultation de la Commission du Pacte scolaire était souhaitable.

2) *Het begrip « ouders »*

Spreker brengt vervolgens kritiek uit op diverse bepalingen van het tweede lid van het nieuwe artikel 17 van de Grondwet.

Zo meent hij, in verband met de vrije keuze, dat het begrip « ouders » voorbijgestreefd is. Hij verwijst met name naar gevallen zoals echtscheiding en overlijden.

De Staatssecretaris voor Onderwijs (N) preciseert dat moet worden verwezen naar de bepalingen van de wet op de leerplicht, om het begrip « ouders » te definiëren.

Spreker betreurt dat geen rekening wordt gehouden met de rechten van het kind dat vaak zelf de keuze moet doen. Derhalve stelt hij een amendement voor dat ertoe strekt het woord « ouders » te vervangen door « degene die werkelijk zal instaan voor de opvoeding van de leerling of de leerling zelf ».

Hij stelt tevens voor het tweede lid van § 1 aan te vullen met de woorden « tussen de confessionele en de niet-confessionele of pluralistische scholen » teneinde de inhoud van artikel 4 van het Schoolpact te waarborgen.

3) *Het neutraliteitsbegrip*

Het lid merkt op dat het begrip « neutraliteit » niet erg precies is; het is weliswaar omschreven in het Schoolpact, maar komt in geen enkele andere wetsbepaling voor. Dat begrip is vooralsnog alleen omschreven in de Resolutie van 8 mei 1963 die door de Commissie van het Schoolpact werd goedgekeurd. Bij het derde lid van § 1 zal een amendement worden voorgesteld teneinde het begrip « pluralisme » door dat van « neutraliteit » te vervangen. Spreker meent dat het pluralisme in het rijksonderwijs het vertrouwen in dat net zal herstellen. In de herziene tekst zal eveneens het begrip « objectieve benadering » moet worden opgenomen om tot een geheel vrije keuze te komen zodat de leerlingen niet gegijzeld worden.

Hij voegt er tevens aan toe dat de wens om het onderwijs te zien als een voorbereiding op een persoonlijke inzet van de leerling, in strijd kan zijn met de bezorgdheid voor voornoemd neutraliteitsbegrip. Zulks kan immers aanleiding geven tot uiteenlopende interpretaties in verband met de waarde van het voorgestelde educatief project.

Op hetzelfde lid zal tevens een amendement worden voorgesteld om de woorden « filosofische, ideologische of godsdienstige » te vervangen door de woorden « filosofische en ideologische ». In eerstgenoemd geval gaat men er immers van uit dat het begrip « godsdienstige » verschilt van de twee andere begrippen, wat, volgens spreker, niet juist is.

Het lid stelt eveneens voor om dat pluralisme uit te breiden tot het gemeentelijk en het provinciaal onderwijs; zulks zal niet schaden aan de autonomie van die netten die zich trouwens moeten aanpassen aan de

2) *La notion de parents*

Le membre critique ensuite plusieurs dispositions reprises dans le second alinéa du nouvel article 17 de la Constitution.

Ainsi pour ce qui est du libre choix, il estime que la notion de « parents » est actuellement dépassée. Il renvoie notamment aux cas de divorce ou de décès.

Le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) précise qu'il faut se référer aux dispositions contenues dans la loi sur l'obligation scolaire pour apprécier la notion de « parents ».

L'intervenant regrette qu'on ne fasse pas valoir les droits de l'enfant, qui reste souvent celui qui, en fin de compte, effectue le choix. Il annonce dès lors un amendement qui visera à remplacer le terme « parents » par « celui qui assurera effectivement l'éducation de l'élève ou l'élève lui-même ».

Il propose également de compléter le § 1er, deuxième alinéa, de cet article par les mots « entre les écoles confessionnelles, non-confessionnelles ou pluralistes » et ce, afin de garantir le contenu de l'article 4 du Pacte Scolaire.

3) *La notion de neutralité*

Le membre relève ensuite le caractère peu précis de la notion de « neutralité », certes définie dans le Pacte scolaire mais dans aucune autre disposition légale. Elle est uniquement encore décrite dans la résolution du 8 mai 1963 adoptée par la Commission du Pacte scolaire. Au troisième alinéa du § 1er, un amendement sera introduit, où la notion de « pluralisme » visera à remplacer celle de « neutralité ». L'orateur estime que conférer un caractère pluraliste à l'enseignement de l'Etat contribuera à restaurer la confiance dans ce réseau. L'idée d'approche objective devra également être reprise dans le texte révisé, pour assurer un choix entièrement libre, qui ne prenne pas les élèves en otage.

Il ajoute également que la volonté de voir l'enseignement préparer à un « engagement personnel » de l'élève peut être contradictoire avec le souci de neutralité énoncé. Cela peut en effet donner lieu à des interprétations différentes liées à la valeur du projet éducatif poursuivi.

Un amendement sera encore introduit au même alinéa pour remplacer les mots « philosophiques, idéologiques ou religieuses » par « philosophiques et idéologiques ». On pose, dans le premier cas, que la notion de « religieuses » est distincte des deux autres, ce qui, selon l'orateur, n'est pas exacte.

Le membre propose également d'élargir ce pluralisme à l'enseignement communal et provincial, ce qui ne nuira pas à l'autonomie de ces enseignements, qui doivent par ailleurs être adaptés à la réalité d'au-

hedendaagse werkelijkheid. Een ander amendement ten slotte strekt ertoe in het vierde lid van § 1, de woorden « tot het einde van de leerplicht » te vervangen door de woorden « tijdens de leerplicht ».

In de eerste formule wordt immers niet gezegd wanneer deze keuzemogelijkheid een aanvang neemt.

Tot besluit meent spreker dat het de taak zal zijn van de gemeenschap, bij dekreet, te bepalen of de keuze tussen godsdienst en niet-confessionele zedenleer verplicht is.

Een lid beklemtoont vooraf dat de herziening van artikel 17 van de Grondwet niet losgezien kan worden van de herziening van artikel 59bis dat de communautarisering van het onderwijs op het oog heeft. Tegelijkertijd evenwel worden in artikel 17 grondbeginselen ingeschreven die met de ontwikkeling van het Schoolpact rekening houden.

De inachtneming van die principes zal door het Arbitragehof gegarandeerd worden.

Het lid vraagt zich evenwel af of het Arbitragehof van meet af voldoende toegerust zal zijn om die functie waar te nemen.

Zou het geen aanbeveling verdienen aan het Hof interpretatierichtlijnen te geven waarbij men zou verwijzen naar het Schoolpact en de bijkomende protocollen of te dien einde een specifiek orgaan gecreëerd zou worden ?

Het lid analyseert vervolgens de inhoud van artikel 17.

1. *Het principe van de vrije keuze*

Het beginsel van de vrije keuze is overgenomen uit het Schoolpact. Het houdt enerzijds in dat om het even wie onderwijs kan inrichten en dat anderzijds de gemeenschap het recht heeft onderwijs in te richten dat neutraal is. Maar de gemeenschap moet over de nodige middelen kunnen beschikken om het onderwijs te bevorderen en nieuwe initiatieven te nemen.

Het lid vraagt zich vervolgens af of het evenwicht tussen het officieel onderwijs en het vrij onderwijs voor de schoolgebouwen en het leerlingenvervoer zal worden gehandhaafd.

2. *De gelijkheid van behandeling*

Het nieuwe artikel 17 voorziet in de gelijkheid van behandeling voor de leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinrichtingen, doch met inachtneming van objectieve verschillen met name van de kenmerken die aan iedere inrichtende eigen zijn.

Te dien einde dienen de behoeften op basis van objectieve criteria te worden omlijnd.

De mogelijkheid om verschillen vast te stellen dient niet alleen tussen de netten doch tevens binnen elk net afzonderlijk te bestaan, rekening houdende met

jourd'hui. Un autre amendement vise enfin à remplacer au quatrième alinéa du § 1er les mots « jusqu'à la fin de l'obligation scolaire » par « pendant l'obligation scolaire ».

La première formule n'offre pas d'indication quant au moment où débute cette possibilité de choix.

En conclusion, l'intervenant estime qu'il appartiendra à la Communauté de déterminer, par décret, si le choix entre la religion et la morale non-confessionnelle est obligatoire.

Un membre souligne à titre préalable que la révision de l'article 17 de la Constitution ne peut être dissociée de la révision de l'article 59bis qui vise à communautariser l'enseignement. Mais par la même occasion, des principes fondamentaux sont inscrits à l'article 17, principes qui tiennent compte de l'évolution du pacte scolaire.

Le respect de ces principes sera garanti par la Cour d'arbitrage.

Le membre se demande toutefois si cette Cour sera dès le départ suffisamment outillée pour assumer cette fonction.

Ne serait-il pas utile de lui donner des directives d'interprétation en se référant au pacte scolaire et aux protocoles additionnels ou en créant à cet effet un organe spécifique.

Le membre analyse ensuite le contenu de l'article 17.

1. *Le principe du libre choix*

Le principe du libre choix est repris du Pacte scolaire. Il implique d'une part que toute personne peut organiser un enseignement et d'autre part que la communauté a le droit d'organiser un enseignement qui est neutre. Mais la communauté doit pouvoir disposer des moyens nécessaires pour promouvoir l'enseignement et prendre de nouvelles initiatives.

Le membre se demande ensuite si l'équilibre établi entre l'enseignement officiel et l'enseignement libre pour les constructions et les transports scolaires sera maintenu.

2. *L'égalité de traitement*

L'article 17 nouveau prévoit l'égalité de traitement pour les élèves ou étudiants, parents, membres du personnel et établissements d'enseignements mais en tenant compte de différences objectives notamment des caractéristiques propres à chaque pouvoir organisateur.

À cet effet, il convient de définir les besoins sur base de critères objectifs.

La possibilité d'établir des différences ne doit pas seulement exister entre les réseaux mais également à l'intérieur de chaque réseau en fonction par exemple

bij voorbeeld de geografische situatie van de scholen of met de aan bepaalde scholen eigen kenmerken.

3. Mogelijkheid om autonome onderwijsraden op te richten

Artikel 17 opent voor een gemeenschap de mogelijkheid om haar bevoegdheden aan autonome raden over te dragen. Aan Nederlandstalige zijde is het de bedoeling om vooraf tot overleg tussen alle partijen te komen.

Opdat die autonome raden initiatieven kunnen nemen, moeten zij echter over toereikende middelen kunnen beschikken.

Het lid heeft eveneens vragen over de overdracht van bevoegdheden voor bijzondere opleidingen, zoals de zeevaartschool en de kadettenschool.

De Staatssecretaris voor Nationale Opvoeding (N) antwoordt dat de kadettenschool, in tegenstelling met de koninklijke militaire school gecommunautariseerd zal worden.

Dit zou ook het geval zijn met de zeevaartschool. Aparte oplossingen zullen echter moeten worden uitgewerkt, aangezien laatstgenoemde school tweetalig is en ook onder het toezicht van de Minister van Verkeerswezen staat.

4. Neutraliteit

Het lid verheugt er zich over dat het neutraliteitsbeginsel, zoals dat in artikel 17 ingeschreven is, de deur openzet voor verdere ontwikkeling.

Nieuwe criteria, zoals een verklaring van verbintenis voor een opvoedkundig concept, in overweging kunnen worden genomen. Zal, in afwachting, de resolutie n°15 van het Schoolpact echter van toepassing blijven ?

Het lid vraagt zich tevens af of de verplichte keuze tussen de leergangen zedenleer en godsdienst in het secundair onderwijs eveneens toepasselijk zal zijn op degenen die in dat secundair onderwijs niet meer aan de leerplicht onderworpen zijn.

Een lid wijst erop dat, ofschoon het waar is dat aan het neutraliteitsbegrip in iedere gemeenschap uiteenlopende interpretaties zullen kunnen worden gegeven, evenwel een onderscheid dient te worden gemaakt tussen het door de gemeenschap ingericht onderwijs — dat neutraal moet zijn — en het pluralistisch onderwijs.

*
* *

Een lid heeft kritiek op de omstandigheden waarin de communautarisering van het onderwijs verloopt. Tot dusver was er op nationaal vlak evenwicht door compensaties, aangezien de dominerende strekking

de la situation géographique des écoles ou des caractéristiques propres à certaines écoles.

3. Possibilité de créer des conseils autonomes de l'enseignement

L'art. 17 ouvre la possibilité pour une communauté de déléguer ses compétences à des conseils autonomes. Du côté néerlandophone, l'intention est de procéder préalablement à une concertation entre tous les partis.

Mais pour que ces conseils autonomes puissent prendre des initiatives, ils doivent disposer de moyens suffisants.

Le membre s'interroge également sur le transfert de compétences pour des formations particulières telles que l'école de navigation et l'école des cadets.

Le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) répond qu'à la différence de l'école royale militaire, l'école des cadets sera communautarisée.

Il en sera de même de l'école de navigation. Des solutions particulières devront cependant être élaborées puisque cette dernière est bilingue et est également sous la tutelle du Ministre des communications.

4. Neutralité

Le membre se réjouit du fait que le principe de neutralité tel qu'il est inscrit à l'article 17 ouvre la porte à des évolutions.

De nouveaux critères tels qu'une déclaration d'engagement pour un concept pédagogique pourront être retenus. Mais en attendant, la résolution n°15 du pacte scolaire restera-t-elle d'application ?

Le membre se demande également si l'obligation de choix entre les cours de morale et de religion dans l'enseignement secondaire s'applique également à ceux qui, dans l'enseignement secondaire, ne sont plus soumis à l'obligation scolaire.

Un membre souligne que s'il est exact que la notion de neutralité pourra faire l'objet d'interprétations divergentes dans chaque communauté, il convient toutefois de faire une distinction entre l'enseignement organisé par la communauté qui doit être neutre et l'enseignement pluraliste.

*
* *

Un membre critique en premier les conditions dans lesquelles se déroule la communautarisation de l'enseignement. Jusqu'à présent, il y avait au niveau national un équilibre par compensation puisqu'au

gen in het Noorden en het Zuiden des lands verschilden. Vandaag zou één strekking binnen haar Gemeenschap het overwicht kunnen krijgen. Vóór artikel 17 werd herzien moest men binnen de partijen van een zelfde Gemeenschap tot een vergelijk komen over de in te bouwen waarborgen (bv. via een schoolpact).

Thans beperkt de regering zich ertoe te stellen dat elke Gemeenschap de beginselen van het Schoolpact zal toepassen. De Minister van Onderwijs (F) wijst ook op de mogelijkheid voor de Franse Gemeenschap om een instatie op te richten, maar hij zegt niet hoe ze moet samengesteld zijn, over welke middelen ze moet beschikken en welke bevoegdheden zij moet hebben.

Vervolgens staat het lid stil bij de kwesties van de financiering en van de neutraliteit.

1. De financiering van de communautarisering van het onderwijs

De financiering van het onderwijs zal onvermijdelijk leiden tot een financieel verlies voor de Franse Gemeenschap. In plaats van de specifieke behoeften van elke Gemeenschap als criterium aan te houden, zal het politieke akkoord het aantal leerlingen vaststellen op een ogenblik dat de denataliteit aan Vlaamse zijde geen invloed meer zal hebben. Ondertussen blijft dat aantal geblokkeerd.

Op het stuk van de financiering zijn de zaken ondoorzichtig.

Welk verlies zal elk niveau lijden ?

Zullen met de kredieten de behoeften van de universiteiten kunnen worden gedekt?

Gelet op de financiële moeilijkheden zal ofwel een net moeten worden beoordeeld ten opzichte van een ander, ofwel zal men de wedden van de leerkrachten in de Franse Gemeenschap moeten inkrimpen. Het geldelijk statuut van de leerkrachten had een aangelegenheid moeten blijven waarvoor de nationale overheid bevoegd is.

De communautarisering van de wedden van de leerkrachten is een eerste stap die er later kan toe leiden dat het nationale karakter van de sociale zekerheid op de helling wordt gezet.

De Staatssecretaris voor Onderwijs (N) onderstreept dat de begroting van onderwijs voor 85 % naar personeelskosten gaat. De autonomie van de Gemeenschappen zou aanzienlijk worden beperkt, mochten de wedden een nationale aangelegenheid blijven.

Ook wenst het lid waarborgen omtrent de financiële middelen waarover het gemeentelijk en provinciaal onderwijs en meer bepaald in de plattelandscholen zouden beschikken.

Met betrekking tot het in artikel 17 vervatte beginsel van de kosteloosheid, constateert hij dat dit slechts betrekking heeft op de toegang tot het onderwijs. Zullen de ouders er bijgevolg bv. niet toe worden

Sud et au Nord du pays les courants dominants étaient différents. Aujourd'hui, un courant pourra devenir maître absolu dans sa communauté. Avant la révision de l'article 17, il aurait été indispensable de s'entendre entre les partis d'une même communauté sur les garanties à établir (par exemple par le biais d'un pacte scolaire communautaire)

Le Gouvernement se limite aujourd'hui à dire que chaque communauté mettra en oeuvre les principes du pacte scolaire. Le ministre de l'Education nationale (F) invoque également la possibilité pour la communauté française de créer une instance mais ne dit rien sur sa composition, ses moyens, ses pouvoirs.

Le membre traite ensuite des questions de financement et de neutralité.

1. Le financement de la communautarisation de l'enseignement

La communautarisation de l'enseignement va inévitablement conduire à une perte financière pour la communauté française. Au lieu de retenir comme critères les besoins spécifiques de chaque communauté, l'accord politique va fixer le nombre d'élèves au moment où du côté néerlandophone, la dénatalité ne jouera plus. Entretemps, ce nombre est bloqué.

Au niveau du financement, il y a un manque de clarté et de transparence.

Quelle perte chaque niveau va-t-il subir ?

Les crédits vont-ils permettre de répondre aux besoins des universités?

Au vu des difficultés financières, il faudra soit privilégier un réseau par rapport à un autre, soit diminuer les traitements des enseignants dans la communauté française. Le statut pécuniaire des enseignants aurait dû rester de la compétence nationale.

La communautarisation des traitements des enseignants est un premier pas qui pourra ultérieurement conduire à une mise en cause du caractère national de la sécurité sociale.

Le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) souligne que 85 % du budget de l'Education nationale consiste en des dépenses de personnel. Si les traitements devaient rester nationaux, l'autonomie des communautés serait en grande partie réduite.

Le membre souhaite avoir également des garanties quant aux moyens financiers dont disposera l'enseignement communal et provincial et plus particulièrement dans les communes rurales.

En ce qui concerne le principe de gratuité inscrit à l'article 17, il constate que celui-ci ne porte que sur l'accès à l'enseignement. En conséquence, les parents ne seront-ils pas par exemple amenés à participer

gen in het Noorden en het Zuiden des lands verschilden. Vandaag zou één strekking binnen haar Gemeenschap het overwicht kunnen krijgen. Vóór artikel 17 werd herzien moest men binnen de partijen van een zelfde Gemeenschap tot een vergelijk komen over de in te bouwen waarborgen (bv. via een schoolpact).

Thans beperkt de regering zich ertoe te stellen dat elke Gemeenschap de beginselen van het Schoolpact zal toepassen. De Minister van Onderwijs (F) wijst ook op de mogelijkheid voor de Franse Gemeenschap om een instatie op te richten, maar hij zegt niet hoe ze moet samengesteld zijn, over welke middelen ze moet beschikken en welke bevoegdheden zij moet hebben.

Vervolgens staat het lid stil bij de kwesties van de financiering en van de neutraliteit.

1. De financiering van de communautarisering van het onderwijs

De financiering van het onderwijs zal onvermijdelijk leiden tot een financieel verlies voor de Franse Gemeenschap. In plaats van de specifieke behoeften van elke Gemeenschap als criterium aan te houden, zal het politieke akkoord het aantal leerlingen vaststellen op een ogenblik dat de denataliteit aan Vlaamse zijde geen invloed meer zal hebben. Ondertussen blijft dat aantal geblokkeerd.

Op het stuk van de financiering zijn de zaken ondoorzichtig.

Welk verlies zal elk niveau lijden ?

Zullen met de kredieten de behoeften van de universiteiten kunnen worden gedekt?

Gelet op de financiële moeilijkheden zal ofwel een net moeten worden bevoordeeld ten opzichte van een ander, ofwel zal men de wedden van de leerkrachten in de Franse Gemeenschap moeten inkrimpen. Het geldelijk statuut van de leerkrachten had een aangelegenheid moeten blijven waarvoor de nationale overheid bevoegd is.

De communautarisering van de wedden van de leerkrachten is een eerste stap die er later kan toe leiden dat het nationale karakter van de sociale zekerheid op de helling wordt gezet.

De Staatssecretaris voor Onderwijs (N) onderstreept dat de begroting van onderwijs voor 85 % naar personeelskosten gaat. De autonomie van de Gemeenschappen zou aanzienlijk worden beperkt, mochten de wedden een nationale aangelegenheid blijven.

Ook wenst het lid waarborgen omtrent de financiële middelen waarover het gemeentelijk en provinciaal onderwijs en meer bepaald in de plattelandscholen zouden beschikken.

Met betrekking tot het in artikel 17 vervatte beginsel van de kosteloosheid, constateert hij dat dit slechts betrekking heeft op de toegang tot het onderwijs. Zullen de ouders er bijgevolg bv. niet toe worden

Sud et au Nord du pays les courants dominants étaient différents. Aujourd'hui, un courant pourra devenir maître absolu dans sa communauté. Avant la révision de l'article 17, il aurait été indispensable de s'entendre entre les partis d'une même communauté sur les garanties à établir (par exemple par le biais d'un pacte scolaire communautaire)

Le Gouvernement se limite aujourd'hui à dire que chaque communauté mettra en oeuvre les principes du pacte scolaire. Le ministre de l'Education nationale (F) invoque également la possibilité pour la communauté française de créer une instance mais ne dit rien sur sa composition, ses moyens, ses pouvoirs.

Le membre traite ensuite des questions de financement et de neutralité.

1. Le financement de la communautarisation de l'enseignement

La communautarisation de l'enseignement va inévitablement conduire à une perte financière pour la communauté française. Au lieu de retenir comme critères les besoins spécifiques de chaque communauté, l'accord politique va fixer le nombre d'élèves au moment où du côté néerlandophone, la dénatalité ne jouera plus. Entretemps, ce nombre est bloqué.

Au niveau du financement, il y a un manque de clarté et de transparence.

Quelle perte chaque niveau va-t-il subir ?

Les crédits vont-ils permettre de répondre aux besoins des universités?

Au vu des difficultés financières, il faudra soit privilégier un réseau par rapport à un autre, soit diminuer les traitements des enseignants dans la communauté française. Le statut pécuniaire des enseignants aurait dû rester de la compétence nationale.

La communautarisation des traitements des enseignants est un premier pas qui pourra ultérieurement conduire à une mise en cause du caractère national de la sécurité sociale.

Le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) souligne que 85 % du budget de l'Education nationale consiste en des dépenses de personnel. Si les traitements devaient rester nationaux, l'autonomie des communautés serait en grande partie réduite.

Le membre souhaite avoir également des garanties quant aux moyens financiers dont disposera l'enseignement communal et provincial et plus particulièrement dans les communes rurales.

En ce qui concerne le principe de gratuité inscrit à l'article 17, il constate que celui-ci ne porte que sur l'accès à l'enseignement. En conséquence, les parents ne seront-ils pas par exemple amenés à participer

gebracht in sommige scholen van het secundair onderwijs bij te dragen in de kosten voor informaticamateriaal ?

2. De neutraliteit

Het lid beklemtoont in de eerste plaats dat het criterium van de herkomst van de diploma's achterhaald is. Aan Vlaamse kant is er sprake van het te wijzigen, maar hetzelfde kan niet worden gezegd aan Franstalige kant. Het ware wenselijk geweest nog vóór enigerlei communautarisering de neutraliteitscriteria opnieuw te actualiseren via een zo ruim mogelijke consensus.

Het lid vraagt zich vervolgens af waarom het gemeentelijk en het provinciaal onderwijs niet neutraal hoeven te zijn, hoewel het juist zoals bij de Staat, om openbare besturen gaat. Hoeft het onderwijs in de gemeente- en provinciescholen voortaan geen « volstreekte objectiviteit, in woord en geschrift, bij de uiteenzetting der feiten en geen voortdurende intellectuele eerlijkheid in dienst van de waarheid » meer te impliceren, zoals de neutraliteitsverklaring van 8 mei 1963 bepaalt ? Is het niet op die manier dat voor de verschillende inrichtende machten de mogelijkheid wordt geschapen om een ideologisch geëngageerd onderwijs te organiseren en de deur voor alle mogelijke buitensporigheden wordt geopend ? Zo zal een leerkracht in een gemeenteschool met overtuiging voor abortus kunnen pleiten.

De Minister van Onderwijs (F) onderstreept dat in de 1963 door de ondertekenaars van het Schoolpact vastgelegde neutraliteitsdefinitie gesteld wordt dat « de titularis op bepaalde punten en wanneer de omstandigheden hem daartoe nopen, op bedachtzame wijze getuigenis moet kunnen afleggen van zijn persoonlijke morele overtuiging en de grondslagen ervan ».

Het lid acht het onontkoombaar dat een leraar zedenleer of een leraar godsdienst zijn opvattingen gematigd uit en het oordeelsvermogen van zijn leerlingen eerbiedigt. Het is echter van belang dat de overige vakken in het gemeentelijk en het provinciaal onderwijs op een neutrale manier worden gegeven.

Een lid merkt op dat spreker pleit voor een wijziging van het Schoolpact, dat de neutraliteit immers niet oplegt aan het gemeentelijk en het provinciaal onderwijs.

De eerste spreker oordeelt dat die uitbreiding van de neutraliteitwaarborg verantwoord is door het feit dat het machtsverwicht dat thans op nationaal vlak bestaat zal verdwijnen. Vóór artikel 17 werd herzien had een zo ruim mogelijk overleg moeten plaatsvinden (en niet alleen tussen de ondertekenaars van de schoolpact) over het neutraliteitsbegrip en over de noodzakelijkheid om het tot andere openbare besturen dan de Staat uit te breiden.

De Minister van Nationale Opvoeding (F) verklaart niet gekant te zijn tegen de neutraliteit van het

dans certaines écoles de l'enseignement secondaire aux dépenses pour le matériel informatique ?

2. La neutralité

Le membre souligne d'abord que le critère de l'origine des diplômes est dépassé. Si du côté néerlandophone il est question de le modifier, il n'en est pas de même du côté francophone. Avant toute communautarisation, il aurait été préférable de réactualiser les critères de neutralité par le biais d'un consensus le plus large possible.

Le membre se demande ensuite pourquoi l'enseignement communal et l'enseignement provincial ne doivent pas être neutres alors qu'il s'agit à l'instar de l'Etat, de pouvoirs publics. Est-ce que demain dans les écoles communales et provinciales l'enseignement ne devra « plus impliquer la parfaite objectivité dans l'exposé des faits oral ou écrit et une constante honnêteté intellectuelle, au service de la vérité » conformément à la déclaration de neutralité du 8 mai 1963 ? N'est-ce pas créer ainsi la possibilité pour les différents pouvoirs organisateurs de procéder à un enseignement idéologiquement engagé et ouvrir la porte à tous les excès ? Dans une école communale, un enseignement pourra par exemple plaider avec conviction pour l'avortement.

Le Ministre de l'Education nationale (F) souligne que dans la définition de la neutralité établie en 1963 par les signataires du pacte scolaire il est dit que « sur des points particuliers et lorsque les circonstances le commandent, le titulaire doit pouvoir exprimer avec mesure sa propre conviction morale et les fondements de celle-ci. »

Le membre estime que s'il est inévitable que le professeur de morale ou de religion exprime son opinion de manière modérée en respectant la capacité de jugement de l'élève, il est important que dans l'enseignement communal et provincial les autres cours soient donnés de façon neutre.

Un membre fait observer que l'intervenant plaide ainsi pour une modification du pacte scolaire qui n'impose pas la neutralité à l'enseignement communal et à l'enseignement provincial.

Le premier membre estime que cette extension de la garantie de neutralité se justifie par le fait que l'équilibre des forces existant aujourd'hui au niveau national disparaîtra. Préalablement à la révision de l'article 17, il y aurait dû y avoir une concertation la plus large possible (et pas seulement entre les signataires de pacte scolaire) sur la conception de la neutralité et sur la nécessité de l'étendre à d'autres pouvoirs publics que l'Etat.

Le ministre de l'Education nationale (F) ne se déclare pas opposé à la neutralité de l'enseignement

provinciaal en gemeentelijk onderwijs, op voorwaarde dat niet afgezien wordt van het criterium van de oorsprong van het diploma.

Voorts beklemtoont het lid dat het ontbreken van neutraliteit en van de verplichte keuze tussen de cursus godsdienst en de cursus zedenleer in sommige gemeenten verwarring kan stichten tussen gemeentelijk onderwijs en confessioneel onderwijs of in antieklerikale gemeenten kan leiden tot gemeentelijk onderwijs zonder cursus godsdienst.

Tot besluit betreurt het lid dat zijn partij, die het schoolpact van 1958 ondertekend had, niet aan de communautarisering van het onderwijs heeft kunnen deelnemen, terwijl zich een ruim debat over essentiële waarden zoals neutraliteit en gelijkheid had kunnen ontspannen.

Een lid wil er vooraf op wijzen dat toen het Parlement de verbintenis heeft aangegaan een hele reeks artikelen van de Grondwet te herzien, zijn fractie aanvaard heeft artikel 59*bis* aan herziening te onderwerpen, gelet op de dubbele verbintenis volgens welke « tijdens de volgende legislatuur, enerzijds in artikel 17 van de Grondwet de waarborgen zouden worden opgenomen van het Schoolpact, met name inzake vrede, vrijheid en gelijkheid, en anderzijds, dank zij de wijziging van artikel 107*ter*, een systeem van rechtspraak zou worden uitgebouwd ter vrijwaring van die rechten en vrijheden, en dat vóór elke herziening van artikel 59*bis* met het oog op een communautarisering van het onderwijs. » (Handelingen van de Kamer, 3 november 1987).

Spreeker wenst dat alle partijen die het Schoolpact hebben ondertekend diezelfde bezorgdheid zullen delen.

Bovendien werden de communautarisering en alle nieuwe bevoegdheidstransfers afhankelijk gesteld van de voorafgaande uitwerking van een statuut voor Brussel. Het lid wijst erop dat zijn fractie nooit heeft gevraagd dat het onderwijs gecommunautariseerd wordt.

Naast de eisen in verband met de waarborgen van het schoolpact en de juridictionele waarborgen vraagt zijn fractie dat financiële waarborgen verstrekt worden aan de Franse Gemeenschap. Zij verdedigt het standpunt dat alle kinderen evenveel waard zijn, zowel in het vrij onderwijs als in het officieel onderwijs, zowel in Vlaanderen als in Wallonië.

De bij de artikelen 17, 59*bis* en 107*ter* voorgestelde wijzigingen komen tegemoet aan die wensen.

De waarborgen van het Schoolpact zullen in artikel 17 van de Grondwet worden ingeschreven; het Arbitragehof zal als grondwettelijk Hof over een echte rechtsmacht beschikken die uitspraak zal kunnen doen over de grondwettelijkheid van de wetten op de decreten.

Bovendien zal elke burger die van oordeel is dat hij gediscrimineerd werd door een handeling of een beslissing welke in strijd zou zijn met artikel 17, 6 of 6*bis*, van de Grondwet, over een persoonlijk verhaal beschikken.

provincial et communal à condition de ne pas abandonner le critère de l'origine des diplômes.

Le membre souligne encore que l'absence de neutralité et l'absence d'obligation de choix entre les cours de religion et de morale peuvent aboutir dans certaines communes à une confusion entre enseignement communal et enseignement confessionnel ou dans des communes anticléricales à un enseignement communal sans cours de religion.

Le membre conclut en regrettant que son parti, signataire du pacte scolaire de 1958, n'ait pu participer à la communautarisation de l'enseignement alors qu'un débat aurait dû être largement ouvert sur des valeurs essentielles telles que la neutralité et l'égalité.

Un membre rappelle d'abord qu'au moment où le Parlement s'est engagé à soumettre à révision de nombreux articles de la Constitution, son groupe a accepté de soumettre à révision l'article 59*bis* en fonction du double engagement, maintenir « consistant, au cours de la prochaine législature, d'une part à inscrire dans l'article 17 de la Constitution, les garanties de paix, de liberté et d'égalité du Pacte scolaire et, d'autre part, à mettre en place, par la modification de l'article 107*ter*, un mécanisme juridictionnel de protection de ces droits et libertés et ce, avant toute révision de l'article 59*bis*, en vue d'une communautarisation. » (Annales de la Chambre, 3 novembre 1987).

Il émettait le vœu que cette même préoccupation soit partagée par tous les partis signataires du Pacte scolaire.

En outre, il liait toute communautarisation ou nouveaux transferts de compétence, à la mise en oeuvre préalable d'un statut pour Bruxelles. Le membre rappelle que son groupe n'a jamais été demandeur de la communautarisation de l'enseignement.

Outre ses exigences relatives aux garanties du Pacte scolaire et aux garanties juridictionnelles, son groupe a demandé que des garanties financières soient assurées à la Communauté française. Il a défendu la thèse qu'un enfant égale un autre enfant, dans l'enseignement libre, comme dans l'enseignement officiel flamand ou wallon.

Les modifications aux articles 17, 59*bis* et 107*ter* rencontrent ces préoccupations.

Les garanties du Pacte scolaire seront constitutionnalisées dans l'article 17; la Cour d'arbitrage disposera d'un véritable pouvoir de Cour constitutionnelle habilitée à apprécier la conformité des lois et décrets par rapport à la Constitution.

Il y aura en outre un droit de recours individuel pour tout citoyen qui estimerait qu'il est discriminé par un acte ou une décision qui violerait les garanties prévues à l'article 17 de la Constitution et aux articles 6 et 6*bis*.

Op het stuk van de financiering zal de nieuwe regering beantwoorden aan de behoeftencriteria.

Ten slotte zullen de grondwettelijke bepalingen met betrekking tot de communautarisering van het onderwijs niet eerder van kracht kunnen worden dan vanaf het ogenblik dat de wet tot vaststelling van het financieringssysteem goedgekeurd zal zijn.

Vervolgens behandelt het lid de inhoud van de drie voorgestelde grondwetsartikelen.

1° Herziening van artikel 17

Het nieuwe artikel 17 bekrachtigt

1) Het beginsel van de vrijheid van onderwijs, dit is van de vrije schoolkeuze door de ouders en de vrijheid om een onderwijs in te richten.

2) De neutraliteit van het door de Gemeenschap ingerichte onderwijs.

3) Het recht op onderwijs tot het einde van de leerplicht en de kosteloosheid van dat onderwijs.

4) Het recht om een cursus zedenleer of godsdienst te volgen.

5) De gelijkheid tussen alle leerlingen, ouders, personeelsleden en inrichtingen.

Indien artikel 17 voor de eerste keer het recht op godsdienstonderricht of onderricht in niet-confessionele zedenleer tot het einde van de leerplicht invoert, vloeit daaruit de verplichting voort voor de scholen om die cursussen te organiseren zodra daar door een leerling om gevraagd wordt.

Op die wijze bekrachtigt men een beginsel inzake maatschappijkeuze. Het verplichte karakter van die cursussen vloeit evenwel niet voort uit artikel 17 doch wel thans uit de wet van 1959. Mocht in de toekomst een wijziging in de wet worden aangebracht, dan zal dat door de Gemeenschappen gebeuren. In openbare vergadering van de Senaat heeft de Minister van Onderwijs (F) het volgende verklaard: « Die cursussen blijven verplicht maar het zal de Gemeenschappen vrij staan zich over bepaalde bijzondere situaties uit te spreken ».

De Minister van Onderwijs (F) en de Staatssecretaris voor Onderwijs (N) hebben de instemming van de Commissie in de Kamer verkregen met hun verklaring

— dat die cursussen niet in de marge van de lessenrooster zullen mogen worden gegeven;

— dat het wel degelijk in hun bedoeling en in die van de huidige meerderheid ligt om de landelijke wetgeving met betrekking tot het verplicht karakter van die cursussen godsdienst of zedenleer niet te wijzigen;

— dat de vrijstellingen zoals thans op bijzondere gevallen betrekking zullen hebben;

— dat dit beginsel zal worden bekrachtigd in een communautair onderwijspact zoals dat door zijn partij werd voorgesteld.

Een lid heeft daaruit, met instemming van de Commissie, afgeleid dat de mogelijkheid om die cur-

En matière de financement, le mécanisme mis en place répondra au critère des besoins.

Enfin les dispositions constitutionnelles relatives à la communautarisation de l'enseignement ne pourront entrer en vigueur qu'au moment où sera votée la loi fixant le système de financement.

Le membre examine ensuite le contenu des trois dispositions constitutionnelles proposées.

1° La révision de l'article 17

Le nouvel article 17 consacre

1) Le principe de la liberté de l'enseignement, c'est-à-dire du libre choix de l'école par les parents et la liberté d'organiser un enseignement.

2) La neutralité de l'enseignement organisé par la Communauté.

3) Le droit à l'enseignement jusqu'à la fin de l'obligation scolaire et la gratuité de cet enseignement.

4) Le droit à une éducation morale ou religieuse.

5) L'égalité de tous les élèves, parents, membres du personnel et des établissements.

Si l'article 17 institue pour la première fois le droit à l'instruction religieuse ou morale non confessionnelle jusqu'à la fin de l'obligation scolaire, il en découle l'obligation pour les écoles d'organiser ces cours dès que la demande est formulée par un élève.

Par là, on consacre un principe de choix de société. Cependant le caractère obligatoire de ces cours ne résulte pas de l'article 17 mais bien actuellement de la loi de 1959. Dans l'avenir, si une modification de la loi devait intervenir, elle serait le fait des Communautés. En séance publique du Sénat, à le Ministre de l'Education Nationale (F) a déclaré que « Ces cours restent obligatoires mais les Communautés auront le loisir de se prononcer sur certaines situations particulières ».

Le Ministre de l'Education Nationale (F) et le Secrétaire d'Etat à l'Education Nationale (N) ont obtenu le consensus de la Commission de la Chambre en déclarant

— Que ces cours ne pourraient en aucune manière être donnés en marge de l'horaire.

— Qu'il entre bien dans leurs intentions et dans celles de la majorité actuelle de ne pas modifier la législation nationale quant au caractère obligatoire de ces cours de religion ou de morale.

— Que les dispenses porteront sur des cas particuliers comme actuellement.

— Que ce principe sera confirmé dans un Pacte d'Education communautaire, tel que proposé par son parti.

Un membre en a déduit en ayant l'approbation de la commission que la faculté de non obligation ne

sus niet verplicht te stellen alleen kan gelden voor individuele met bijzondere redenen omklede gevallen.

Het lid vraagt zich af met welke redenen de niet-inschrijving van het verplichte karakter van die cursussen in artikel 17 van de Grondwet dan wel werd verantwoord.

In verband met de internaten vraagt het lid of de Minister kan bevestigen hetgeen hij in openbare vergadering van de Senaat gezegd heeft, namelijk dat de wet van 1 augustus 1985 de subsidiëring van de officiële en vrije internaten organiseert en dat het niet in de bedoeling van de huidige meerderheid ligt om die wet op de helling te zetten.

2° Herziening van artikel 59bis

Artikel 59bis, § 2, tweede lid en § 2bis (nieuw) verleent de Gemeenschappen de bevoegdheid om verdragen te sluiten.

Iedere Staat kan inderdaad, in zijn interne orde, bepalen welke organen bevoegd zijn om verdragen te sluiten. Maar in het internationaal recht erkent men, met name krachtens de overeenkomst van Wenen, slechts de Staten. Wanneer een verdrag door een orgaan wordt afgesloten, is daar de internationale verantwoordelijkheid van de Staat mee gemoeid en niet uitsluitend die van de component ervan, met name bij de uitvoering van het verdrag.

Al kan men het derhalve eens zijn met het voorstellen van de Regering om de Gemeenschappen in staat te stellen op het internationaal vlak op te treden en verdragen te sluiten binnen hun bevoegdheden, dan dienen, bij de voorbereiding van de bijzondere wet, de modaliteiten en de procedures voor het afsluiten van de verdragen toch duidelijk te worden aangegeven.

De herziening van artikel 59bis, § 4, tweede lid, leidt ertoe dat de faciliteiten om zo te zeggen worden geconstitutionaliseerd; wat erop neerkomt dat het recht van de personen op het jus soli voor de gemeenten met een bijzonder taalstatuut wordt erkend en het lid kan zich daarover slechts verheugen. Hij keurt eveneens het feit goed dat de Brusselse overheid eindelijk bevoegd zal worden voor de bicommunautaire aangelegenheden.

3° Herziening van artikel 107ter

Artikel 107ter zal in de toekomst een van de elementen worden voor de samenhang en de versterking van het centrale gezag op het ogenblik dat belangrijke bevoegdheden worden overgedragen. Er is dus een eerste stap gezet naar een grondwettelijk Hof dat zal worden gelast de wet in de ruime zin te toetsen aan de artikelen 6, 6bis en 17. In dit geval gaat het dus om een ruimere bescherming niet alleen van de rechtsorde maar vooral van de burger.

pouvait valoir que pour des cas individuels spécifiquement motivés.

L'intervenant se demande quelles sont alors les raisons qui ont justifié la non-inscription du caractère obligatoire de ces cours dans l'article 17 de la Constitution.

En ce qui concerne les internats, le membre demande si le Ministre peut confirmer les propos qu'il a tenus en séance publique du Sénat, à savoir que la loi du 1er août 1985 organise la subside des internats officiels et libres et qu'il n'est pas dans l'intention de la majorité actuelle de remettre en cause cette loi.

2° La révision de l'article 59 bis

L'article 59bis, § 2, alinéa 2 et 2bis (nouveau) octroie aux communautés le pouvoir de conclure des traités.

Chaque Etat peut en effet fixer, dans l'ordre interne, les organes habilités à conclure les traités. Mais en droit international, notamment en vertu de la Convention de Vienne, on ne reconnaît que les Etats. Lorsqu'un traité est conclu par un organe, celui-ci engage la responsabilité internationale de l'Etat et non pas uniquement celle de sa composante, notamment dans l'exécution du traité.

Si, dès lors, on peut approuver la volonté du Gouvernement de permettre aux Communautés d'apparaître sur la scène internationale et de conclure des traités dans la sphère de leurs compétences, il convient de bien préciser les modalités et les procédures de conclusion des traités lors de l'élaboration de la loi spéciale.

La révision de l'article 59bis §4 alinéa 2 conduit à quasi-constitutionaliser les facilités; c'est-à-dire à reconnaître le droit des personnes sur le droit du sol pour les communes à statut linguistique spécial. Le membre approuve également que soit enfin confiée aux autorités bruxelloises la compétence sur les matières bicommunautaires.

3° Révision de l'article 107ter

L'article 107ter, constituera dans l'avenir un des éléments de cohérence et de renforcement de l'Etat central au moment où d'importants transferts de compétence sont entrepris. Un premier pas est donc franchi vers une Cour Constitutionnelle qui sera chargée d'apprécier maintenant la conformité de la loi au sens large, aux articles 6, 6bis et 17. En l'occurrence, il s'agit d'une plus grande protection non seulement de l'ordre juridique mais surtout des citoyens.

Het lid wenst te vernemen of het mechanisme van de prejudiciële vragen wel degelijk hetzelfde is als datgene wat bij artikel 177 van het Verdrag van Rome werd ingevoerd. Wanneer de Raad van State in eerste en laatste aanleg uitspraak doet, is hij dan volgens de Regering wel verplicht de vraag te stellen?

Binnen welke termijnen meent de Regering bovendien dat het Hof arrest moet wijzen of de vraag beantwoorden?

*
* *

Een lid handelt achtereenvolgens over de bevoegdheid van de Gemeenschappen aangaande de wedden van de leerkrachten, over de oprichting van autonome organen, over de kosteloosheid, en hij brengt enkele bijzondere punten ter sprake :

1) Bevoegdheden van de Gemeenschappen inzake wedden

Het lid vraagt zich af of de regeling voor de uitbetaling van de wedden van het onderwijzend personeel zal worden gecommunautariseerd. Hoe zal men overigens te werk gaan om die financiële regeling af te splitsen van die van de pensioenen, die een nationale bevoegdheid blijft, temeer daar er voortaan op het vlak van de wedden tussen de Gemeenschappen verschillen zouden kunnen ontstaan.

De Staatssecretaris voor Onderwijs (N) overweegt de mogelijkheid dat eerder de aard van de prestaties dan het peil van de wedden zal verschillen. Maar in voorkomend geval zouden inzake pensioenen maatregelen op het nationale vlak kunnen worden uitgevaardigd.

2) Oprichting van autonome organen

Spreker verklaart voorstander te zijn van een zover mogelijk doorgedreven communautarisering van het onderwijs, op voorwaarde dat de nodige waarborgen worden geboden, met name in een autonome raad.

Het onderwijs mag immers niet afhangen van de politieke instabiliteit en moet vrij blijven van elke vorm van politisering. Dank zij de oprichting van een autonome raad zou het rijksonderwijs bijgevolg zijn lot in eigen handen hebben.

Parallel met die raad, die hoofdzakelijk een coördinerende en informerende taak te vervullen krijgt, worden lokale schoolraden opgezet die over een grote pedagogische en financiële autonomie zullen beschikken. Met een dergelijke organisatie moet een meer doeltreffend budgettair beleid kunnen worden gevoerd, moet een specifiek onderwijs kunnen worden

Le membre voudrait cependant savoir si le mécanisme des questions préjudicielles s'apparente bien à celui mis en place par l'article 177 du Traité de Rome. Lorsque le Conseil d'Etat statue en premier et dernier ressort, est-il bien obligé de poser la question, dans l'esprit du Gouvernement.

En outre, quels sont les délais envisagés par le Gouvernement pour que la Cour rende son arrêt ou réponde à la question.

*
* *

Un membre traite successivement de la compétence des communautés en ce qui concerne les traitements des enseignants, de la création d'organes autonomes, de la gratuité et évoque enfin quelques points particuliers :

1) Compétence des communautés en matière de traitements

Le membre se demande si le système de liquidation des traitements du personnel enseignant sera communautarisé. Il s'interroge par ailleurs sur la nature des modalités mises en oeuvre pour dissocier ce régime financier de celui des pensions qui restera de la compétence nationale d'autant plus qu'il pourrait exister dorénavant des différences au niveau traitements entre les Communautés.

Le Secrétaire d'Etat à l'Education Nationale (N) envisage la possibilité de différences en ce qui concerne la nature des prestations plutôt qu'au niveau des traitements. Mais le cas échéant, des mesures pourraient être prises au niveau national en matière de pensions.

2) Création d'organes autonomes

L'intervenant se déclare partisan d'une communautarisation aussi poussée que possible de l'enseignement à condition que soient créées les garanties nécessaires, notamment au sein d'un Conseil autonome.

L'enseignement ne peut en effet dépendre de l'instabilité politique et doit demeurer libre de toute forme de politisation. Grâce à la création d'un Conseil autonome, l'enseignement de l'Etat serait donc maître de son propre sort.

Parallèlement à ce conseil chargé d'assurer principalement une fonction de coordination et d'information, il sera mis sur pied des conseils scolaires locaux qui jouiront d'une grande autonomie pédagogique et financière. Une telle organisation devrait permettre la mise en oeuvre d'une politique budgétaire plus efficace, d'un enseignement spécifique tenant

verstrekt dat rekening houdt met de gewestelijke behoeften en moet een aangepast personeelsbeleid mogelijk zijn.

Dienaangaande betreurt spreker dat artikel 17, § 2, dat in de delegatie van communautaire bevoegdheden naar een of meer autonome organen voorziet, slechts weinig garanties biedt aangaande de oprichting van dergelijke raden.

Wat de samenstelling van die verschillende organen betreft, zou men er moeten op toezien dat geen enkele politieke, ideologische of filosofische tendens in de Vlaamse Gemeenschap een dominerende invloed op de organisatie van het rijksonderwijs kan uitoefenen.

Niet alleen de leerkrachten, doch ook de ouders en de vertegenwoordigers van de verschillende sociale en culturele kringen zouden aan die raden moeten deelnemen.

Spreker onderstreept de vaagheid van de verklarende nota van de Regering dienaangaande, waarin alleen gesteld wordt dat die nieuwe organen, « die democratisch worden samengesteld uit mensen die gehecht zijn aan (het) (rijks)onderwijs en waarin de ideologische en filosofische verscheidenheid binnen de Vlaamse Gemeenschap tot uiting komt.

In antwoord op die opmerking wijst de Staatssecretaris voor Onderwijs (N) erop dat al die elementen, met inbegrip van de wijze waarop de autonome raad en de lokale schoolraden worden samengesteld, de eventuele organisatie van verkiezingen, de hoedanigheid van de kandidaten en van de kiezers, stof vormen voor onderhandelingen.

Het lid dringt erop aan dat de autonome raad onmiddellijk wordt opgericht bij de overheveling van de bevoegdheden inzake onderwijs naar de Gemeenschappen, zonder rekening te houden met een overgangperiode van twee maanden zoals het Regeerakkoord bepaalt.

Dienaangaande merkt de Staatssecretaris voor Onderwijs (N) op dat de Regering in de tekst van de overgangsbepaling van het artikel 17 heeft bepaald dat de Vlaamse Raad het decreet tot regeling van de oprichting van de Raad kan goedkeuren nog vóór de bevoegdheden zijn overgedragen. Voorts bepaalt het Regeerakkoord dat er geen overdracht van bevoegdheden mag zijn vooraleer het decreet tot regeling van de oprichting van de autonome raad en de bijzondere financieringswet zijn goedgekeurd.

Gezien de organisatorische problemen en de installatie van het personeel is het echter niet uitgesloten dat de Raad slechts wordt ingesteld in verschillende fasen die in datzelfde decreet worden vastgelegd.

Het lid merkt op dat een dergelijke beslissing verplicht impliceert dat het schooljaar 1988-1989 nog door de nationale Regering wordt georganiseerd en dat aldus een moeilijke samenwerking tussen de nationale, communautaire en plaatselijke instanties noodzakelijk wordt.

Voorts had spreker er de voorkeur aan gegeven dat de installatie van de autonome raad en elke latere

compte des besoins régionaux et d'une politique appropriée de gestion du personnel.

A ce propos, le membre regrette que l'art. 17, § 2, qui prévoit la délégation des compétences communautaires à un ou plusieurs organes autonomes, n'offre que bien peu de garanties quant à la création de tels conseils.

Quant à la composition de ces divers organes, il faudra veiller à ce qu'aucune tendance politique, idéologique ou philosophique au sein de la Communauté flamande n'exerce une influence prédominante sur l'organisation de l'enseignement de l'Etat.

Devraient prendre part à ces conseils non seulement les enseignants, mais aussi les parents et les représentants des divers milieux socio-culturels.

A cet égard, l'intervenant souligne le caractère vague de la note explicative qui stipule uniquement que ces nouveaux organes seront « composés démocratiquement de personnes attachées à (l') Enseignement (de l'Etat) et qui reflètent la diversité idéologique et philosophique de la Communauté flamande ».

En réponse à cette remarque, le Secrétaire d'Etat à l'Education Nationale (N) signale que tous ces éléments, y compris le mode de composition du Conseil autonome et des conseils scolaires locaux, l'organisation éventuelle d'élections, la qualité des candidats et des électeurs, seront matière à négocier.

Le membre insiste pour que le Conseil autonome soit immédiatement mis en place lors du transfert aux communautés des compétences en matière d'enseignement sans tenir compte d'une période transitoire de deux mois, comme prévu dans l'accord gouvernemental.

A ce propos, le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) fait remarquer que le gouvernement a prévu dans le texte de la disposition transitoire de l'article 17 que le Vlaamse Raad puisse voter le décret réglant la mise en place du Conseil avant même tout transfert de compétences. L'accord gouvernemental stipule, d'autre part, qu'il ne peut y avoir transfert de compétence avant que le décret réglant la mise en place du Conseil autonome et la loi spéciale de financement ne soient votés.

Cependant, compte tenu des problèmes d'organisation et d'installation du personnel, il se pourrait que le Conseil ne soit institué qu'en différentes phases à prévoir dans ce même décret.

Le membre fait remarquer qu'une telle décision implique obligatoirement que l'année scolaire 1988-1989 soit encore organisée par le gouvernement national et rend ainsi nécessaire une collaboration difficile entre les pouvoirs nationaux, communautaires et locaux.

Par ailleurs, l'intervenant aurait préféré que l'installation du Conseil autonome ainsi que toute modifi-

wijziging ervan met gewone meerderheid worden goedgekeurd. De waarborgen voor het rijksonderwijs had men zeker gemakkelijker verkregen en beter kunnen preciseren. Het nadeel was dat er dan ook een akkoord voor de Franstaligen moest komen, die niet van een dergelijke raad wilden weten.

Door een tweederde meerderheid op te leggen verleent men echter een dominerende Vlaamse politieke partij een belangrijk interventierecht in de organisatie van het rijksonderwijs.

Een ander lid merkt op dat de tweederde meerderheid evenwel een goede barrière vormt om onophoudelijke wijzigingen bij elke verandering van politieke meerderheid tegen te houden en dat tegelijkertijd met de wil van alle partijen rekening kan worden gehouden. De tweederde meerderheid biedt bijgevolg bijkomende waarborgen en maakt de medewerking van elkeen noodzakelijk.

3) Kosteloosheid van het onderwijs

Spreker vestigt vervolgens de aandacht op het vraagstuk van de kosteloosheid van het onderwijs, die op tal van punten op de helling schijnt te worden gezet. De Regering is bijvoorbeeld niet van plan de financiële middelen van het vrij onderwijs te beperken.

Bovendien voorziet de regeringstekst in de kosteloosheid van het basis- en het secundair onderwijs dat door het Rijk wordt georganiseerd of gesubsidieerd, hetgeen impliceert dat schoolboeken en klassieke schoolbenodigheden gratis ter beschikking worden gesteld.

Daarentegen wordt in het verslag van de Senaat gewag gemaakt van een bijdrage die voor het didactisch materieel en voor bepaalde activiteiten zou kunnen worden gevraagd.

Spreker vraagt wat de aard van dat materieel is en de omvang van die bijdrage, want het gaat hier om zeer rekbare en weinig concrete begrippen. In de praktijk vraagt hij zich af wie over die bijdragen zal beslissen en hij hoopt dat op zijn minst een vorm van controle zal worden uitgeoefend om te voorkomen dat in bepaalde scholen de financiële bijdragen ten laste van de ouders zich zouden opstapelen.

Een ander lid onderstreept dienaangaande dat heel wat ouders vrezen de kosten van maaltijden, vervoer en materieel te moeten dragen, terwijl ze slechts over een bescheiden inkomen beschikken.

Hoe zou een gezin met een bescheiden inkomen bijvoorbeeld het hoofd kunnen bieden aan de talrijke financiële bijdragen die in het kunstonderwijs worden gevraagd? Alleen een aanzienlijke verhoging van de studietoelagen zou een dergelijke selectiviteit kunnen voorkomen.

De verklarende nota van de Regering vermeldt tevens de kosteloosheid van het onderwijs tot het einde van de schoolplicht. Maar wat gebeurt er in dat geval

cation ultérieure soient votées à la majorité simple. Les garanties pour l'enseignement de l'Etat auraient assurément pu être obtenues plus facilement et être mieux précisées. L'inconvénient était qu'il fallait aussi l'accord des francophones qui ne voulaient pas d'un tel conseil.

En imposant la majorité des deux tiers, on confère cependant à un parti politique flamand dominant un droit d'intervention important dans l'organisation de l'enseignement de l'Etat.

Un autre membre réplique que la majorité des deux tiers permet néanmoins d'éviter des modifications incessantes lors de chaque changement de majorité politique tout en tenant compte de la volonté de toutes les parties. La majorité des deux tiers offre donc des garanties supplémentaires et rend nécessaire la collaboration de tous.

3) Gratuité de l'enseignement

Le membre attire l'attention sur le problème de la gratuité de l'enseignement qui semble être remis en cause à de nombreux égards. Le gouvernement n'a par exemple pas l'intention de limiter les moyens financiers de l'enseignement libre.

De plus, le texte gouvernemental prévoit la gratuité de l'enseignement fondamental et secondaire organisé ou subventionné par l'Etat, ce qui implique la mise à la disposition gratuite de livres scolaires et de fournitures classiques.

Par contre, il est fait mention dans le rapport du Sénat d'une contribution qui pourra être demandée pour du matériel didactique et pour certaines activités.

Le membre s'interroge quant à la nature de ce matériel et à l'ampleur de cette contribution car il s'agit là de notions très extensibles et peu concrètes. Dans la pratique, il se demande qui décidera de ces contributions et espère du moins qu'une forme de contrôle sera exercée afin d'éviter que certaines écoles ne multiplient exagérément les contributions financières à charge des parents.

Un autre membre signale à ce propos l'inquiétude de nombreux parents craignant de supporter des frais de repas, de transport, de matériel alors qu'ils ne disposent que de revenus modestes.

Comment une famille ne disposant que de faibles revenus pourrait-elle par exemple encore faire face aux nombreuses contributions financières exigées dans l'enseignement artistique? Seule une augmentation substantielle des allocations d'études pourrait éviter une telle sélectivité.

La note explicative du gouvernement mentionne également l'accès gratuit à l'enseignement jusqu'à la fin de la scolarité obligatoire. Mais qu'advient-il dans

met minder begaafde jongeren die hun secundair onderwijs op achttien jaar nog niet hebben beëindigd?

4) Bijzondere punten

Het lid wenst tevens enkele amendementen bij de tekst van artikel 17 in te dienen.

Zo zou hij het begrip « ouder » willen uitbreiden tot elke persoon die effectief de opvoeding van een kind te zijnen laste neemt.

Hij stelt voor in § 4 de term « personeelsleden » te vervangen door « leerkrachten » om te voorkomen dat het meester-, vak- en dienstpersoneel van het vrij onderwijs een zelfde statuut op grond van de Grondwettekst opeist.

Spreker meent dat § 5, die voorziet in de « inrichting, erkenning of subsidiëring van het onderwijs door de wet of het decreet », de organisatie van elke vorm van onderwijs, ook privé, buiten de wet of het decreet onmogelijk lijkt te maken. Die maatregel is overigens in tegenspraak met de eerste paragraaf van hetzelfde artikel, dat de vrije keuze van de ouders inzake onderwijs waarborgt.

Tenslotte vraagt het lid zich af of de homologatie van de diploma's een nationale bevoegdheid zal blijven.

*
* *

Een ander lid is voorstander van de communautarisering van het onderwijs, maar hij betreurt dat de Regering niet van die grondwetsvorming heeft gebruik gemaakt om heel wat diepgaander vernieuwingen aan te brengen.

Hij heeft vragen bij het neutraliteitsbeginsel, zoals dat is omschreven in het derde lid van de voorgestelde tekst en dat onder meer de eerbied voor de filosofische, ideologische of godsdienstige opvattingen van de leerlingen en van hun ouders voorschrijft.

Spreker vraagt zich af waarom de tekst van het voorstel niet rechtstreeks in de organisatie van een neutraal en pluralistisch onderwijs voorzagt. Hij betreurt dat de verzuiling in het Belgisch systeem zo diep is ingeworteld dat elk initiatief met het oog op een pluralistisch onderwijs, waarvan het concept in de wet van 14 juli 1975 werd omschreven, wordt gebruikt. Een dergelijk onderwijs is namelijk toegankelijk voor eenieder, zonder discriminatie, eerbied voor de persoonlijkheid van de leerling, de diversiteit van opvattingen en levensbeschouwingen wordt er aangemoedigd en de vrijheid voor het personeel om zijn opvattingen te doen kennen, wordt er gewaarborgd.

Op de vraag of het Rijksonderwijs naar een vorm van pluralistische school zou kunnen evolueren, wenst de Staatssecretaris voor Onderwijs (N) in her-

ce cas, des adolescents moins doués qui n'ont pas encore terminé leurs études secondaires à 18 ans ?

4) Points particuliers

Le membre souhaiterait également apporter quelques amendements au texte de l'article 17.

Ainsi, il voudrait élargir le concept de « parents » à toute personne qui prend effectivement en charge l'éducation d'un enfant.

Au paragraphe 4, il propose de remplacer le terme « membres du personnel » par « enseignants » afin d'éviter que le personnel de maîtrise, les gens de métier et de service de l'enseignement libre n'exigent un même statut sur base du texte constitutionnel.

Le paragraphe 5, qui prévoit que l'organisation, la reconnaissance ou le subventionnement de l'enseignement sont réglés par la loi ou le décret, semble d'après l'intervenant rendre impossible l'organisation de toute forme d'enseignement, même privée, hors loi et décret, mesure qui contredit, par ailleurs, le premier paragraphe du même article assurant le libre choix des parents en matière d'enseignement.

Enfin, le membre se demande si l'homologation des diplômes restera une compétence nationale.

*
* *

Un autre membre se déclare en faveur de la communautarisation de l'enseignement mais regrette que le gouvernement n'ait pas profité de cette réforme constitutionnelle pour introduire des innovations bien plus fondamentales.

Il s'interroge sur le principe de neutralité tel qu'il est défini au troisième alinéa du texte proposé et qui prescrit notamment le respect des conceptions philosophiques, idéologiques et religieuses des élèves et de leurs parents.

L'intervenant se demande pourquoi le texte de la proposition n'a pas prévu directement l'organisation d'un enseignement neutre et pluraliste et regrette que le cloisonnement soit tellement important dans le système belge qu'il empêche toute initiative d'enseignement pluraliste tel que le concept est décrit dans la loi du 14 juillet 1975 à savoir, un enseignement accessible à tous sans discrimination encourageant le respect de la personnalité de l'élève, la diversité des opinions et des attitudes et garantissant la liberté pour le personnel de faire connaître ses opinions.

A la question de savoir si l'enseignement de l'Etat pourrait évoluer vers une forme d'école pluraliste, le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale (N) tient à

liez ! » (« Enseignants et enseignement de l'Islam au sein de l'école officielle en Belgique », Actes de la journée d'étude du 25 novembre 1986, réunis par A. Bastenier et F. Dassetto, Louvain-la-Neuve, 1987) ».

2. De neutraliteit van het onderwijs

Waarom wordt in artikel 17, § 1, lid 3, de neutraliteit (van het onderwijs ingericht door de Gemeenschap) niet uitgebreid tot het provinciaal en gemeentelijk onderwijs ?

Een rationele en financiële onderwijsplanning wordt hierdoor ten zeerste bemoeilijkt.

Spreker verwijst ter zake naar een arrest van de Raad van State, waarin ten aanzien van het gemeentelijk onderwijs, uitdrukkelijk bepaald wordt dat :

« zowel de ouders die een echt neutraal onderwijs als de ouders die een echt confessioneel onderwijs vragen, het recht hebben van de Staat te eisen ... dat hij hen de mogelijkheid biedt hun kinderen het onderwijs van hun keuze te doen verstrekken » (Arrest van de Raad van State, VZW Vrij Psycho-Medisch Sociaal Centrum het Meetjesland, n° 19 672 van 31 mei 1979).

Het lid vraagt zich ook af wat de precieze inhoud is van het begrip « neutraliteit » in artikel 17 van de Grondwet (*nieuw*).

Hij vermoedt dat het woord « onder meer » in de grondwettelijke bepaling werd opgenomen om allerlei nieuwe pedagogische evoluties mogelijk te maken (het Steiner-onderwijs bijvoorbeeld).

Verder merkt het lid op dat artikel 17 van de Grondwet (*nieuw*) de definitie van « neutraliteit », zoals vermeld in artikel 2, alinea 3 van de wet van 29 mei 1959, heeft uitgebreid tot de eerbied voor de « ideologische » opvattingen.

Op zichzelf valt deze verruiming van het neutraliteitsbegrip toe te juichen. Alleen rijst de vraag hoe provinciale en gemeentelijke scholen ertoe zullen worden gedwongen deze ideologische overtuigingen te eerbiedigen, wanneer de grondwettelijke neutraliteitsvereiste voor hen niet geldt.

Hoe zal kunnen worden belet dat deze scholen geladen ideologische vraagstukken behandelen of zelfs politieke propaganda voeren ?

De Minister verwijst naar Resolutie n° 7 van het Schoolpact, waarin elke vorm van politieke activiteit of propaganda in officiële scholen verboden wordt. Dit fundamenteel principe wordt, naar zijn mening, door artikel 17 van de Grondwet (*nieuw*) gewaarborgd.

Het lid repliceert dat de tekst van artikel 17 van de Grondwet (*nieuw*) de neutraliteit enkel oplegt aan het onderwijs ingericht door de Gemeenschappen. Provinciale en Gemeentelijke scholen ontsnappen derhalve aan die verplichting.

liez ! » (« Enseignants et enseignement de l'Islam au sein de l'école officielle en Belgique », Actes de la journée d'études du 25 novembre 1986, réunis par A. Bastenier et F. Dassetto, Louvain-la-Neuve, 1987) ».

2. La neutralité de l'enseignement

Pourquoi la neutralité (de l'enseignement organisé par la Communauté) prévue à l'article 17, § 1er, alinéa 3, n'est-elle pas étendue à l'enseignement provincial et communal ?

Cette situation hypothèque lourdement la planification rationnelle et financière de l'enseignement.

L'intervenant renvoie à ce propos à un arrêt du Conseil d'Etat qui précise explicitement en ce qui concerne l'enseignement communal que :

« tant les parents qui demandent une école vraiment neutre que ceux qui demandent une école véritablement confessionnelle peuvent exiger de l'Etat... qu'il leur offre la possibilité de faire suivre à leurs enfants l'enseignement de leur choix » (Arrêt du Conseil d'Etat, VZW Vrij Psycho-Medisch Sociaal Centrum het Meetjesland, n° 19 672 du 31 mai 1979).

Le membre se demande également quel est le contenu précis de la notion de neutralité à laquelle il est fait allusion dans le nouvel article 17 de la Constitution.

Il suppose que le mot « notamment » a été inséré dans cette disposition, afin de permettre le développement de diverses pédagogies nouvelles (par exemple, l'enseignement Steiner).

Le membre fait ensuite observer que le nouvel article 17 de la Constitution étend la définition de la « neutralité », telle qu'elle figure à l'article 2, troisième alinéa, de la loi du 29 mai 1959, au respect des conceptions « idéologiques ».

Si l'on ne peut que se féliciter de cette extension de la notion de neutralité, on peut malgré tout se demander comment les écoles provinciales et communales seront contraintes de respecter ces convictions idéologiques si l'obligation de neutralité imposée par la Constitution ne leur est pas applicable.

Comment pourra-t-on empêcher ces écoles de traiter des questions à caractère idéologique, voire de faire de la propagande politique ?

Le Ministre rappelle la Résolution n° 7 du Pacte scolaire, aux termes de laquelle toute forme d'activité ou de propagande politiques est interdite dans les écoles officielles. Il estime que l'article 17 (*nouveau*) de la Constitution garantit le respect de ce principe fondamental.

Le membre réplique que l'article 17 (*nouveau*) de la Constitution n'impose le principe de neutralité qu'à l'enseignement organisé par les Communautés. Les écoles provinciales et communales échappent dès lors à cette obligation.

Bovendien betwist hij dat de principes van het Schoolpact overminderd van toepassing blijven. Het Schoolpact, als partijpolitieke overeenkomst, en de nationale Schoolpactcommissie, als orgaan waarin de grote politieke families een consensus nastreefden, bestaan immers niet meer. Meer nog, de geest van overleg en consensus, eigen aan het schoolpact, wordt uitgehold door de opgedrongen herziening van artikel 17 van de Grondwet.

3. Het gelijkheidsbeginsel

De invoering van het gelijkheidsbeginsel in artikel 17, § 4 (*nieuw*), van de Grondwet zal leiden tot talrijke conflicten voor het Arbitragehof.

Wat de financiering van gebouwen betreft, gelden thans inzake subsidiëring of gewaarborgde kredietverlening, uiteenlopende normen voor de provincieën en gemeenten en voor de vrije onderwijsinrichtingen. Spijts de verschillende financieringssystemen, wordt de Staat in geen geval eigenaar van de gebouwen. Hoe zullen dergelijke « ongelijke behandelingen » de toetsing van het Arbitragehof overleven ?

*
* *

Een ander lid juicht toe dat artikel 17 van de Grondwet (*nieuw*) de Gemeenschappen de keuzevrijheid van de ouders (§ 1, tweede lid), iedereen het recht van een ieder op onderwijs (§ 3) en het gelijkheidsbeginsel (§ 4) waarborgt.

Hij vraagt zich echter af hoe deze beginselen zullen worden toegepast op de Franstalige scholen, die zich buiten het Frans taalgebied bevinden.

Een ware communautarisering van het onderwijs impliceert, zijns inziens, dat alle Franstalige scholen onder de bevoegdheid van de Franse Gemeenschap vallen, ongeacht hun localisatie (Voeren, de Brusselse randgemeenten, Kinshasa, enz.).

Hij verwijst in dit verband ook naar de Nederlandstalige school van Komen, die thans afhangt van het Nederlandstalig Ministerie van Onderwijs en voortaan onder de bevoegdheid van de Vlaamse Gemeenschap zal ressorteren.

In het huidige systeem vallen de Franstalige scholen van de randgemeenten of taalgrensgemeenten onder de bevoegdheid van de Franstalige Minister van Onderwijs; zulks biedt fundamentele waarborgen voor de betrokken scholen, ouders en leerlingen.

Een Franstalige inspecteur verzekert immers — in samenwerking met een Nederlandstalige inspecteur — de toepassing van de pedagogische projecten, normen en waarden, eigen aan de Franse Gemeen-

Il conteste en outre le fait que les principes du Pacte scolaire restent intégralement applicables. En effet, le Pacte scolaire, en tant qu'accord entre les partis politiques, et la Commission nationale du Pacte scolaire, en tant qu'organe au sein duquel les grandes familles politiques s'efforçaient de parvenir à un consensus, n'existent plus. Bien plus, l'esprit de concertation et de consensus inhérent au Pacte scolaire est miné par la révision de l'article 17 de la Constitution qui est aujourd'hui imposée.

3. Le principe de l'égalité

L'inscription du principe de l'égalité dans l'article 17, § 4 (*nouveau*) de la Constitution engendrera de nombreux conflits devant la Cour d'arbitrage.

En ce qui concerne le financement des constructions, les normes actuellement applicables aux provinces, communes et établissements d'enseignement libre en matière de subventionnement ou d'octroi garantissant de crédit sont discordantes. Malgré les différents systèmes de financement, l'Etat ne devient propriétaire des bâtiments dans aucun de ces cas. Comment une telle « inégalité de traitement » résistera-t-elle au contrôle de la Cour d'arbitrage ?

*
* *

Un autre membre se réjouit que l'article 17 (*nouveau*) de la Constitution garantisse le libre choix des parents (§ 1er, alinéa 2), le droit individuel à l'enseignement (§ 3) et le principe de l'égalité (§ 4).

Il se demande toutefois comment ces nouveaux principes seraient appliqués aux écoles francophones qui sont situées en dehors de la région de langue française.

Selon lui, la communautarisation effective de l'enseignement implique que toutes les écoles francophones ressortissent à la compétence de la Communauté française, quelle que soit leur localisation (Fouron, communes de la périphérie bruxelloise, Kinshasa, etc.).

Il cite à cet égard l'exemple de l'école néerlandophone de Comines, qui relève actuellement du ministère de l'Education nationale désormais de la Communauté flamande.

A l'heure actuelle, les écoles francophones des communes de la périphérie et de la frontière linguistique dépendent du Ministre francophone de l'Education nationale, ce qui offre des garanties fondamentales aux écoles, parents et élèves concernés.

Un inspecteur francophone veille en effet — en collaboration avec un inspecteur néerlandophone — à l'application des projets, normes et valeurs pédagogiques propres à la Communauté française ainsi

schap, en de naleving van de taalwetgeving. Tevens kunnen Franstalige volksvertegenwoordigers de bevoegde Minister interpellieren.

Welke wettelijke waarborgen biedt een gecommunautariseerd onderwijs, waarbij de Vlaamse Gemeenschap exclusieve bevoegdheid verwerft over de Franstalige scholen? Zullen de onderwijskrachten van de Franstalige scholen vrij kunnen deelnemen aan pedagogische programma's of studiedagen, georganiseerd door de Franse Gemeenschap?

Wie kan garanderen dat tweetaligheid geen vereiste zal worden voor de aanwerving van het onderwijzend personeel van deze scholen? Voor de Senaatscommissie verklaarde de Minister voor Institutionele Hervormingen (N) trouwens dat de uitoefening van de vrijheid van onderwijs zelfs op het stuk van capaciteits- of moraliteitsvoorwaarden niet kan worden onderworpen aan een voorafgaande machtiging. Het is zeer de vraag of taalcapaciteiten vervat zijn in de zogenaamde capaciteitsvoorwaarden?

Volgens een ander lid zullen voornoemde vragen moeten worden beantwoord door de bevoegde organen van de Vlaamse Gemeenschap, die daaromtrent overleg zal plegen met de Franse Gemeenschap.

Eerstgenoemd lid neemt daarmee geen vrede. Waarom kunnen er meteen geen concrete (wettelijke) waarborgen worden geboden? Waarom zou aan de Franse Gemeenschap het recht worden ontzegd het onderwijs in Franstalige scholen, gelegen buiten haar taalgebied, te regelen? Daartegen kunnen zelfs geen financiële argumenten ingeroepen worden. De financiering van het onderwijs van de gemeenschappen steunt immers op het aantal leerlingen en op de keuze van de ouders voor een Franstalige of Nederlandstalige school.

Spreker betreurt ten slotte dat de geplande communautarisering de voorrang aan het territorialiteitsbeginsel zou kunnen verlenen. Het personaliteitsbeginsel, op basis van de vrije keuze, sluit immers nauwer aan bij de onderwijsvrijheid gewaarborgd door artikel 17 van de Grondwet en het Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens.

*
* *

Een ander lid vestigt nogmaals de aandacht op § 4 van art. 17(*nieuw*) van de Grondwet, dat alle leerlingen en studenten gelijk stelt voor de wet en het decreet.

In de huidige wetgeving wordt aan buitenlandse studenten, die secundair onderwijs volgen (beroeps-onderwijs uitgezonderd) een inschrijvingsgeld gevraagd. Overeenkomstig art. 17, § 4, zal dit niet langer kunnen worden gevorderd. Is het werkelijk de

qu'au respect de la législation linguistique. Par ailleurs, les députés francophones ont la faculté d'interpeller le Ministre compétent au sujet des irrégularités et des abus.

Quelles sont les garanties légales offertes par un enseignement communautarisé, dans le cadre duquel la Communauté flamande acquiert une compétence exclusive vis-à-vis d'écoles francophones? Les enseignants des écoles francophones pourront-ils participer librement aux programmes ou aux journées d'études pédagogiques organisés par la Communauté française?

Qui peut garantir que le bilinguisme ne deviendra pas une condition de recrutement en ce qui concerne le personnel enseignant de ces écoles? Le Ministre des Réformes institutionnelles (N) a d'ailleurs déclaré devant la commission du Sénat que l'exercice de la liberté de l'enseignement ne peut être subordonné à une autorisation préalable pas même en ce qui concerne les conditions de capacité ou de moralité. On peut se demander si les capacités linguistiques se rangent parmi les « conditions de capacité ».

Un autre membre estime que la réponse aux questions ci-dessus devra être fournie par les organes compétents de la Communauté flamande qui se concertera à ce propos avec la Communauté française.

Le premier membre n'est pas satisfait. Pourquoi ne pourrait-on prévoir d'emblée des garanties légales concrètes? Pourquoi ne contesterait-on pas à la Communauté française le droit d'organiser l'enseignement dans les écoles francophones situées en dehors de son ressort linguistique? Aucun argument, même d'ordre financier, ne peut justifier un refus en la matière. Le financement de l'enseignement des Communautés est en effet basé sur le nombre d'élèves et repose sur le choix par les parents d'une école francophone ou néerlandophone.

L'intervenant déplore enfin que le projet de communautarisation puisse privilégier le principe de la territorialité. Le principe de la personnalité, qui repose sur le libre choix, correspond en effet mieux avec la liberté de l'enseignement garantie par l'article 17 de la Constitution et par la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales.

*
* *

Un autre membre attire une nouvelle fois l'attention sur l'article 17, § 4 (*nouveau*), de la Constitution, qui prévoit que tous les élèves ou étudiants sont égaux devant la loi ou le décret.

En vertu de la législation actuelle, les élèves étrangers de l'enseignement secondaire (non professionnel) doivent payer un droit d'inscription qui ne pourra plus être exigé après l'entrée en vigueur de l'article 17, § 4. L'intention du Constituant est-elle réellement de per-

bedoeling is het onderwijs zonder enige beperking open te stellen voor alle leerlingen en studenten, ongeacht hun nationaliteit?

Voorts verwijst spreker naar de verklarende nota betreffende art. 17 (Stuk Senaat n° 100 - 1/1°). Daarin worden, bij wijze van voorbeeld, een aantal « objectieve verschillen » vermeld, die een aangepaste behandeling van de verschillende inrichtende machten kunnen verantwoorden. Spreker beklemtoont dat deze opsomming niet limitatief is.

Tenslotte vestigt hij de aandacht op het probleem van de impact van publieke of privé- fondsen op de subsidies en kredieten voor de scholen. De Senaatscommissie kwam daaromtrent tot volgend fundamenteel besluit : ongeacht de bron van « andere inkomsten », kan zulks nooit leiden tot vermindering van de subsidies, aan welke tak van het onderwijs (Senaatsverslag, blz. 56).

Volgens een lid moet het lot van het Franstalig onderwijs in de faciliteitengemeenten later worden gepreciseerd. De communautarisering impliceert weliswaar dat de Vlaamse Gemeenschap genoemd onderwijs beheert. Niettemin blijft het zeer de vraag welke van de twee Gemeenschappen bevoegd zal zijn om de pedagogische inhoud van dat onderwijs te bepalen.

Voorts vraagt spreker ook nog wie de criteria zal vastleggen inzake de verplichting van de godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer ?

De Minister van Onderwijs (F) antwoordt dat de Gemeenschap ter zake decreterende bevoegdheid heeft.

*
* *

Een lid heeft scherpe kritiek op de werkmethode die aan het Parlement wordt opgelegd en vindt de haast die men aan de dag legt verdacht. Hij verbaast er zich over dat een aantal fundamentele kwesties vrijwel niet ter sprake zijn gekomen in het debat over de communautarisering van het onderwijs. Hij merkt op dat de hervorming in de meeste interventies uitsluitend vanuit een juridisch oogpunt werd benaderd. Is het dan niet van essentieel belang dat in de eerste plaats de kwaliteit van het onderwijs wordt verbeterd ? Dat aspect is trouwens een constante in de door de verschillende geledingen van de educatieve gemeenschap geuite bekommernissen en is meer bepaald een punt van zorg voor de ouders, tot welke sociale klasse zij ook behoren; wijst het feit dat die zorg in dit debat vrijwel niet ter sprake komt, er derhalve niet op dat de voorgestelde hervorming ingegeven is door louter politieke overwegingen ?

Is het niet paradoxaal dat de communautarisering, de ingrijpendste hervorming die het onderwijs in Bel-

mettre, sans aucune restriction, à tous les élèves et étudiants d'accéder à notre enseignement, quelle que soit leur nationalité?

L'intervenant renvoie par ailleurs à la note explicative relative à l'article 17 (Doc. Sénat n° 100- 1/1°), qui énumère, à titre d'exemple, une série de « différences objectives » pouvant justifier un traitement spécifique des différents pouvoirs organisateurs. L'intervenant souligne que cette énumération n'est pas limitative.

Enfin, l'intervenant attire l'attention sur le problème de l'impact des fonds publics ou privés sur les subventions et crédits qui doivent être accordés aux écoles. La Commission du Sénat est parvenue, à cet égard, à cette conclusion fondamentale : l'existence d'« autres revenus » — d'où qu'ils proviennent — ne peut jamais entraîner une réduction des subventions, accordées à quelque branche d'enseignement que ce soit (page 56 du rapport de la Commission du Sénat).

Un membre estime qu'il faudra préciser ultérieurement le sort de l'enseignement francophone dispensé dans les communes à facilités. La communautarisation implique, certes, la Communauté flamande gère cet enseignement, mais on peut néanmoins se demander laquelle des Communautés sera compétente en ce qui concerne la définition du contenu pédagogique de cet enseignement.

L'intervenant demande par ailleurs qui déterminera les critères concernant l'obligation relative au cours de religion et au cours de morale non confessionnelle.

Le Ministre de l'Education nationale (F) répond que cette compétence reviendra à la Communauté, agissant par voie décrétole.

*
* *

Un membre, après avoir stigmatisé la méthode de travail imposée au Parlement et estimé suspecte la hâte dont on fait preuve, s'étonne de ce que, dans le cadre du débat sur la communautarisation de l'enseignement, certaines questions fondamentales n'aient été qu'à peine abordées. Il fait observer que la plupart des interventions n'ont envisagé la réforme que sous son seul aspect juridique. Or l'essentiel n'est-il pas l'amélioration de la qualité de l'enseignement ? Cet aspect revient d'ailleurs comme une constante dans les préoccupations exprimées par les différentes composantes de la communauté éducative et, plus particulièrement, par les parents, à quelque classe sociale qu'ils appartiennent; le fait que ce souci soit pratiquement absent du présent débat n'est-il pas significatif de ce que la réforme proposée s'inspire de considérations purement politiques ?

N'est-il pas paradoxal que la communautarisation, qui représentera la réforme la plus importante qu'ait

gië ooit heeft doorgemaakt, uiteindelijk de kwaliteit van het onderwijs naar beneden dreigt te halen ?

Het lid brengt vervolgens kritiek uit op de wijze waarop de communautarisering tot stand wordt gebracht, somt de voorwaarden op die ter zake door zijn partij worden gesteld en werpt bepaalde problemen op die rijzen ingevolge het bepaalde in artikel 17.

1. De wijze waarop de communautarisering tot stand wordt gebracht is nefast

In de jongste geschiedenis zijn voorbeelden te over van mislukte hervormingen die als waarschuwing zouden moeten dienen.

Het lid beklemtoont in de eerste plaats dat hij niet a priori gekant is tegen de idee zelf van een hervorming en dat sommige hervormingen, gelet op de ontwikkelingen in de samenleving, hoe dan ook onontbeerlijk zijn. Vervolgens staat hij stil bij de vier belangrijkste hervormingen die sinds 1958 tot stand zijn gebracht.

Volgens hem hebben verscheidene van die hervormingen, al mogen zij dan door goede bedoelingen zijn ingegeven, niet het verwachte resultaat, maar veeleer nadelige gevolgen gehad : de gelijkwaardigheid van de diploma's van het secundair onderwijs heeft een lichtzinnige keuze van de opties in de hand gewerkt en heeft ertoe bijgedragen dat de leerlingen nog slechter op het hoger onderwijs waren voorbereid; de enorme toename van het aantal secundaire scholen in de jaren 60 is niet alleen zeer duur gebleken, maar heeft ook tot een zeer ongelijke kwaliteit van de onderwijsinstellingen geleid; het vernieuwd onderwijs is veralgemeend zonder dat de eerste experimenten ermee werden geëvalueerd; de inkrimping van het aantal lessen per week tot 32 heeft alleen negatieve gevolgen gehad.

Vermeldenswaard is dat die hervormingen tot stand werden gebracht onder dezelfde omstandigheden als die waarin vandaag de communautarisering van het onderwijs tot stand komt, aangezien ook zij door goede bedoelingen waren ingegeven, in zeven haasten werden uitgewerkt, veel geld kostten en zonder raadpleging van de onderwijsgemeenschap werden doorgevoerd. Geconstateerd kan worden dat aan die overhaasting telkens een politieke reden ten grondslag heeft gelegen en dat de wetgevende macht haar voorbereidend werk niet naar behoren heeft kunnen doen.

De geschiedenis schijnt zich te herhalen aangezien de wijze waarop de communautarisering vandaag tot stand komt, andermaal blijkt ziek te gaan aan de kwalen waaraan de vier geanalyseerde hervormingen reeds leden. In dit geval worden de politieke oorzaken gekenmerkt door de samenlopende belangen van de Vlaamse partijen en van een Franstalige partij, die allebei in dit dossier vragende partij zijn.

Het lid heeft eveneens kritiek op de houding van een andere Franstalige partij die, hoewel zij in het

connu l'enseignement en Belgique, risque finalement d'amoinrir la qualité de l'enseignement ?

Le membre critique ensuite la manière dont est mise sur pied la communautarisation, énonce les conditions posées par son parti et soulève certaines questions au regard des dispositions de l'article 17.

1. Caractère néfaste de la manière dont est mise sur pied la communautarisation

L'histoire récente ne manque pas d'exemples de réformes se soldant par un échec qui devraient avoir valeur d'avertissement.

Après avoir souligné qu'il n'est pas hostile a priori à toute idée de réforme, et que certaines d'entre elles s'avèrent de toute manière indispensables, vu l'évolution de la société, l'intervenant passe en revue quatre des réformes les plus importantes intervenues depuis 1958.

Il estime que, si elles étaient inspirées par de bonnes intentions, plusieurs d'entre elles ont, loin de produire les résultats espérés, eu des conséquences dommageables : l'omnivalence des diplômes de l'enseignement secondaire a encouragé le choix à la légère des options et a donc augmenté l'impréparation aux études supérieures; la multiplication des écoles secondaires dans les années soixante, outre qu'elle s'est avérée coûteuse, a eu pour conséquence une qualité très inégale des établissements scolaires; la généralisation de l'enseignement rénové a été réalisée sans que les premières expériences n'aient pu être évaluées; la diminution à 32 du nombre d'heures de cours par semaine n'a eu que des conséquences négatives.

Or, il faut noter que ces réformes ont été réalisées dans les mêmes conditions que celles dans lesquelles est décidée la communautarisation de l'enseignement, étant donné qu'elles répondaient à une intention louable, qu'elles ont été mises sur pied dans la précipitation, qu'elles étaient coûteuses et qu'il n'y a pas eu de consultation de la communauté éducative. On peut constater que la cause de la précipitation était chaque fois politique et que le Pouvoir législatif n'a pu effectuer correctement le travail de réflexion préparatoire qui est le sien.

L'histoire semble bégayer, puisque la manière dont est réalisée la communautarisation est la répétition des conditions dénoncées à propos des quatre réformes analysées. En l'occurrence, les causes politiques sont caractérisées par la coïncidence des intérêts des partis flamands et d'un parti francophone, tous les deux également demandeurs sur ce dossier.

Le membre stigmatise également l'attitude d'un autre parti francophone qui, alors qu'il n'a jamais été

dossier van de communautarisering nooit vragende partij is geweest, ter zake niettemin een beslissende rol heeft gespeeld omdat ze altijd bij de macht betrokken wou blijven.

2. Voorwaarden die voor de communautarisering worden gesteld

Spreker wijst erop dat zijn partij geen vragende partij is maar dat zij zich nochtans niet kant tegen het beginsel van de communautarisering van het onderwijs, omdat zij het onafwendbaar acht.

Maar deze partij had een aantal voorwaarden gesteld en spreker vindt dat ook anderen dat hadden moeten doen :

- a. financiële waarborgen;
- b. samensmelting van de raden en executieven van het Waalse Gewest en de Franse Gemeenschap;
- c. sluiting van een Schoolpact per Gemeenschap;
- d. garantie van de neutraliteit van het door alle openbare besturen ingerichte onderwijs.

Volgens spreker is geen enkele van die voorwaarden vervuld.

a. Met betrekking tot de financiële waarborgen is hij van mening dat de communautarisering voor de Franstaligen een aanzienlijk verlies met zich zal brengen. Aangezien hij de in de Regeringsverklaring vervatte akkoorden niet duidelijk acht, vraagt hij evenwel dat de Minister volgende punten bevestigt of ontkent : gedurende drie jaar zou de verdeling tussen de Nederlandstalige en Franstalige sectoren verlopen volgens de verdeelsleutel 55,7/44,3 die in de begroting 1987 wordt gehanteerd. De voormalige Minister van Onderwijs (F) heeft evenwel aangetoond dat de Franstaligen voor 1,3 miljard frank worden benadeeld en, indien men mag geloven wat in de Senaat is gezegd, zouden ook de Waalse socialisten zich daarvan bewust zijn.

Vanaf 1992 zou geleidelijk rekening worden gehouden met de in 1987 genoteerde verdeling van de leerlingen, hoewel het Nederlandstalige onderwijs sinds het laatste nieuwe schooljaar zowat 13 000 leerlingen minder telt in het kleuteronderwijs en uitgerekend op een moment dat de cijfers zich aan Franstalige kant schijnen te stabiliseren.

Gedurende een termijn van 10 jaar zal de verdeling geschieden volgens de verhouding van de leerlingen in 1987, namelijk 57,27 — 42,73, hetgeen het tiende jaar een verlies van 4,5 miljard F voor het Franstalig onderwijs betekent.

Daarna zou men rekening houden met de reële verdeling waarbij de buitenlanders in de universiteiten buiten beschouwing zouden worden gelaten. Hoe garandeert men dat aan de behoeften van de universiteiten voldaan zal worden ?

Het lid meent dat het beginsel volgens hetwelk die verdeling gedurende 10 jaar zal gebeuren :

demandeur sur le dossier de la communautarisation, n'en a pas moins joué un rôle déterminant en ce domaine, par souci de rester associé au pouvoir.

2. Conditions posées à la communautarisation

L'intervenant souligne que son parti n'est pas demandeur, mais qu'il n'est cependant pas farouchement opposé au principe de la communautarisation de l'enseignement parce qu'il la considère comme inéluctable.

Mais ce parti avait posé des conditions et estime que d'autres auraient dû faire de même :

- a. garanties financières;
- b. fusion des conseils et exécutifs de la Région wallonne et de la Communauté française;
- c. conclusion d'un pacte scolaire par communauté;
- d. garantie de la neutralité de l'enseignement organisé par tous les pouvoirs publics.

L'intervenant estime qu'aucune de ces conditions n'est rencontrée.

a. En ce qui concerne les garanties financières, il est d'avis que la communautarisation se soldera par une perte considérable pour les francophones. Toutefois, parce qu'il considère que les accords contenus dans la déclaration gouvernementale ne sont pas clairs, il demande que le Ministre confirme ou infirme ce qui suit : pendant 3 ans la répartition entre secteurs néerlandophone et francophone se ferait selon la répartition 55,7/44,3 qui est celle du budget 1987. L'ancien titulaire du département de l'Education nationale (F) a cependant mis en évidence que les francophones étaient lésés de 1,3 milliard de F et, s'il faut en croire ce qui s'est dit au Sénat, les socialistes francophones en seraient également conscients.

A partir de 1992, on tiendrait compte progressivement de la répartition des élèves de 1987, alors que dès la dernière rentrée scolaire, l'enseignement néerlandophone a perdu quelque 13 000 élèves au niveau de l'enseignement maternel au moment où les chiffres se stabilisent du côté francophone.

Pendant un délai de 10 ans, la répartition se ferait selon la proportion des élèves de 1987 c'est-à-dire 57,27 — 42,73, ce qui représenterait une perte de 4,5 milliards de F pour l'enseignement francophone, la dixième année.

Après, on tiendrait compte de la répartition réelle, abstraction faite des étrangers dans les universités. Quelle garantie y a-t-il que les besoins des universités seront satisfaits ?

L'intervenant estime que le principe qui préside à cette répartition est inadmissible pour 2 raisons :

a) nalaat ermee rekening te houden dat de ontwikkeling van het dalende geboortecijfer die dit jaar in Vlaanderen belangrijker is, de verhouding van de leerlingen tijdens het komende decennium aanzienlijk zal wijzigen.

b) het houdt geen rekening met het specifieke karakter van het Franstalig onderwijs dat om een aantal objectieve en bijgevolg onoverbrugbare redenen duurder is dan het Nederlandstalig onderwijs (afstanden tussen de scholen — bevolkingsdichtheid — klimaatontwikkeling van het VSO — belangrijkheid van het officieel onderwijs).

In dat verband wenst het lid een aantal cijfergegevens.

Is het mogelijk het aandeel van de aan ieder net toegekende kredieten te comptabiliseren en kan men het bedrag becijferen dat voor het rijksonderwijs noodzakelijk is om aan zijn specifieke plichten het hoofd te bieden ?

Hoeveel kost voor ieder net het organiseren van levensbeschouwelijke lessen ? Is het anderzijds normaal dat sommige netten toelagen blijven krijgen om leergangen te organiseren die in strijd zijn met hun levensbeschouwelijk engagement ?

Hoeveel kosten voor iedere Gemeenschap de leerlingen-migranten ?

Wat is het aandeel van plattelandsscholen per Gemeenschap ?

b. In verband met de fusie van de raden en executieven is het lid van mening dat een partij die fusie weigert omdat die partij haar belangen wil verdedigen, maar dat die weigering nefast is voor de Frans-taligen.

c. Men moet toegeven dat het Schoolpact sedert een aantal jaren niet meer werkt maar het heeft niettemin een nuttige historische rol voor de pacificatie gespeeld.

In tegenstelling met wat de regeringspartijen beweren, zal, hoewel bepaalde principes van het Schoolpact in de Grondwet terug te vinden zullen zijn, dat niet het geval zal zijn met het geheel ervan en evenmin met de letter ervan.

Het lid meent dat men derhalve niet kan spreken van constitutionalisering van het Schoolpact. Kan men trouwens van een pact spreken aangezien een van de politieke families van de onderhandelingen uitgesloten werd ?

d. Gelet op zijn ouderwets en uiterst formalistisch karakter, had men best afgezien van het criterium van de oorsprong van het diploma van de leerkrachten om het neutraal of confessioneel karakter van een onderwijsnet vast te stellen om het door een op ere-woord aangegaan adekwaat engagement te vervangen.

Het belangrijkste punt van de problemen betreffende de neutraliteit van het onderwijs blijft evenwel het risico dat weegt op het behoud van de neutraliteit van het officieel gesubsidieerd onderwijs, hetwelk in het Franstalige landsgedeelte thans de facto neutraal is.

a) il oublie de tenir compte de ce que l'évolution de la dénatalité, plus importante en Flandre cette année, va modifier considérablement le rapport des élèves dans la décennie qui commence.

b) il ne tient pas compte de la spécificité de l'enseignement francophone qui coûte plus cher que l'enseignement néerlandophone pour un certain nombre de raisons objectives et par conséquent insurmontables. (distances entre les écoles — densité de population — climat — développement du renové — importance de l'enseignement officiel).

A ce sujet, le membre souhaite obtenir un certain nombre de données chiffrées :

Est-il possible de comptabiliser la part des crédits allouées à chaque réseau et peut-on chiffrer la part nécessaire à l'enseignement de l'Etat pour faire face à ses devoirs spécifiques ?

Combien coûte à chaque réseau l'organisation des cours philosophiques ? D'autre part, est-il normal que certains réseaux continuent à être subventionnés pour organiser des cours en contradiction avec leur engagement philosophique ?

Combien coûtent à chaque communauté les élèves immigrés ?

Quelle est la proportion d'écoles rurales par communauté ?

b. En ce qui concerne la fusion des conseils et des exécutifs, l'intervenant est d'avis que c'est un souci de défendre ses intérêts propres qui pousse un parti à la refuser, mais que ce refus est néfaste pour les francophones.

c. Il faut bien admettre que, depuis quelques années, le Pacte scolaire ne fonctionne plus. Il n'en a pas moins rempli historiquement un rôle utile de pacification.

Contrairement à ce qu'affirment les partis gouvernementaux, si certains principes du Pacte scolaire se retrouveront dans la Constitution, il ne s'agira cependant ni de la totalité ni de la lettre du Pacte.

L'intervenant estime qu'on ne peut dès lors parler de constitutionnalisation du Pacte scolaire. Peut-on d'ailleurs encore parler de « pacte », puisqu'une des trois familles politiques a été exclue des négociations ?

d. Vu son caractère désuet et formaliste à l'extrême, le critère de l'origine du diplôme des enseignants pour déterminer le caractère neutre ou confessionnel d'un enseignement aurait utilement pu être abandonné, pour être remplacé par un engagement sur l'honneur, plus adéquat.

Le plus important dans la problématique de la neutralité de l'enseignement reste toutefois le risque qui pèse sur le maintien de la neutralité de l'enseignement officiel subventionné, lequel est actuellement neutre de facto dans la partie francophone du pays.

Het herziene artikel 17 van de Grondwet zal immers het volgende bepalen : « De Gemeenschap richt een onderwijs in dat neutraal is. »

A contrario zou men uit die bepaling kunnen afleiden dat de andere openbare machten niet verplicht zijn dezelfde waarborgen te bieden. Er zal hoe dan ook geen grondwettelijke waarborg op dat gebied bestaan.

Ten slotte wordt nergens uitdrukkelijk gezegd dat er een verplichting bestaat om tegelijkertijd leergangen godsdienst en leergangen niet-confessionele zedenleer te creëren of een van beide leergangen te volgen. Aldus wordt de deur wijd opengezet voor allerlei misbruiken.

De door zijn partij geëiste waarborgen zullen dus volledig verworpen worden. Het lid is er nochtans van overtuigd dat zijn partij, wanneer zij dat vraagt, de spreekbuis van een meerderheid van Franstaligen is.

3. Problemen die rijzen in verband met de voorgenomen bepalingen van artikel 17

Het lid besluit zijn betoog met een aantal vragen :

— Er wordt bepaald dat het onderwijs tot het einde van de leerplicht, dit is 18 jaar, gratis zal zijn. Die tekst is een stap terug ten opzichte van het Schoolpact waarin van kosteloosheid wordt gesproken voor het voorschools, lager- en secundair onderwijs. Had men niet beter bepaald dat het onderwijs tot het einde van het secundair onderwijs gratis is ?

Bovendien is er ook sprake van een verschillende deelneming van de studenten in de kosten van het schoolgeld. Waarover gaat het hier ?

— Kan de Minister bevestigen dat uit de tekst van artikel 17 geen enkele beperking kan worden afgeleid van de mogelijkheid om een gedeelte van zijn studie in de andere Gemeenschap te doen ?

— Zal vrij verkeer van de leerkrachten tussen de verschillende Gemeenschappen mogelijk zijn ?

— Artikel 17, § 4 bepaalt het volgende : « De wet en het decreet houden rekening met objectieve verschillen, waaronder de eigen karakteristieken van iedere inrichtende macht, die een aangepaste behandeling verantwoorden ». Hoe zal men oordelen of een verschil objectief is ? Welk onderwijsnet zal daar voordeel uit halen ?

— Over welke financiële middelen kunnen de diverse netten beschikken, naast de financiering of de subsidiëring door het Rijk ? Wordt in dat verband een boekhouding bijgehouden ? Indien dat niet het geval is, wordt zulks dan overwogen ?

— Zou het bestaan van dergelijke middelen een vermindering van de werkingstoelagen kunnen rechtvaardigen ? Zo nee, zijn die netten dan niet overduidelijk bevoordeeld vergeleken met het toekomstige gemeenschapsnet ?

— Zullen ze aan de wet op het revisoraat onderworpen zijn ?

— Heeft men, in datzelfde verband, de waarde berekend van het door het Rijk gesubsidieerde onroer-

En effet, l'article 17 de la Constitution révisé stipulera que « la Communauté organise un enseignement qui est neutre ».

A contrario, on pourrait déduire de cette disposition que les autres pouvoirs publics ne sont pas tenus d'offrir les mêmes garanties. En tout cas, il n'y aura pas de garantie constitutionnelle en la matière.

Enfin, il n'est dit nulle part explicitement qu'il y a obligation de créer conjointement des cours de religion et des cours de morale non confessionnelle, ou de suivre un de ces cours. La porte est ainsi grande ouverte à tous les abus.

Les garanties que réclame son parti lui sont donc refusées dans leur totalité. L'intervenant a cependant la conviction qu'en formulant ces demandes, son parti est le porte-parole d'une majorité de francophones.

3. Questions suscitées par les dispositions prévues à l'article 17

Le membre clôture son intervention par une série de questions :

— Il est prévu que l'enseignement sera gratuit jusqu'à la fin de l'obligation scolaire, c'est-à-dire 18 ans. Ce texte est en retrait sur le Pacte scolaire qui parle de gratuité dans l'enseignement gardien, primaire et secondaire. N'aurait-il pas été préférable d'indiquer que l'enseignement est gratuit jusqu'à la fin du secondaire ?

En outre, il est aussi question d'une participation des étudiants différente du minerval. De quoi s'agit-il ?

— Le Ministre peut-il préciser qu'aucune restriction à la possibilité d'effectuer une partie de ses études dans l'autre communauté ne peut être déduite du texte de l'article 17 ?

— Y aura-t-il libre circulation des enseignants entre les différentes Communautés ?

— L'article 17, § 4 proposé dispose que « La loi et le décret prennent en compte les différences objectives, notamment les caractéristiques propres à chaque pouvoir organisateur, qui justifient un traitement approprié ». Comment va-t-on apprécier si une différence est « objective » ? Quel est le réseau d'enseignement qui va en tirer avantage ?

— Quelles sont les ressources financières dont peuvent bénéficier les différents réseaux en dehors du financement ou du subventionnement par l'Etat ? La comptabilité en est-elle dressée ? Si tel n'est pas le cas, envisage-t-on de le faire ?

— L'existence de telles ressources pourrait-elle justifier une diminution de l'allocation de fonctionnement ? Dans la négative, ces réseaux ne bénéficient-ils pas d'un avantage évident sur le futur réseau communautaire ?

— Seront-ils soumis à la loi sur le révisorat ?

— Dans le même ordre d'idées, a-t-on calculé la valeur du patrimoine immobilier subsidié par l'Etat et

rende vermogen, waarvan de vrije en officiële gesubsidieerde machten eigenaar zijn? Zullen de door het Rijk aangegane schulden voor het optrekken van gebouwen, door het Rijk of door de Gemeenschappen moeten worden gedragen?

Wordt er gedacht aan een gewaarborgde minimum-loonstatus voor alle leden van het onderwijzend personeel?

— Een van de drie aangelegenheden die nationaal blijven, is de regeling inzake pensioenen. Betekent dit dat het bedrag van het pensioen bij gelijke anciënniteit en functie identiek zal zijn, of betekent het integendeel dat de rol van het centrale gezag beperkt blijft tot die van kassier en boekhouder, aangezien de bijdragen evenredig zijn met de lonen?

— Zou men niet kunnen beschikken over een lijst van maatregelen die de Ministers van Onderwijs graag door de wetgever hadden zien nemen indien deze plotse communautarisering niet had plaatsgevonden?

*
* *

Een lid maakt opmerkingen omtrent de wijze waarop gewerkt wordt en analyseert vervolgens de voorwaarden waaronder de communautarisering tot stand wordt gebracht.

1. *Opmerkingen met betrekking tot de wijze van werken*

Een andere spreker vindt het nodig eens te meer de bezwaren te herhalen die hij met betrekking tot de aan het Parlement opgelegde werkwijze uitte ter gelegenheid van het eerste luik van de Grondswetsherziening (herziening van de artikelen 47, 48, 108ter en 115): aangezien de zeer belangrijke uitvoeringswetten nog volledig onbekend zijn, hebben de parlementsleden een erg onvolledig beeld van de geplande hervorming en wordt grondig werken volstrekt onmogelijk.

Zelf wil hij de door de herziening van de artikelen 17, 59bis en 107ter doorgevoerde hervorming van zijn uiteenzetting als één geheel beschouwen. Maar dat belet niet dat hij de groepering van die drie artikelen als een tweede voorbeeld beschouwt van de slechte werkwijze die aan het Parlement wordt opgedrongen. De voorgestelde herziening van artikel 59bis gaat immers heel wat verder dan het probleem van de communautarisering van het onderwijs en bovendien is er geen enkel voorstel tot herziening van artikel 68 aan toegevoegd.

Met name inzake het doel van de herziening van artikel 59bis dat niets te maken heeft met de communautarisering van het onderwijs, is het lid verbaasd dat er niet meer wordt gepraat over de bepalingen die door het nieuwe artikel 59bis, § 6 vervangen en bijgevolg afgeschaft worden.

dont les pouvoirs subventionnés libres et officiels sont propriétaires ? Les dettes contractées par l'Etat pour la construction de ces bâtiments, resteront-elles à charge de l'Etat ou seront-elles communautarisées ?

Est-il envisagé qu'il y ait un statut pécuniaire minimum garanti pour tous les enseignants ?

— Les pensions constituent un des trois domaines qui vont rester nationaux. Faut-il comprendre que le montant de la pension sera identique dans des conditions d'ancienneté et de fonction identiques, ou au contraire, les cotisations étant proportionnelles aux salaires, l'Etat central se bornera-t-il à jouer un rôle de caissier et de comptable ?

— Ne pourrait-on pas disposer d'un inventaire des mesures sur lesquelles les Ministres de l'Education nationale auraient souhaité que l'on légifère, si le bouleversement de la communautarisation n'était pas intervenu ?

*
* *

Un membre fait des remarques quant à la méthode de travail, puis analyse les conditions de la communautarisation de l'enseignement.

1. *Remarques quant à la méthode de travail*

Un autre intervenant estime qu'il lui faut réitérer les critiques quant à la méthode de travail imposée au Parlement qu'il a déjà formulées à l'occasion du premier volet de la révision de la Constitution (révision des articles 47, 48, 108ter et 115): la révélation seulement très partielle de la réforme envisagée — puisque les très importantes lois d'exécution sont encore totalement inconnues — empêche tout travail en profondeur.

Pour sa part, il considérera dans son intervention comme un tout la réforme apportée par la révision des articles 17, 59bis et 107ter. Il n'en estime pas moins que cet ensemble de trois articles apporte un second exemple de la mauvaise méthode de travail imposée au Parlement, à la fois parce que la révision proposée à l'article 59bis déborde du problème de la communautarisation de l'enseignement et parce qu'aucune proposition de révision de l'article 68 n'y est jointe.

Précisément, en ce qui concerne le volet de la révision de l'article 59bis qui est extérieur à la communautarisation de l'enseignement, le membre s'étonne de ce que l'on ne parle pas davantage de ce que le nouvel article 59bis, § 6 remplace et donc supprime.

Hij voegt daar aan toe dat het hoog tijd is nauwkeurige gegevens te verschaffen over de aan de Gemeenschappen toegewezen bevoegdheden; tot op heden beschikt men inzake de bevoegdheden over niet meer dan de eenvoudige zeven-puntenlijst die in het Regeerakkoord voorkomt.

2. Opmerkingen en vragen over de communautarisering van het onderwijs

Spreker gaat akkoord met het fundamentele standpunt dat aan de grondslag ligt van dit voorstel tot herziening. Zijn partij is sinds geruime tijd voorstander van de communautarisering van het onderwijs, maar heeft steeds twee voorwaarden gesteld: de communautarisering mag geen aanleiding zijn om de Franse Gemeenschap op financieel vlak onrechtvaardig te behandelen, noch om de oude ideologische en levensbeschouwelijke conflicten opnieuw te doen ontlooiën.

Inzake de financiering van de Gemeenschappen, is spreker van oordeel dat de tijd rijp is om inlichtingen te verschaffen over de inhoud van de bijzondere wet waarin artikel 59*bis*, § 6 voorziet, vooral in het licht van de tegenstrijdige cijfers die zijn vermeld.

Hij voegt daar aan toe dat het lot dat de in artikel 107*quater* bedoelde bijzondere wet beschoren was, alleen tot wantrouwen kan aanzetten.

Hij vindt de inspanning van de Regering inzake de voorgestelde communautarisering van het onderwijs lovenswaardig, aangezien de herziening van artikel 107*ter* in het verlengde ligt van die van artikel 17 en de wil om waarborgen te stellen die duidelijk aanwezig is.

Hij voegt er aan toe dat zijn partij op grond van die vaststelling geneigd is de voorgestelde hervorming te steunen om onder voorbehoud van de hierboven gemaakte opmerkingen de communautarisering van het onderwijs tot stand te brengen.

Het lid is van oordeel dat de bespreking die in de Senaat werd gevoerd, een aantal vragen onbeantwoord heeft gelaten.

Inzake het lot van het nationale Schoolpact, bijvoorbeeld, vindt hij dat er een zekere tegenstrijdigheid bestaat tussen de verklaringen van de Minister voor Institutionele Hervormingen (N), volgens welke het Pact, als nationale verbintenis, tot het verleden behoort en die van de Minister van Onderwijs (F), bij wie hij in dat verband meer terughoudendheid meent te ontwaren. Die dubbelzinnigheden worden door artikel 17 niet uit de weg geruimd en zouden later tot verschillende interpretaties kunnen leiden.

Sommige sprekers hebben erop gezinspeeld dat in elke Gemeenschap een schoolpact zou worden gesloten. Spreker hoopt dat indien dat gebeurt, alle Franstalige partijen zullen betrokken worden bij de totstandkoming van een dergelijk akkoord in de Franse Gemeenschap. Hij wijst erop dat het F.D.F.

Il ajoute qu'il serait temps de faire connaître avec précision quel sera le détail des compétences attribuées aux Communautés; jusqu'à présent, on ne connaît de ces compétences que la simple énumération de sept points qui figure dans l'Accord de Gouvernement.

2. Remarques et questions sur la communautarisation de l'enseignement

L'intervenant se déclare d'accord avec la position fondamentale qui inspire cette proposition de révision — Son parti prône depuis longtemps la communautarisation de l'enseignement, en l'assortissant toutefois de deux préalables: il ne faut pas que la communautarisation soit l'occasion, de réaliser une injustice financière dont serait victime la Communauté française, ou de rouvrir les vieux conflits idéologiques et philosophiques.

En ce qui concerne le financement des Communautés, l'intervenant estime qu'il est temps de faire connaître ce que contiendra la loi spéciale prévue à l'article 59*bis*, § 6, surtout au vu des chiffres contradictoires qui ont été cités.

Il ajoute que le sort qu'a connu la loi spéciale prévue à l'article 107*quater* ne peut qu'inciter à la méfiance.

Il estime louable l'effort du Gouvernement en ce qui concerne la communautarisation de l'enseignement proposée, puisque la révision de l'article 17 est prolongée par celle de l'article 107*ter*: il y a là clairement la volonté d'offrir des garanties.

Il ajoute que cette constatation amène son parti à se dire tenté d'appuyer la réforme proposée pour réaliser la communautarisation de l'enseignement, sous réserve des remarques faites ci-dessus.

Le membre estime que le débat, qui a eu lieu au Sénat a laissé un certain nombre de questions en suspens.

Ainsi, en ce qui concerne le sort du Pacte scolaire national, il estime qu'on peut déceler des contradictions entre les propos tenus par le Ministre des Réformes institutionnelles (N), pour qui le Pacte, en tant qu'engagement national, appartient au passé, et ceux du Ministre de l'Éducation nationale (F), chez qui il croit pouvoir discerner plus de réticences à cet égard. Il y a là des ambiguïtés que l'article 17 ne dissipe pas et qui pourraient se traduire plus tard par des interprétations différentes.

Certains ont fait allusion à la conclusion d'un pacte scolaire au niveau de chaque Communauté. L'intervenant espère que, s'il devait bien en être ainsi, tous les partis francophones participeraient à un tel accord au sein de la Communauté française. Il indique que le FDF, qui n'était — forcément — pas partie au Pac-

dat — vanzelfsprekend — geen partij was bij het pact van 1958, ditmaal wel zou willen betrokken worden bij de totstandkoming van een communautair pact.

Een dergelijke ontwikkeling zou trouwens tegemoetkomen aan de tweede voorafgaande voorwaarde die door deze partij is gesteld.

Tot slot is spreker van oordeel dat de drie uitzonderingen op de communautarisering waarin artikel 59*bis*, § 2, eerste lid, 2° voorziet, verantwoord zijn, temeer daar uit de werkzaamheden van de Senaat blijkt dat zij op beperkende wijze moeten worden geïnterpreteerd. Zij vloeien dus voort uit een totaal andere ingesteldheid dan die welke tot nog toe aan de grondslag lag van de zeven uitzonderingen.

Hij voegt er nochtans aan toe dat de voor de tweede uitzondering gebruikte bewoordingen (« de minimale voorwaarden voor het uitreiken van de diploma's ») een « rekbare » formule is. Hij ziet echter niet in hoe dat kan worden verholpen, tenzij door te vragen dat naar aanleiding van de parlementaire werkzaamheden, naast de eigenlijke tekst zelf, zoveel mogelijk uitleg zou worden gegeven.

Een ander lid verheugt zich erover dat de Commissie met gesloten deuren heeft vergaderd. Een discussie in het openbaar had wellicht geen diepe indruk gemaakt op de vertegenwoordigers van de educatieve gemeenschap. Nu werden de essentiële punten immers terzijde geschoven en heeft men zich bezig gehouden met juridische beschouwingen, die misschien wel belangrijk zijn, maar die pas op de tweede plaats komen, na de wensen van de ouders en de studenten en na de onmisbare valorisatie van het statuut van de leerkrachten, waarmee geen rekening wordt gehouden.

Spreker wijst op een dubbele tegenstrijdigheid. In de eerste plaats werd de educatieve gemeenschap niet vooraf geraadpleegd, zodat zelfs de verenigingen die dicht bij de meerderheidspartijen staan, zich erg kritisch opstellen tegenover de overhaast opgestelde teksten.

Bovendien staat men voor het nakende einde van de Commissie van het Schoolpact, die zal worden vervangen door een Onderwijscommissie van de Franse Gemeenschap. Spreker betreurt in dat verband dat men een politieke commissie die haar degelijkheid heeft bewezen, heeft laten varen ten voordele van een andere commissie, waarvan de samenstelling zelfs niet bekend is.

Volgens hem zal de volgende bijeenkomst van de Commissie van het Schoolpact een informele en nutteloze vergadering zijn, aangezien de oppositie reeds op de vergadering van de partijvoorzitters niet aan het woord is kunnen komen.

Voorts herinnert hij eraan dat toen de Minister van Nationale Opvoeding (F) in de oppositie was, hij vaak het gebrek aan eenstemmigheid en de weigering van elke dialoog in die commissie heeft aangeklaagd, met name in verband met het lestijdenpakket. Hij ver-

te de 1958, souhaiterait en ce cas participer à un pacte communautaire.

Un tel développement répondrait d'ailleurs au deuxième préalable exposé par ce parti.

Enfin, en ce qui concerne les trois exceptions à la communautarisation prévues à l'article 59*bis*, § 2, alinéa 1er, 2°, l'intervenant les juge justifiées, d'autant plus qu'il ressort des travaux du Sénat qu'elles doivent être interprétées de manière restrictive. L'esprit en est donc très différent de celui qui présidait aux sept exceptions prévues jusqu'à présent.

Il ajoute cependant que, pour la deuxième des exceptions prévues, la formule employée (« des conditions minimales pour la délivrance des diplômes ») constitue une formule « caoutchouc » — mais il ne voit pas comment remédier à cet inconvénient, si ce n'est en demandant que les travaux parlementaires soient l'occasion de fournir un maximum d'explications, en dehors du texte lui-même.

Un autre membre estime qu'il est heureux que la Commission se soit réunie à huis clos. Des discussions publiques n'auraient sans doute pas laissé une forte impression aux représentants de la communauté éducative. L'essentiel a, en effet, été abandonné pour des considérations juridiques, certes importantes mais qui passent bien après les aspirations des parents et des étudiants et la nécessaire valorisation du statut des enseignants, dont il n'a pas été tenu compte.

L'intervenant relève un double paradoxe. D'abord, il n'y a pas eu de consultation préalable de la communauté éducative, si bien que même les associations proches des partis de la majorité sont très critiques à l'égard de ces textes rédigés à la hâte.

Ensuite, on va assister à la mise à mort imminente de la Commission du Pacte scolaire au profit d'une Commission de l'Enseignement de la Communauté française. Le membre déplore en l'espèce qu'on abandonne une commission politique qui a fait ses preuves au profit d'une autre dont on ne connaît même pas la composition.

A son avis, la convocation prochaine de la Commission du Pacte scolaire sera une réunion informelle et inutile, puisque déjà à la réunion des présidents de partis, l'opposition n'a pu être entendue.

Il rappelle en outre que le Ministre de l'Éducation nationale (F) a souvent dénoncé, lorsqu'il était dans l'opposition, le manque de consensus et le refus de dialogue au sein de cette commission, notamment pour l'application du capital-périodes. Il s'étonne dès lors

wondert er zich dan ook over dat de Minister er niet aan denkt de schoolvrede, die zo vaak in het gedrang is gekomen, te herstellen.

Spreeker snijdt vervolgens een aantal sleutelbegrippen van de huidige herziening aan :

1) *De neutraliteit*

De voorgestelde tekst is dubbelzinnig. De voorgestelde voorwaarden volstaan niet om de noodzakelijke eerbied voor ieders overtuiging te waarborgen. Bovendien hoeft het diploma-criterium niet meer doorslaggevend te zijn bij het bepalen van de neutraliteit.

Die neutraliteit moet worden uitgebreid tot het provinciale en het gemeentelijke onderwijs, zoals overigens is bepaald in de resolutie van 8 mei 1963 van de Schoolpactcommissie. De huidige Minister van Onderwijs (F) heeft op 26 februari 1988 trouwens in diezelfde zin een voorstel ingediend. In dat verband betreurt spreker dat de Minister nu een toestand aanvaardt die hij enkele maanden geleden nog aan de kaak stelde.

2) *De kosteloosheid*

Het voorgestelde concept wijkt af van de geest van het Schoolpact. Bijgevolg zal door middel van een reeks amendementen getracht worden deze kosteloosheid effectief te maken.

3) *Het universitaire onderwijs*

De wet op de financiering van de universiteiten van 1971 bracht een evenwicht tot stand dat thans best niet op de helling wordt gezet.

4) *Statuut van de leerkrachten*

De huidige kloof zal nog breder worden indien de docenten van het Rijksonderwijs, naargelang van de Gemeenschap waartoe zij behoren, een andere status genieten. Bovendien moet daaraan worden toegevoegd dat de docenten van het gesubsidieerd onderwijs nog steeds geen eigen status hebben.

Tot besluit van zijn uiteenzetting neemt spreker het standpunt over van een vereniging voor de verdediging van het officiële onderwijs en betreurt hij dat de Minister geen antwoord heeft gegeven op de bezorgde vragen van de betrokken onderwijsgemeenschap.

*
* *

De volgende spreker stelt de Minister van Onderwijs (F) een aantal vragen en maakt een aantal op-

que le Ministre ne songe pas à rétablir une paix scolaire qui a souvent été ébranlée.

L'intervenant aborde ensuite une série de concepts-clé de la révision en cours :

1) *La neutralité*

Le texte proposé est ambigu. Les conditions avancées sont insuffisantes que pour garantir le respect nécessaire des convictions de chacun. En outre, le critère des diplômes ne doit plus être prépondérant pour déterminer la neutralité.

Cette neutralité doit être étendue à l'enseignement provincial et communal, comme le prévoit d'ailleurs la résolution du 8 mai 1963 de la Commission du Pacte scolaire. L'actuel Ministre de l'Education nationale (F) a d'ailleurs déposé le 26 février 1988 une proposition de loi qui va dans le même sens. L'intervenant regrette à ce propos que le Ministre accepte aujourd'hui une situation qu'il dénonçait jusqu'il y a quelques mois.

2) *La gratuité*

La conception présentée s'éloigne de l'esprit du Pacte scolaire. Une série d'amendements introduits viseront dès lors à rendre effective dans les faits cette réalité.

3) *L'enseignement universitaire*

La loi de financement des universités de 1971 a instauré un équilibre qu'il serait regrettable de remettre en cause actuellement.

4) *Statut des enseignants*

Le clivage actuel sera renforcé par le fait que les enseignants de l'Etat bénéficieront d'un statut différent, selon leur Communauté. De plus, il faut ajouter les enseignants du subventionné qui, jusqu'à présent, n'ont toujours pas de statut propre.

Le membre termine son intervention en se faisant l'écho d'une association de défense de l'enseignement officiel et déplore le fait que le Ministre n'ait pas apporté de réponse aux inquiétudes de la communauté éducative concernée.

*
* *

L'orateur suivant fait part au Ministre de l'Education nationale (F) d'une série de remarques et

merkingen. Hij vraagt zich met name af of de kosteloosheid van het onderwijs geldt tot de leeftijd van achttien jaar of tot het einde van het secundair onderwijs. Tevens wil hij weten of de eigen middelen waarover een gesubsidieerd onderwijstype kan beschikken, in mindering worden gebracht van de subsidies die dat onderwijstype ontvangt.

Vervolgens herhaalt hij dat het noodzakelijk is de verplichte keuze te behouden tussen de lessen godsdienst of zedenleer — over die noodzaak is overigens een consensus ontstaan — en hij vraagt zich af of onder de in artikel 59bis, § 2, lid 1°, 2 niet de verplichting moet worden opgenomen betreffende de cursussen godsdienst of zedenleer. Ten slotte heeft hij nog vragen bij de oprichting van een Commissie voor onderwijs in de Franse Gemeenschap.

*
* *

ANTWOORDEN VAN DE MINISTER VAN ONDERWIJS (F)

1° *Neutraliteit van het officieel onderwijs*

De Gemeenschap richt een neutrale vorm van onderwijs in, dat wil zeggen een vorm van onderwijs die op drie criteria steunt :

1. de inachtneming van de filosofische, religieuze en ideologische overtuigingen van de ouders en de leerlingen, overeenkomstig de neutraliteitsverklaring van 8 mei 1963;
2. de verplichting om een keuze te bieden tussen het onderwijs van één van de erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer;
3. de verplichting dat het onderwijzend personeel van de inrichting minstens drie vierde gediplomeerden van het officiële en neutrale onderwijs moet tellen.

In antwoord op de vragen van een lid, heeft de Minister in de Senaat zeer uitvoerig uitgelegd waarom het door de gemeenten en de provincies ingerichte onderwijs, overeenkomstig de in het Schoolpact gestelde criteria, niet neutraal hoeft te zijn.

Hij verwijst naar zijn uiteenzetting op de bladzijden 32 en 33 van het verslag Leemans-Lallemand (Stuk Senaat n° 100-1/2°). Met betrekking tot de kwaliteit van dat verslag is hij het overigens geenszins eens met het oordeel van een der leden, dat hij zowel onbillijk als ongepast vindt.

De enige verplichting die de gemeente- en provinciescholen is opgelegd, wordt vermeld in resolutie 8 van het Schoolpact : in het primair en secundair onderwijs met volledig leerplan moet het wekelijkse lesrooster minstens twee uur godsdienst en twee uur zedenleer omvatten.

Dat is ook nu nog het geval. Er werd immers niets gewijzigd.

de questions. Il demande notamment s'il faut interpréter la notion de gratuité de l'enseignement jusqu'à l'âge de 18 ans ou jusqu'à la fin des études secondaires et si les ressources propres dont peut bénéficier un type d'enseignement subventionné seront déduites du subventionnement que celui-ci recevra.

Il réaffirme ensuite la nécessité, confirmée par le consensus qui s'est dégagé à ce propos, de maintenir l'obligation du choix entre le cours de religion ou de morale et il se demande s'il ne faut pas reprendre dans les exceptions prévues à l'article 59bis, § 2, alinéa 1°, 2 l'obligation des cours de religion ou de morale. Il s'interroge enfin sur la constitution d'une Commission de l'enseignement au sein de la Communauté française.

*
* *

REPONSES DU MINISTRE DE L'EDUCATION NATIONALE (F)

1° *Neutralité de l'enseignement officiel*

La Communauté organise un enseignement neutre, c'est-à-dire un enseignement qui se fonde sur trois critères.

1. le respect des convictions philosophiques, religieuses et idéologiques des parents et des étudiants, conformément à la déclaration de neutralité du 8 mai 1963;
2. l'obligation d'offrir le choix entre l'enseignement d'une des religions reconnues et celui de la morale non confessionnelle.
3. l'obligation de compter dans le personnel enseignant de l'établissement au moins trois quarts de diplômés de l'enseignement officiel et neutre.

Au Sénat et en réponse aux questions d'un membre, le Ministre a très longuement expliqué les raisons pour lesquelles l'enseignement organisé par les communes et les provinces ne devait pas être neutre conformément aux critères fixés par le Pacte scolaire.

Il se réfère à son intervention reprise aux pages 32 et 33 du rapport Leemans-Lallemand, (Doc. Sénat, 100-1/2°) à propos de la qualité duquel, il ne partage en aucune manière l'appréciation d'un des membres, qu'il juge à la fois injuste et inconvenante.

La seule obligation faite aux écoles communales et provinciales est reprise dans la résolution 8 du Pacte scolaire : dans l'enseignement primaire et secondaire de plein exercice, l'horaire hebdomadaire comprend au moins deux heures de religion et deux heures de morale.

C'est la situation actuelle. Rien n'a été modifié.

2° *Onderricht in één der erkende godsdiensten of de niet-confessionele zedenleer*

Artikel 17 bepaalt : « De scholen ingericht door openbare besturen bieden, tot het einde van de leerplicht, de **keuze** aan tussen onderricht in één der erkende godsdiensten en de niet-confessionele zedenleer ». Die keuze, die op dit ogenblik door de wet wordt voorgeschreven, zou voortaan door de Grondwet worden gewaarborgd.

Hoe ziet de toestand er vandaag uit en hoe zal die er morgen uitzien ?

De bepaling van artikel 8 van de wet van 29 mei 1959 en van § 1 van de resolutie 8 van het Schoolpact van 20 november 1958 blijft van toepassing, wat betekent dat « in de officiële inrichtingen voor lager en secundair onderwijs met volledig leerplan, de lesrooster per week ten minste twee uren godsdienst en twee uren zedenleer omvat ».

Die bepaling kan een Gemeenschap in de toekomst evenwel niet beletten bepaalde leerlingen vrij te stellen van de verplichting om filosofisch onderricht te volgen, maar dergelijke vrijstelling is slechts mogelijk in welomschreven en beperkte gevallen (bijvoorbeeld voor kinderen wier ouders een godsdienst belijden die niet erkend is of waarvoor geen onderwijs is ingericht).

3° *De Commissie van het Schoolpact*

De Minister meent niet te moeten herinneren aan de redenen waarom de Commissie van het Schoolpact sinds 1984 niet meer vergadert.

Voortaan zal elke gemeenschapsexecutieve het overleg moeten regelen tussen de diverse partners van de Educatieve Gemeenschap.

Spreker heeft een idee voorgesteld, met name de oprichting, bij de Franse Gemeenschap, van een Permanente Overlegcommissie.

Deze Commissie zou kunnen samengesteld zijn uit vertegenwoordigers van de politieke partijen, de leerkrachten en de ouderverenigingen; zij zou ermede belast zijn aan de Gemeenschapsminister voor Onderwijs adviezen te verstrekken over alle ontwerpen die een fundamentele wijziging van het onderwijs op het oog hebben.

De Minister voegt eraan toe dat hij op die beschouwingen niet verder wenst in te gaan.

De Franse Gemeenschap zal daarover kunnen beslissen, zodra zij meester geworden is van haar onderwijs.

4° *De vrije keuze*

De algemene opzet van het in het Schoolpact vastgelegde systeem is de volgende :

2° *Cours de religions reconnues ou de morale non confessionnelle*

L'article 17 dispose que « les écoles organisées par les pouvoirs publics offrent, jusqu'à la fin de l'obligation scolaire, le **choix** entre l'enseignement d'une des religions reconnues et celui de la morale non confessionnelle ». Ce choix inscrit actuellement dans la loi sera dorénavant garanti par la Constitution.

Quelle est la situation actuelle et quelle sera la situation demain ?

La disposition reprise à l'article 8 de la loi du 29 mai 1959 et au § 1er de la résolution 8 du Pacte scolaire du 20 novembre 1958 reste d'application, c'est-à-dire que « dans les établissements officiels d'enseignement primaire et secondaire de plein exercice, l'horaire hebdomadaire comprend au moins deux heures de religion et deux heures de morale ».

Cette disposition ne peut cependant empêcher demain une Communauté d'exempter certains élèves de l'obligation de suivre un cours philosophique, mais uniquement pour des cas précis et limités, (par exemple pour les enfants de parents adhérant à une religion non reconnue ou dont l'enseignement n'est pas organisé).

3° *La Commission du Pacte scolaire*

Le Ministre estime ne pas devoir revenir sur les raisons pour lesquelles la Commission du Pacte scolaire n'a plus fonctionné depuis 1984.

Il appartiendra demain à chaque exécutif communautaire d'organiser une concertation permanente entre les différents partenaires de la Communauté éducative.

Il a notamment avancé une idée, une proposition : la création d'une Commission de concertation permanente dans la Communauté française.

Cette commission pourrait être composée des représentants des partis politiques, des enseignants, des associations de parents et serait chargée de remettre au Ministre communautaire de l'Enseignement des avis sur tous les projets de réforme fondamentale de l'enseignement.

Le Ministre ajoute qu'il ne tient pas à aller plus loin dans ces considérations.

La Communauté française pourra décider lorsqu'elle aura la maîtrise de son enseignement.

4° *Le libre choix*

L'économie générale du système établi par le Pacte scolaire est la suivante :

— het recht van de ouders om het soort opvoeding te kiezen dat zij aan hun kinderen wensen te geven (confessioneel onderwijs, niet-confessioneel onderwijs);

— dat recht impliceert de mogelijkheid om binnen een redelijke afstand te kunnen beschikken over een school die in overeenstemming is met de keuze van de ouders;

— het recht en de plicht van de Staat om onderwijs in te richten (kleuteronderwijs, lager onderwijs, middelbaar onderwijs, normaal en technisch onderwijs) en daar waar zulks nodig blijkt, de nodige instellingen en afdelingen op te richten;

— het recht op toelagen voor andere overheidsinstellingen dan die van de Staat en voor particulieren die onderwijs inrichten.

Wanneer het onderwijs dus morgen gecommunautariseerd zal zijn, zal elke gemeenschap het recht en de plicht hebben onderwijs in te richten en om, telkens als dat nodig is, onderwijsinstellingen op te richten.

5° *De internaten*

In dat verband herinnert de Minister aan wat hij tijdens de openbare vergadering van de Senaat heeft verklaard, namelijk dat in artikel 17 evenals in artikel 59bis, § 2, eerste lid, 2°, het woord « onderwijs » in ruime zin geïnterpreteerd moet worden, doch dat dit woord niet op de internaten doelt. Die worden niet als onderwijsinstellingen aangezien.

Het wijst er tevens op dat luidens bijlage 2 van het protocol van overeenkomst tot herziening van het Schoolpact van 4 april 1973 « voor de internaten de door het Schoolpact van 1958 vastgestelde structuur behouden blijft ».

Met andere woorden, het Schoolpact voorziet niet in de toekenning van subsidies aan de internaten van het gesubsidieerd onderwijs.

Voorts wijst hij erop dat het helemaal niet in de bedoeling van de huidige meerderheid ligt de bepalingen van de wet van 1 april 1985 betreffende de subsidiëring van de internaten op de helling te zetten.

6° *Organisatie van onderwijs dat strijdig is met de door de Grondwet gewaarborgde rechten en vrijheden*

De Minister haalt een uittreksel uit het verslag van de Senaat aan betreffende onderwijs dat strijdig is met de door de regering gewaarborgde rechten en vrijheden.

« Het is duidelijk dat het recht op onderwijs en alles wat daarmee verband houdt, moet worden gezien in de algemene context van de fundamentele rechten en vrijheden en dat de vrijheid van onderwijs nooit kan worden aangewend om een bepaald soort onderwijs in te richten dat volledig in strijd is met de rechten en

— le droit des parents de choisir le genre d'éducation pour leurs enfants (enseignement confessionnel, enseignement non confessionnel);

— ce droit implique la possibilité de disposer à une distance raisonnable d'une école correspondant au choix des parents;

— le droit et le devoir de l'Etat d'organiser un enseignement gardien, primaire, moyen, normal et technique, et de créer, là où le besoin s'en fait sentir, des établissements et sections d'établissement nécessaires à cet effet;

— le droit, dans des conditions à déterminer aux subventions est reconnu aux personnes publiques, autre que l'Etat, et aux personnes privées qui organisent un enseignement.

Donc, demain, lorsque l'enseignement sera communautarisé, chaque communauté aura le droit et le devoir d'organiser un enseignement, mais aussi de créer « là où le besoin s'en fait sentir » des établissements d'enseignement.

5° *Les internats*

A ce propos, le Ministre rappelle ce qu'il a déclaré en séance publique du Sénat, à savoir qu'à l'article 17, comme à l'article 59bis, § 2, alinéa 1er, 2°, le terme « enseignement » s'entend dans un sens large, mais qu'il ne concerne pas les internats. Ces derniers ne sont pas considérés comme des institutions d'enseignement.

Il rappelle également que l'annexe 2 du protocole d'accord de révision du Pacte scolaire du 4 avril 1973 dispose que « pour les internats, la situation fixée par le Pacte scolaire de 1958 est maintenue ».

En d'autres termes, le Pacte scolaire ne prévoit pas l'octroi de subventions aux internats de l'enseignement subventionné.

Il tient encore à préciser qu'il n'entre absolument pas dans les intentions de la majorité actuelle de remettre en cause les dispositions de la loi du 1er avril 1985 ayant trait au subventionnement des internats.

6° *L'organisation d'un enseignement contraire aux droits et libertés garantis par la Constitution*

Le Ministre reprend l'extrait du rapport du Sénat qui évoque la problème d'un enseignement contraire aux droits et libertés du Gouvernement.

« Il est évident que le droit à l'enseignement, ainsi que tout ce qui s'y rapporte, doit être considéré dans le contexte général des libertés et des droits fondamentaux et que ces éléments se complètent réciproquement. Cela signifie que la liberté d'enseignement ne peut jamais être utilisée pour organiser un mode

vrijheden die in onze Grondwet zijn vastgelegd en door het Europese Verdrag van de Rechten van de Mens bevestigd zijn » (Verslag van de heren Leemans en Lallemand, Stuk Senaat n° 100 - 1/2°, blz. 54).

7° Politisering van het onderwijs en meer bepaald van het gesubsidieerd onderwijs.

Resolutie n° 7 van het Schoolpact van 20 november van 1958 bepaalt het volgende : « Elke politieke activiteit en propaganda zijn verboden in de onderwijsinrichtingen en dat geldt ook voor iedere oneerlijke praktijk in de concurrentie tussen de inrichtingen ».

Artikel 41 van de wet van 29 mei 1959, die nog altijd van toepassing is, bepaalt wat volgt : « elke politieke activiteit en propaganda zijn verboden in de onderwijsinrichtingen ingericht door openbare personen en in de gesubsidieerde vrije inrichtingen voor onderwijs ».

Artikel 41 blijft van toepassing en zal dat ook morgen nog zijn.

8° Gebruik van de talen in het onderwijs

Betreffende de onderwijsinrichtingen die in een andere taalgemeenschap gevestigd zijn, wordt de huidige toestand gehandhaafd.

In de faciliteitengemeenten zou de huidige toestand slechts bij een met een bijzondere meerderheid goedgekeurde wet kunnen worden gewijzigd.

De Minister verwijst naar artikel 59bis, § 4, tweede lid, eerste streepje, aangevuld met de volgende bepaling :

« Voor deze gemeenten kan in de bepalingen betreffende het gebruik van de talen voor de aangelegenheden, bedoeld in § 3, geen veranderingen worden aangebracht dan bij een wet aangenomen met de in artikel 1, laatste lid, bepaalde meerderheid » (met bijzondere meerderheid aangenomen wet).

9° Financiering

De Minister acht het debat voorbarig, aangezien het in de regering bereikte kaderakkoord nog moet worden bijgewerkt. De aanvankelijke begrotingen voor 1987, waaraan de achteraf noodzakelijk blijkende aanpassingen zullen worden toegevoegd, dienen als uitgangspunt.

In dat verband betreurt hij dat zijn voorganger op het lopende dienstjaar uitgaven betreffende het afgelopen dienstjaar heeft verrekend en hem een zware erfenis heeft nagelaten.

Zodoende werden de reële behoeften onderschat en de toekomstige onderhandelingen zullen des te moeilijker worden, aldus de Minister.

d'enseignement déterminé qui serait tout à fait contraire aux droits et libertés inscrits dans notre Constitution et confirmés par la Convention européenne des droits de l'homme » (Rapport de MM. Leemans - Lallemand, Doc. du Sénat n° 100 - 1/2°, p. 54).

7° Politisation de l'enseignement et plus particulièrement de l'enseignement subventionné

La résolution n° 7 du Pacte scolaire du 20 novembre 1958 précise que « Toute activité et propagande politique seront interdites dans les établissements d'enseignement ainsi que tout acte de concurrence déloyale entre établissements ».

L'article 41 de la loi du 29 mai 1959, toujours en application, dispose que « toute activité et propagande politique sont interdites dans les établissements d'enseignement organisés par les personnes publiques et dans les établissements d'enseignement libre subventionnés ».

L'article 41 reste, et restera encore demain, d'application.

8° Emploi des langues dans l'enseignement

En ce qui concerne les établissements d'enseignement situés dans une autre Communauté linguistique, la situation actuelle est maintenue.

Dans les communes à facilités, la situation actuelle ne pourrait être modifiée que par une loi votée à la majorité spéciale.

Le Ministre se réfère à l'article 59bis, § 4, alinéa 2, premier tiret complété par la disposition suivante :

« Pour ces communes, une modification aux règles sur l'emploi des langues dans les matières visées au § 3 ne peut être apportée que par une loi adoptée à la majorité prévue à l'article 1er, dernier alinéa » (loi adoptée à la majorité spéciale).

9° Le financement

Le Ministre estime que le débat est prématuré puisqu'il faut encore finaliser l'accord-cadre obtenu au sein du Gouvernement. Les budgets initiaux de 1987, auxquels on ajoutera les réajustements rendus nécessaires par la suite constitueront la base de départ.

Il déplore à ce propos que son prédécesseur imputait sur l'exercice en cours des dépenses afférentes à l'exercice précédent et que l'héritage est lourd.

Il explique que les besoins véritables ont ainsi été sous-estimés et que les négociations futures seront d'autant plus difficiles.

Een lid antwoordt dat de erfenis in 1982 heel wat zwaarder woog.

10° *Bijlagenverslag*

Ten slotte zij aangestipt dat het verslag in bijlage de volgende punten overneemt :

- de tekst van het Schoolpact en van het protocol tot herziening daarvan dd. 4 april 1973;
- een tabel van de schoolbevolking in de Duitstalige Gemeenschap;
- een inventaris per net van de plattelandsscholen (Franse Gemeenschap);
- de ontwikkeling van de schoolbevolking in het onderwijs met volledig leerplan;
- de verdeling van de leerlingen tussen de leer- gangen godsdienst en niet-confessionele zedenleer (Franse en Duitse taalstelsels);
- raming van de kosten per net van de godsdienst- lessen en van de lessen zedenleer;

11° *Lasten van de migrantenkinderen per gemeen- schap*

In verband met de lasten per Gemeenschap en per net van de leerlingen - kinderen van gastarbeiders, merkt de Minister (F) op dat daaromtrent geen nauwkeurige statistieken kunnen worden verstrekt, aangezien die leerlingen in de bedoelde onder- wijsnetten op dezelfde wijze als de Belgen aanspraak op subsidiëring kunnen maken.

ANTWOORDEN VAN DE STAATS- SECRETARIS VOOR ONDERWIJS

De Staatssecretaris voor Onderwijs verwijst naar het Senaatsverslag (Stuk Senaat n° 100-1/2°) en naar de bespreking in de plenaire vergadering van de Senaat (Parlementaire Handelingen van 14, 15 en 16 juni 1988).

De door artikel 17, § 2, van de Grondwet vereiste tweederde-meerderheid is bedoeld om een grotere stabiliteit te waarborgen.

De Staatssecretaris onderschrijft ten volle de ver- klaringen van een lid die ervan uitgaan dat het begrip neutraliteit op een meer moderne en efficiënte manier moet worden gedefinieerd en die ertoe strekken de toepassing van het principe van de kosteloosheid te verbeteren en ten volle te realiseren.

Hij onderstreept ook het belang van de in de Ka- mercommissie bereikte consensus over de problema- tiek van het verplichte godsdienst- of zedenleeronder- richt. Het Arbitragehof beschikt op dit punt over geen enkele interpretatieruimte.

Un membre lui rétorque que l'héritage était autre- ment lourd à supporter en 1982.

10° *Annexes au rapport*

Il y a lieu de noter enfin que le rapport reprend les annexes :

- le texte du Pacte scolaire et le protocole de révi- sion de celui-ci du 4 avril 1973;
- le tableau de la population scolaire dans la Communauté germanophone;
- l'inventaire par réseau des écoles rurales (Com- munauté française);
- l'évolution des effectifs scolaires des enseigne- ments de plein exercice;
- la repartition des élèves entre les cours de reli- gion et de morale non confessionnelle (Régimes lin- guistiques français et germanophone);
- l'estimation du coût par réseau des cours de religion et des cours de morale.

11° *Charge des élèves immigrés par communauté*

En ce qui concerne enfin la charge par Commu- nauté et par réseau des élèves immigrés, le Ministre (F) fait remarquer qu'il n'est pas possible de fournir une statistique précise à ce sujet puisque ces derniers sont subventionnables au même titre que les Belges dans les enseignements concernés.

REPONSES DU SECRETAIRE D'ETAT A L'EDUCATION NATIONALE

Le Secrétaire d'Etat à l'Education nationale ren- voie au rapport du Sénat (Doc. Sénat n° 100-1/2°) et au débat qui a eu lieu en séance plénière du Sénat (Annales parlementaires des 14, 15 et 16 juin 1988).

La majorité des deux tiers requise par l'article 17, § 2, de la Constitution vise à garantir une plus grande stabilité.

Le Secrétaire d'Etat souscrit entièrement aux dé- clarations d'un membre qui partent du principe qu'il faut donner une définition plus moderne et plus effi- cace de la notion de neutralité et qui visent à amé- liorer et à réaliser pleinement l'application du prin- cipe de la gratuité.

Il souligne par ailleurs l'importance du consensus obtenu au sein de la commission de la Chambre à propos du problème de l'enseignement obligatoire d'une religion ou de la morale. La Cour d'arbitrage ne dispose à cet égard d'aucune possibilité d'interpré- tation.

Belangrijk is ook dat de verplichting tot het volgen van lessen in godsdienst of zedenleer nu ook geldt voor het deeltijds onderwijs.

Het in het regeerakkoord vermelde financieringsstelsel wordt momenteel cijfermatig uitgewerkt en zal in een wetsontwerp worden vastgelegd.

Het inrichten van het onderwijs impliceert ook de financiële lasten, de zorg voor de leefbaarheid en de promotie van datzelfde onderwijs.

Het is duidelijk dat wanneer een Gemeenschap als inrichtende macht haar bevoegdheden delegeert aan één of meer autonome organen, deze laatste volledig in hun plaats treden en dit zowel qua bevoegdheden als qua financiële middelen.

Het gelijkheidsbeginsel zoals vervat in artikel 17 van de Grondwet, dient uitgelegd als « de gelijke behandeling van gelijke toestanden ».

Ongelijke toestanden moeten aldus ongelijk worden behandeld, op grond van objectieve criteria die onder meer betrekking hebben op de eigenheid van ieder net.

De Staatssecretaris verzekert in dit verband dat de in de verklarende nota vervatte opsomming van voorbeelden (Stuk Senaat n° 100-1/1°, blz. 6) geenszins limitatief is.

Inzake het probleem van de internaten, garandeert het nieuwe artikel 17 van de Grondwet geen gelijke behandeling tussen de diverse netten.

De Staatssecretaris stelt dat er een sociaal probleem kan rijzen voor ouders die een beroep moeten doen op een internaat (ingevolge familiale of werk-omstandigheden of voor gerechtskinderen).

Voorts is de Staatssecretaris het ermee eens dat binnen de EEG de gelijke behandeling van alle kinderen van EEG-ingezetenen dient te worden nagestreefd.

De « kosteloosheid » van de toegang tot het onderwijs, ingeschreven in art. 17, § 3, dient te worden beschouwd als een minimum. De volledige kosteloosheid van alle onderwijs blijkt heden niet betaalbaar.

Het voorstel van een lid om alle principes van het Schoolpact en van de toegevoegde protocollen in een grondwettekst op te nemen, stemt niet overeen met de zienswijze van de Regering inzake grondwetsbepalingen.

Ten slotte wijst de Staatssecretaris er nog op dat elke gemeenschap ook kan voorzien in garanties (a priori) naar het model van de Schoolpactcommissie, naast de grondwettelijke individuele afdwingbare garanties (a posteriori via het Arbitragehof).

*
* *

Il est également important que l'obligation de suivre des cours de religion ou de morale s'applique à présent aussi à l'enseignement à temps partiel.

On est actuellement en train de procéder au chiffrage du système de financement prévu dans l'accord de gouvernement, lequel sera fixé dans un projet de loi.

L'organisation de l'enseignement implique également l'obligation d'en supporter les charges financières et de veiller à sa viabilité et à sa promotion.

Il est évident que lorsqu'une Communauté, en tant que pouvoir organisateur, délègue ses compétences à un ou plusieurs organes autonomes, ceux-ci se substituent totalement à elle, tant en ce qui concerne les compétences qu'en ce qui concerne les moyens financiers.

Le principe de l'égalité tel qu'il est prévu à l'article 17 de la Constitution doit s'interpréter comme étant « le traitement égal de situations identiques ».

Les situations différentes doivent par conséquent être traitées de manières différentes, sur la base de critères objectifs prenant notamment en compte la spécificité de chaque réseau.

Le Secrétaire d'Etat affirme à cet égard que l'énumération qui figure dans la note explicative (Doc. Sénat n° 100-1/1°, p. 6) n'est nullement exhaustive.

En ce qui concerne le problème des internats, le nouvel article 17 de la Constitution ne garantit pas l'égalité de traitement entre les différents réseaux.

Le Secrétaire d'Etat déclare qu'un problème social peut se poser pour les parents qui doivent mettre leurs enfants en internat (en raison de circonstances familiales ou d'impératifs liés au travail, ou dans le cas d'enfants du juge).

Le Secrétaire d'Etat partage en outre le point de vue selon lequel l'égalité de traitement de tous les enfants de ressortissants CEE constitue un objectif à atteindre au sein de la CEE.

La « gratuité » de l'accès à l'enseignement, inscrite à l'article 17, § 3, doit être considérée comme un minimum. Il est actuellement impossible, pour des impératifs budgétaires, d'étendre la gratuité à toutes les formes d'enseignement.

La proposition d'un membre d'inscrire dans un texte constitutionnel tous les principes contenus dans le Pacte scolaire et dans les protocoles qui y sont joints n'est pas conforme à la conception que le Gouvernement a des dispositions constitutionnelles.

Le Secrétaire d'Etat souligne enfin que chaque Communauté peut prévoir des garanties (a priori) selon le modèle de la Commission du Pacte scolaire, garanties qui viennent s'ajouter aux garanties constitutionnelles individuelles sanctionnables (a posteriori par la Cour d'arbitrage).

*
* *

Een lid merkt op dat uit het antwoord van de Minister duidelijk blijkt dat de financiering van het onderwijs in de toekomst geenszins verzekerd is.

Hij blijft zich tevens verzetten tegen het opnemen in de grondwet van het principe van de gelijkheid tussen de onderwijsnetten.

STEMMINGEN

Een lid stelt voor de stemmingen te verdagen, gelet op het feit dat de Nationale Schoolpactcommissie de daaropvolgende week zal vergaderen. Dit voorstel wordt verworpen met 21 tegen 6 stemmen.

*
* *

Art. 17, § 1, lid 2

De amendementen N° 8 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N° 10/17-455/3) en N° 28 van de heer L. Michel (Stuk N° 455/3) worden verworpen met 18 tegen 7 stemmen.

Het amendement N° 27 van de heer Gol c.s. (Stuk N° 455/3) wordt verworpen met 18 tegen 6 stemmen en 1 onthouding.

Het amendement N° 9 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N° 455/3) wordt verworpen met 19 tegen 6 stemmen.

Het amendement N° 4 van de heren van Durme en Simons (Stuk N° 455/2) wordt verworpen met 23 tegen 4 stemmen.

Het amendement N° 30 van de heer Neven c.s. (Stuk N° 455/3) wordt verworpen met 21 tegen 6 stemmen.

Het amendement N° 29 van de heer Hazette c.s. (Stuk N° 455/3) wordt verworpen met 20 tegen 3 stemmen en 4 onthoudingen.

Art. 17, § 1, lid 3

Alle amendementen worden verworpen:

- N° 33 van de heer Neven c.s. (Stuk N° 455/3) met 20 tegen 7 stemmen;
- N° 3 van de heren Van Durme en Simons (Stuk N° 455/2) met 23 tegen 4 stemmen;
- N° 10 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N° 455/3) met 23 tegen 4 stemmen;
- N° 13 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N° 455/3) met 23 tegen 4 stemmen;
- N° 32 van de heer L. Michel c.s. (Stuk N° 455/3) met 20 tegen 7 stemmen;
- N° 35 van de heer L. Michel c.s. (Stuk N° 455/3) met 21 tegen 6 stemmen;
- N° 7 van mevr. Spaak c.s. (Stuk N° 455/2) met 20 tegen 7 stemmen;

Un membre fait observer qu'il ressort clairement de la réponse du Ministre que le financement futur de l'enseignement n'est nullement assuré.

Il demeure en outre opposé à l'inscription du principe de l'égalité des réseaux d'enseignement dans la Constitution.

VOTES

Un membre propose de reporter les votes, étant donné que la Commission nationale du Pacte scolaire se réunira la semaine prochaine. Cette proposition est rejetée par 12 voix contre 6.

*
* *

Art. 17, § 1er, alinéa 2

L'amendement n° 8 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 10/17 - 455/3) et l'amendement n° 28 de M. L. Michel (Doc. n° 455/3) sont rejetés par 18 voix contre 7.

L'amendement n° 27 de M. Gol et consorts (Doc. n° 455/3) est rejeté par 18 voix contre 6 et une abstention.

L'amendement n° 9 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) est rejeté par 19 voix contre 6.

L'amendement n° 4 de M. Van Durme et Simons (Doc. n° 455/2) est rejeté par 23 voix contre 4.

L'amendement n° 30 de M. Neven et consorts (Doc. n° 455/3) est rejeté par 21 voix contre 6.

L'amendement n° 29 de M. Hazette et consorts (Doc. n° 455/3) est rejeté par 20 voix contre 3 et 4 abstentions.

Art. 17, § 1er, alinéa 3

Tous les amendements sont rejetés :

- N° 33 de M. Neven et consorts (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 7;
- N° 3 de MM. Van Durme et Simons (Doc. n° 455/2) par 23 voix contre 4;
- N° 10 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 23 voix contre 4;
- N° 13 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 23 voix contre 4;
- N° 32 de M. L. Michel et consorts (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 7;
- N° 35 de M. L. Michel et consorts (Doc. n° 455/3) par 21 voix contre 6;
- N° 7 de Mme Spaak et consorts (Doc. n° 455/2) par 20 voix contre 7;

- N^r 6 van de heer Hendrick (Stuk N^r 455/2) met 27 stemmen;
- N^r 31 van de heer L. Michel c.s. (Stuk N^r 455/3) met 20 tegen 6 stemmen en 1 onthouding;
- N^r 34 van de heer Gol c.s. (Stuk N^r 455/3) met 20 tegen 4 stemmen en 3 onthoudingen;
- N^r 11 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 23 tegen 4 stemmen;
- N^r 25 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 23 tegen 4 stemmen;
- N^r 12 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 21 tegen 6 stemmen.

Art. 17, § 1, lid 4

De drie amendementen die werden ingediend, worden verworpen:

- N^r 36 van de heer Gol c.s. (Stuk N^r 455/3) met 24 tegen 3 stemmen;
- N^r 14 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 20 tegen 4 stemmen en 3 onthoudingen;
- N^r 15 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 20 tegen 4 stemmen en 3 onthoudingen;

Art. 17, § 2

De 4 amendementen die werden ingediend, worden verworpen:

- N^{rs} 16 en 17 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 23 tegen 3 stemmen en 1 onthouding;
- N^{rs} 18 en 26, eveneens van de heer Deswaene c.s., (Stuk N^r 455/3) met 20 tegen 6 stemmen en 1 onthouding;

Art. 17, § 3, lid 1

Het amendement N^r 1 van de heren Van Durme en Simons (Stuk N^r 455/2) wordt verworpen met 20 tegen één stem en 6 onthoudingen.

De amendementen N^{rs} 37 en 19, respectievelijk van de heer Gol c.s. en van de heer Deswaene c.s., (Stuk N^r 455/3) worden verworpen met 20 tegen 7 stemmen.

De amendementen N^{rs} 2, 28 en 20, van de heren Van Durme en Simons (Stuk N^r 455/2), van de heer L. Michel c.s. (Stuk N^r 455/3) en van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3), die er toe strekken in de tweede zin de woorden « de toegang tot het onderwijs » te vervangen door de woorden « het onderwijs » (is kosteloos tot het einde van de leerplicht), worden verworpen met 20 tegen 7 stemmen.

Het amendement N^r 39 van de heer Gol c.s. (Stuk N^r 455/3) wordt eveneens verworpen met 20 tegen 7 stemmen.

Het amendement N^r 40 van de heer L. Michel c.s. (Stuk N^r 455/3) wordt ten slotte verworpen met 23 tegen 4 stemmen.

- N° 6 de M. Hendrick (Doc. n° 455/2) par 27 voix;
- N° 31 de M. L. Michel et consorts (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 6 et une abstention;
- N° 34 de M. Gol et consorts (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 4 et 3 abstentions;
- N° 11 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 23 voix contre 4;
- N° 25 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 23 voix contre 4;
- N° 12 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 21 voix contre 6;

Art. 17, § 1er, alinéa 4

Les trois amendements présentés sont rejetés :

- N° 36 de M. Gol et consorts (Doc. n° 455/3) par 24 voix contre 3;
- N° 14 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 4 et 3 abstentions;
- N° 15 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 4 et 3 abstentions;

Art. 17, § 2

Les quatre amendements présentés sont rejetés :

- N°s 16 et 17 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 23 voix contre 3 et une abstention;
- N°s 18 et 26, également de M. Deswaene et consorts, (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 6 et une abstention;

Art. 17, § 3, alinéa 1er

L'amendement n° 1 de MM. Van Durme et Simons (Doc. n° 455/2) est rejeté par 20 voix contre une et 6 abstentions.

Les amendements n°s 37 et 19 , présentés respectivement par M. Gol et consorts et par M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3), sont rejetés par 20 voix contre 7.

Les amendements n°s 2, 28 et 20 de MM. Van Durme et Simons (Doc. n° 455/2), de M. L. Michel et consorts (Doc. n° 455/3), et de M. Deswaene et consorts (Doc. N° 455/3), qui visent à remplacer, dans la deuxième phrase, les mots « L'accès à l'enseignement » par les mots « L'enseignement » (est gratuit jusqu'à la fin de l'obligation scolaire), sont rejetés par 20 voix contre 7.

L'amendement n° 39 de M. Gol et consorts (Doc. n° 455/3) est également rejeté par 20 voix contre 7.

Enfin, l'amendement n° 40 de M.L. Michel et consorts (Doc. n° 455/3) est rejeté par 23 voix contre 4.

Art. 17, § 3, lid 2

De amendementen N^r 41 en 42 van de heer Neven c.s. (Stuk N^r 455/3) worden verworpen met 21 tegen 6 stemmen.

Art. 17, § 4

De vijf amendementen die werden ingediend, worden verworpen:

- N^r 43 van de heer Hazette c.s. (Stuk N^r 455/3) met 24 tegen 3 stemmen;
- N^r 21 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 21 tegen 3 stemmen en 3 onthoudingen;
- N^r 22 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 21 tegen 3 stemmen;
- N^r 23 van de heer Deswaene c.s. (Stuk N^r 455/3) met 21 tegen 3 stemmen en 3 onthoudingen;
- N^r 44 van de heer D'Hondt c.s. (Stuk N^r 455/3) met 20 tegen 7 stemmen.

Art. 17, § 5

De drie amendementen die werden ingediend, worden verworpen:

- N^r 45 voor de heer Neven c.s. (Stuk n^r 455/3) met 20 tegen 7 stemmen;
- N^r 46 voor de heer D'Hondt c.s. (Stuk n^r 455/3) met 24 tegen 3 stemmen;
- N^r 5 van de heren Van Durme en Simons (Stuk n^r 455/2) met 23 tegen één stem en 3 onthoudingen.

Overgangsbepaling, lid 1

Het amendement n^r 49 van de heer D'Hondt c.s. (Stuk n^r 455/3), dat strekt tot het weglaten van het eerste lid van de overgangsbepaling, wordt verworpen met 23 tegen 3 stemmen en 1 onthouding.

Overgangsbepaling, lid 2

De amendementen n^{rs} 47 en 48 van de heer Hazette c.s. en van de heer Klein c.s. (Stuk n^r 455/3) die strekken tot het weglaten van het tweede lid van de overgangsbepaling, worden verworpen met 23 tegen 3 stemmen en één onthouding.

Het amendement n^r 24 van de heer Deswaene c.s. (Stuk n^r 455/3) wordt eveneens verworpen met 23 tegen 3 stemmen en 1 onthouding.

*
* *

De tekst van art. 17, zoals hij werd overgezonden door de Senaat, wordt aangenomen met 20 tegen 7 stemmen.

*
* *

Art. 17, § 3, alinéa 2

Les amendements n°s 41 et 42 de M. Neven et consorts (Doc. n° 455/3) sont rejetés par 21 voix contre 6.

Art. 17, § 4

Les cinq amendements présentés sont rejetés :

- N° 43 de M. Hazette et consorts (Doc. n° 455/3) par 24 voix contre 3;
- N° 21 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 21 voix contre 3 et 3 abstentions;
- N° 22 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 21 voix contre 6;
- N° 23 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) par 21 voix contre 3 et 3 abstentions;
- N° 44 de M. D'Hondt et consorts (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 7.

Art. 17, § 5

Les trois amendements présentés sont rejetés :

- N° 45 de M. Neven et consorts (Doc. n° 455/3) par 20 voix contre 7;
- N° 46 de M. D'Hondt et consorts (Doc. n° 455/3) par 24 voix contre 3;
- N° 5 de MM. Van Durme et Simons (Doc. n° 455/2) par 23 voix contre une et 3 abstentions.

Disposition transitoire, alinéa 1er

L'amendement n° 49 de M. D'Hondt et consorts (Doc. n° 455/3), qui vise à supprimer l'alinéa premier de la disposition transitoire, est rejeté par 23 voix contre 3 et une abstention.

Disposition transitoire, alinéa 2

Les amendements n°s 47 et 48 de M. Hazette et consorts et de M. Klein et consorts (Doc. n° 455/3), qui visent à supprimer le deuxième alinéa de la disposition transitoire, sont rejetés par 23 voix contre 3 et une abstention.

L'amendement n° 24 de M. Deswaene et consorts (Doc. n° 455/3) est également rejeté par 23 voix contre 3 et une abstention.

*
* *

Le texte de l'article 17, tel qu'il a été transmis par le Sénat, est adopté par 20 voix contre 7.

*
* *

Het verslag wordt goedgekeurd met 14 tegen 3 stemmen en 3 onthoudingen.

De Rapporteurs,

A. LARIDON
A. GEHLEN

De Voorzitter,

CH.-F. NOTHOMB

Le rapport est approuvé par 14 voix contre 3 et 3 abstentions.

Les Rapporteurs,

A. LARIDON
A. GEHLEN

Le Président,

CH.-F. NOTHOMB

BIJLAGE I

A. Schoolpact

Dit schoolpact is een akkoord in feite dat afgesloten werd onder de drie politieke partijen, de Christelijke Volkspartij, de Belgische Socialistische partij en de Liberale partij, met het doel bij te dragen tot de bevordering van het cultureel en materieel welzijn van het land door een uitbreiding van het onderwijs en het vestigen van de schoolvrede.

Resoluties

De onderhavige resoluties hebben betrekking op het kleuter-, lager, middelbaar, normaal-, technisch en kunst-onderwijs. De muziekscholen blijven aan een bijzonder stelsel onderworpen.

Bij de vestiging van het stelsel der centra voor school- en beroepsoriëntering zal men zich door dezelfde resoluties laten leiden.

A. — *De democratische uitbreiding van het onderwijs.*

1) Een ruime en gedurfde politiek van uitbreiding van het onderwijs moet een der hoofdobjectieven zijn van elke regering in de komende jaren.

Deze politiek impliceert :

- de verlenging van de schoolplicht;
- de werkelijke ondersteuning van alle als geldig erkende vormen van onderwijs, binnen de perken en de voorwaarden zoals hieronder bepaald;
- het verlenen van de voorrang aan de uitgaven en maatregelen voor opvoeding in het raam van de algemene politiek;
- het bestemmen van begrotingskredieten en van een deel van het nationaal inkomen overeenkomstig de belangrijkheid en de waarde der nagestreefde objectieven;
- een doelmatige aanwending en een werkelijke controle van het gebruik van de rechtstreeks door de Staat voor dit doel bestemde of door hem als toelagen verleende landspenningen.

2) Deze politiek moet zich ontwikkelen in het perspectief van de komende behoeften. Te dien einde zullen de noodzakelijke informatiemiddelen worden uitgebreid en, zo nodig, worden tot stand gebracht.

3) In de rijks- en door de Staat gesubsidiëerde onderwijsinrichtingen zal het kleuter-, lager en secundair onderwijs kosteloos zijn. Deze kosteloosheid betekent de afschaffing van een rechtstreeks of onrechtstreeks schoolgeld.

Voor het kleuter- en lager onderwijs, daarbij de vierde graad, impliceert deze kosteloosheid het kosteloos verstrekken van leerboeken en schoolbenodigdheden.

Met het oog op de bevordering van de democratisering der secundaire studiën dient, in de mate der financiële mogelijkheden het huidige stelsel der studiebeurzen geleidelijk uitgebreid om aldus de studiekosten te dekken. Daartoe zullen de nodige kredieten ter beschikking worden gesteld van het Nationaal Studiefonds.

ANNEXE I

A. Pacte scolaire

Le présent pacte scolaire constitue un accord de fait conclu entre les trois partis politiques, le Parti social chrétien, le Parti socialiste belge et le Parti libéral, dans le but de contribuer à l'accroissement du bien-être culturel et matériel du pays en lui apportant une extension de l'instruction et la paix scolaire.

Résolutions

Les présentes résolutions concernent l'enseignement gardien, primaire, moyen, normal, technique et artistique. Les écoles de musique restent soumises à un régime spécial.

Le régime des centres d'orientation scolaire et professionnelle sera établi en s'inspirant des mêmes résolutions.

A. — *L'expansion démocratique de l'enseignement*

1) Une politique généreuse et hardie d'expansion de l'enseignement doit être un des objectifs majeurs de tout gouvernement dans les années à venir.

Cette politique implique :

- La prolongation de la scolarité obligatoire;
- L'aide effective à toutes les formes reconnues valables d'enseignement dans les limites et les conditions déterminées ci-dessous;
- La priorité accordée aux dépenses et aux mesures d'éducation dans le cadre de la politique générale;
- L'affectation de crédits budgétaires et d'une part du revenu national correspondant à l'importance et à la valeur des objectifs poursuivis;
- Une utilisation rationnelle et un contrôle effectif de l'emploi des deniers publics directement affectés à cette fin par l'Etat ou octroyés par lui à titre de subventions.

2) Cette politique doit se développer dans la perspective des besoins à venir. A cet effet, les moyens d'information nécessaires seront développés et, s'il le faut, créés.

3) L'enseignement sera gratuit aux niveaux gardien, primaire et secondaire dans les institutions de l'Etat et dans celles qu'il subventionne. Cette gratuité signifie la suppression d'un minervâl direct ou indirect.

Aux niveaux gardien et primaire, quatrième degré inclus, cette gratuité implique la délivrance sans frais des livres et des objets classiques.

En vue de promouvoir la démocratisation des études secondaires, il y a lieu d'étendre progressivement, dans la mesure des possibilités financières, le régime actuel des bourses d'études pour couvrir les dépenses résultant de la fréquentation scolaire. Le Fonds national des Etudes sera pourvu des crédits nécessaires à cette fin.

B. — *Gemeenschappelijke problemen van de twee onderwijssectoren*

4) Met uitsluiting van het oprichten van scholen en met uitzondering van de pedagogische proefnemingen, zullen de fundamentele hervormingen van het onderwijs vooraf het voorwerp uitmaken van een confrontatie der standpunten, ondermeer tussen de afgevaardigden van het rijksonderwijs, het provinciaal, gemeentelijk en privaat onderwijs.

Onder fundamentele hervorming dient verstaan een wijziging in de algemene oriëntering of de duur der studiën en in de voorwaarden van toelating der leerlingen.

Schikkingen zullen worden getroffen teneinde de bevordering der elites te verzekeren en te vermijden dat de democratisering van het onderwijs tot een daling van het studiepeil zou leiden.

5) Met eerbiediging van een wettelijk bepaalde minimumleerplan en -lesrooster zal elke inrichtende macht, voor haar onderwijsnet, er zelfs voor elke inrichting voor middelbaar of technisch onderwijs, vrij zijn het lesrooster vast te stellen en, onder voorbehoud van ministeriële goedkeuring met het oog op het waarborgen van het studiepeil, haar leerplannen uit te werken.

Elke inrichtende macht zal vrij zijn haar pedagogische methode te kiezen.

Een eenvormige regeling der verloven zal worden ingevoerd.

6) Het sanctioneren der studiën zal, in het officieel en in het privaat onderwijs, door identieke regelen worden beheerst (eveneens voor de scholen voor maatschappelijk dienstbetoon en voor de scholen van het verpleegswezen).

In het algemeen zal dit sanctioneren aan elke onderwijsinrichting worden overgelaten. In de onderwijstakken waar dit sanctioneren zal berusten bij een jury, zullen al de juryleden door de schooloverheid worden benoemd, met inachtneming van de eventueel door de Koning vastgestelde voorschriften van samenstelling, onverminderd een recht van toezicht door de Staat, zoals het nu bestaat.

Een stelsel van homologatie der diploma's, gelijkaardig aan datgene dat voor het middelbaar onderwijs bestaat, zal in het normaal- en technisch normaalonderwijs worden ingevoerd.

Een stelsel van homologatie zal in het middelbaar onderwijs van de lagere graad en in het technisch onderwijs worden ingevoerd. De middenjury's zullen op een paritaire basis worden samengesteld.

7) Elke politieke activiteit en propaganda in de onderwijsinrichtingen, evenals elke daad van oneerlijke mededinging onder onderwijsinrichtingen, zullen verboden zijn.

De propaganda voor een bepaald onderwijs moet objectief blijven en elke aanval tegen een ander onderwijs uitsluiten. Een Commissie zal worden ingesteld, die ermee zal belast zijn de geschillen te regelen en eventueel aan de Minister van Openbaar Onderwijs de te nemen maatregelen voor te stellen.

C. — *Eerbiediging van de vrije keuze*

8) In het lager en secundair onderwijs met volledig leerplan van de Staat, de provincies, de gemeenten en elke andere openbare persoon, zal het wekelijks lesrooster 2

B. — *Problèmes communs aux deux réseaux d'enseignement*

4) À l'exclusion des créations d'écoles et à l'exception des expériences pédagogiques, les réformes fondamentales de l'enseignement feront l'objet d'une confrontation préalable des points de vue, notamment, les délégués de l'enseignement de l'Etat, de l'enseignement provincial, communal et privé.

Par réformes fondamentales, il faut entendre une modification dans l'orientation générale ou la durée des études et dans les conditions d'admission des élèves.

Des dispositions seront prises afin d'assurer la promotion des élites et d'éviter que la démocratisation de l'enseignement n'entraîne un affaiblissement du niveau des études.

5) Tout en respectant un programme et un horaire minimum légalement fixés, chaque pouvoir organisateur jouira pour son réseau d'enseignement, et même pour chaque institution d'enseignement moyen ou technique, de la liberté d'aménager ses horaires et, sous réserve d'approbation ministérielle en vue d'assurer le niveau des études, d'élaborer ses programmes.

Chaque pouvoir organisateur sera libre en matière de méthodes pédagogiques.

Le régime des congés sera uniformisé.

6) La sanction des études sera régie par des règles identiques dans l'enseignement officiel et dans l'enseignement privé (Ecoles de Service social et Ecoles de Nursing comprises).

En règle générale, cette sanction sera confiée à chaque établissement. Pour les enseignements où la sanction sera confiée à un jury, tous les membres seront nommés par l'autorité scolaire, en respectant les règles de composition fixées, le cas échéant, par le Roi et sans préjudice d'un droit de contrôle de l'Etat tel qu'il est établi.

Un système d'homologation des diplômes analogue à celui qui existe pour l'enseignement moyen, sera instauré dans l'enseignement normal et normal technique.

Un système d'homologation sera instauré dans l'enseignement moyen du degré inférieur et dans l'enseignement technique. Les jurys centraux seront constitués sur une base paritaire.

7) Toute activité et propaganda politique seront interdites dans les établissements d'enseignement ainsi que tout acte de concurrence déloyale entre établissements.

La propaganda en faveur d'un enseignement doit rester objective et exempte de toute attaque contre un autre enseignement. Il sera institué une Commission chargée de régler les litiges et de proposer éventuellement au Ministre de l'Instruction publique les mesures à prendre.

C. — *Le respect du libre choix*

8) Dans l'enseignement primaire et secondaire de plein exercice de l'Etat, des provinces, des communes et de toute autre personne publique, l'horaire hebdomadaire compren-

uur godsdienst en 2 uur zedenleer, bevatten naar vrije keuze van de ouders.

Met onderricht in de godsdienst wordt bedoeld, het onderricht in de katholieke, protestantse en israëlitische godsdienst en in de op deze godsdienst berustende zedenleer. Met onderricht in de zedenleer wordt bedoeld, het onderricht in de niet-confessionele zedenleer. De beginnen van de wet van 27 juli 1955, betreffende de keuze der ouders en het onderricht in deze vakken, zijn van toepassing.

In het lager onderwijs zal de cursus in de niet-confessionele zedenleer bij voorrang worden toevertrouwd aan een houder van een officieel diploma, die zelf zo mogelijk, een dergelijke cursus in de zedenleer heeft gevolgd.

In het secundair onderwijs zal hij bij voorrang worden toevertrouwd aan een houder van een diploma van gegregeerde in de wijsbegeerte, afgeleverd door een niet-confessionele inrichting.

De partijen zijn de mening toegedaan dat er reden bestaat om tot de godsdienstleraars en de leraars in de zedenleer aanbevelingen te richten, betreffende het te eisen studiepeil en de kwotering der proeven, teneinde aldus tot een betere overeenstemming te komen.

In het lager onderwijs wordt met de door de leerling behaalde uitslag rekening gehouden bij het vaststellen van het algemeen totaal.

In het secundair onderwijs wordt op het diploma een bijzondere vermelding gemaakt; de uitslag wordt niet opgenomen in het algemeen totaal maar er wordt een bijzondere prijs toegekend. De leerling die niet voldaan heeft, kan niet naar een hogere klas overgaan, met dien verstande evenwel dat hij, net zoals voor de andere vakken, een herexamen kan afleggen.

Bij overgangsmaatregel wordt aanvaard dat de bepalingen van dit artikel, trapsgewijze en binnen een redelijke termijn zullen worden toegepast.

9) Zijn officieel de door de openbare machten opgerichte scholen. Worden als neutraal beschouwd, de scholen die alle filosofische of religieuze opvattingen der ouders, die hun kinderen eraan toevertrouwen, eerbiedigen en waarvan tenminste 2/3 van het onderwijzend personeel houder is van een diploma van het officieel en neutraal onderwijs.

De Staat richt kleuter-, lager, middelbaar, normaal- en technisch onderwijs in en brengt met dit doel, waar daaraan behoefte bestaat, inrichtingen en afdelingen van inrichtingen tot stand.

Hij subsidieert de inrichtingen en de afdelingen van inrichtingen voor onderwijs die aan de wettelijke voorschriften voldoen en door de provincies, de gemeenten en de private personen worden tot stand gebracht.

Het recht der ouders om voor hun kinderen de gewenste opvoeding te kiezen, impliceert de mogelijkheid, op een redelijke afstand over een school hunner keuze te beschikken.

Onverminderd het onder het vorige artikel vermelde recht van oprichting, is de Staat verplicht, om het recht der minderheden te eerbiedigen, op verzoek van een bepaald aantal ouders die niet, op een redelijke afstand, een school hunner keuze vinden, naargelang van het geval :

- een rijksschool of een afdeling van een rijksschool te openen, of de vervoerkosten naar een dergelijke school of afdeling te zijnen laste te nemen;
- aan een bestaande vrije, al dan niet confessionele school toelagen te verlenen.

Mogen beweren zich in de hierboven bedoelde toestand te bevinden, de ouders die geen op een redelijke afstand

dra 2 heures de religion et 2 heures de morale au libre choix des parents.

Par enseignement de la religion, il faut entendre l'enseignement de la religion catholique, protestante ou israélite et la morale inspirée de cette religion. Par enseignement de la morale il faut entendre non confessionnelle. Les principes de la loi du 27 juillet 1955 concernant le choix des parents et l'enseignement de ces matières sont applicables.

Dans l'enseignement primaire, le cours de morale non confessionnelle sera confié par priorité à un titulaire d'un diplôme officiel ayant, si possible, suivi pareil cours de morale.

Dans l'enseignement secondaire il sera confié par priorité à un titulaire d'un diplôme d'agrégé de philosophie délivré par un établissement non confessionnel.

Les partis estiment qu'il y a lieu d'adresser aux professeurs de religion et aux professeurs de morale des recommandations quant au niveau des connaissances à exiger et à la cotation des épreuves, de façon à promouvoir une meilleure harmonisation.

Dans l'enseignement primaire, il est tenu compte de la cote obtenue par l'élève dans la cotation générale.

Dans l'enseignement secondaire, il est fait une mention spéciale au diplôme; la cote n'est pas reprise dans la cotation générale, mais il est attribué un prix distinct. L'élève qui n'a pas satisfait ne peut passer à une classe supérieure, sous cette réserve que, comme pour les autres matières, il peut présenter une seconde épreuve.

Il est admis à titre transitoire que les dispositions du présent article seront appliquées progressivement et dans un délai raisonnable.

9) Sont officielles les écoles créées par les pouvoirs publics. Sont réputées neutres les écoles qui respectent toutes les conceptions philosophiques ou religieuses des parents qui leur confient leurs enfants et dont au moins 2/3 du personnel enseignant sont porteurs d'un diplôme de l'enseignement officiel et neutre.

L'Etat organise un enseignement gardien, primaire, moyen, normal et technique et crée là où le besoin s'en fait sentir des établissements et sections d'établissements nécessaires à cet effet.

Il subventionne les établissements et les sections d'établissements d'enseignement répondant aux normes légales et organisés par les provinces, les communes et les personnes privées.

Le droit des parents de choisir le type d'éducation de leurs enfants implique la possibilité de disposer à une distance raisonnable d'une école correspondant à leur choix.

Sans préjudice au droit de création visé à l'article précédent, l'Etat est obligé, pour respecter le droit des minorités, à la demande d'un nombre déterminé de parents qui ne trouvent pas à une distance raisonnable une école répondant à leur choix, suivant le cas :

- d'ouvrir une école d'Etat ou une section d'école d'Etat, ou d'assumer les frais de transport vers une telle école ou section ;
- d'admettre aux subventions une école libre existante, confessionnelle ou autre.

Peuvent prétendre se trouver dans la situation envisagée, les parents qui ne trouvent pas à une distance

gelegen school vinden waarvan ten minste twee derden van het personeel houder is, hetzij van een diploma van het niet-confessioneel onderwijs, wanneer het ouders betreft die een niet-confessioneel onderwijs wensen, hetzij van een diploma van het vrij onderwijs, in het tegenovergestelde geval.

10) De voor de schoolbevolking geldende criteria, die door de Koning moeten worden vastgesteld, zijn dezelfde voor het Rijksonderwijs, het provinciaal, gemeentelijk en privaat onderwijs. Zij zijn minder hoog in streken met een schoolnet van geringe densiteit.

De Minister van Openbaar Onderwijs zal, in uitzonderlijke gevallen, van de schoolbevolkingsminima mogen afwijken en namelijk op grond van de dichtheid der schoolbevolking.

11) Voor het kleuter- en lager onderwijs zullen de huidige voorschriften, betreffende de opnemings- en toelageregeling, behouden blijven. Voor de andere onderwijsstakken zullen de afdelingen in de toelageregeling worden opgenomen, na een jaar werking. In zoverre de afdeling aan de wettelijke en reglementaire voorwaarden blijft voldoen, zal deze opnemings- en toelageregeling van jaar tot jaar worden verlengd en worden bevestigd op het ogenblik dat de diploma's voor de homologatie in aanmerking komen.

D. — Rijksonderwijs

12) De op het gebied van de scholenbouw toegestane financieringsinspanning ten bate van het rijksonderwijs zal worden voortgezet en uitgebreid in evenredigheid met de behoeften, tot wanneer de vrije keuze effectief zal verzekerd zijn in al de gewesten van het land. Er zal een programma van oprichting van rijksscholen en -internaten worden uitgewerkt.

Te dien einde zullen, behalve de jaarlijkse dotatie van 600 miljoen, de nodige kredieten worden gestort om jaarlijks 20 inrichtingen voor secundair onderwijs, hetzij 600 miljoen, en 16 internaten, hetzij 400 miljoen, op te richten, evenals een jaarlijks krediet van 100 miljoen om 30 voorbereidende afdelingen en autonome lagere scholen van de Staat op te richten.

De voor deze scholenbouw vereiste kredieten zullen bij voorrang op elke buitengewone begroting worden uitgetrokken. Deze kredieten moeten even onaantastbaar worden geacht als degene die bestemd zijn voor de werkingsuitgaven van de Staat en zullen aangepast worden aan de evolutie van de bouwkosten.

Deze kredieten zijn gescheiden van deze die bestemd zijn voor de psycho-medico-sociale centra.

De met deze kredieten overeenkomstige sommen zullen ter beschikking van de Minister van Openbaar Onderwijs worden gesteld op een speciale rekening bij de Nationale Bank. Het tijdens een begrotingsjaar niet gebruikte saldo blijft, met eenzelfde bestemming, op deze rekening.

Jaarlijks, en vóór 31 maart, zal de Minister van Openbaar Onderwijs voor het Parlement verslag uitbrengen over de aanwending der kredieten tijdens het afgelopen begrotingsjaar.

13) De Dienst voor Scholenbouw bij het Ministerie van Openbaar Onderwijs zal worden belast met het nagaan en stimuleren van de tenuitvoerlegging van het scholenbouwplan, in afwachting dat hij zal worden in staat gesteld ter zake de taken over te nemen die thans bij het Ministerie van Openbare Werken berusten.

raisonnable une école dont au moins les deux tiers du personnel sont titulaires soit d'un diplôme de l'enseignement non confessionnel, lorsqu'il s'agit de parents désirant un enseignement non confessionnel, soit d'un diplôme de l'enseignement libre, dans le cas contraire.

10) Les critères de population scolaire qui sont à fixer par le Roi sont communs à l'enseignement de l'Etat, des provinces et des communes et à l'enseignement privé. Ils sont moins élevés dans les régions à réseau scolaire peu dense.

Le Ministre de l'Instruction publique pourra déroger au minima de population scolaire dans des cas exceptionnels et notamment en raison de la densité de la population scolaire.

11) Pour l'enseignement gardien et primaire, les règles actuelles d'admission aux subventions seront maintenues. Pour les autres enseignements, les sections pourront être admises aux subventions après un an de fonctionnement. Pour autant que la section continue à répondre aux conditions légales et réglementaires, cette admission sera reconduite d'année en année pour être confirmée au moment où les diplômes entrent en ligne de compte pour l'homologation.

D. — Enseignement de l'Etat

12) L'effort financier consenti au profit de l'enseignement de l'Etat dans le domaine des besoins jusqu'au moment où le libre choix sera effectivement assuré dans toutes les régions du pays. Il sera élaboré un programme de création d'écoles et d'internats de l'Etat.

A cet effet, il sera versé, outre la dotation annuelle de 600 millions, les crédits nécessaires pour créer annuellement 20 établissements d'enseignement secondaire, soit 600 millions, 16 internats, soit 400 millions, ainsi qu'un crédit annuel de 100 millions pour créer 30 sections préparatoires et écoles primaires autonomes de l'Etat.

Les crédits nécessaires à ces constructions scolaires seront inscrits par priorité dans chaque budget extraordinaire. Ils doivent être considérés comme ayant le même caractère intangible que ceux affectés aux dépenses de fonctionnement de l'Etat et seront adaptés à l'évolution du coût de la construction.

Ces crédits sont indépendants de ceux qui sont affectés à la création de Centres Psycho-médico-sociaux.

Les sommes correspondant à ces crédits seront mises à la disposition du Ministre de l'Instruction publique à un compte spécial à la Banque Nationale. Le solde non utilisé au cours d'un exercice demeure à ce compte avec la même destination.

Le Ministre de l'Instruction publique fera rapport au Parlement annuellement et avant le 31 mars sur l'utilisation des crédits de l'exercice écoulé.

13) Le service des Constructions scolaires du Ministère de l'Instruction publique sera chargé de suivre et de stimuler l'exécution du plan de constructions scolaires, en attendant qu'il soit mis en état de reprendre les tâches qui incombent actuellement en la matière au Ministère des Travaux publics.

14) De huidige behoeften inzake leermiddelen, meubilair, uitrusting en machines der inrichtingen voor rijksonderwijs zullen binnen een termijn van 4 jaar worden gedekt. Te dien einde zal gedurende 4 jaar een bijzonder krediet van 200 miljoen frank worden uitgetrokken op de begroting.

15) In feite zullen de ambten van bewaarschoolonderwijzeres, van lager onderwijzer en van regent in het rijksonderwijs bij voorrang worden toegekend aan de houders van een diploma van het niet-confessioneel onderwijs (1).

Wat de licenciaten betreft, zal voorrang worden verleend aan de houders van een diploma van een niet-confessionele inrichting, onder dit voorbehoud dat er zal over gewaakt worden een percentage van gediplomeerden van het confessioneel onderwijs op te nemen, gelijk aan het gemiddelde percentage der laatste twee legislaturen.

E. — *Provinciaal en gemeentelijk onderwijs*

16) Voor scholenbouw door provincies en gemeenten zal een Fonds worden opgericht, dat een jaarlijkse dotatie van 600 miljoen frank zal ontvangen, hetzij een vermeerdering van de huidige kredieten ten bedrage van 350 miljoen.

Het percentage der subsidies zal eenvormig op 60 % worden vastgesteld.

De procedure inzake verlening van de subsidies zal worden vereenvoudigd.

17) Het huidige stelsel der toelagen voor uitrusting met machines, gereedschap, toestellen en instrumenten voor de werkplaatsen, laboratoria, enzovoort, der inrichtingen voor technisch onderwijs, zal tot geheel het secundair onderwijs worden uitgebreid en zal ook de eerste uitrusting omvatten. De toelagevoet zal op 60 % worden gebracht.

18) Voor het directie- en onderwijzend personeel zullen de vaststellingsnormen der subsidieerbare prestaties dezelfde zijn als die in het rijksonderwijs.

Voor de niet-inwonende studiemeesters-opvoeders zullen de normen worden verdubbeld.

19) Voor de in de toelageregeling opgenomen personeelsleden, die de bekwaamheidsbewijzen bezitten vereist voor hetzelfde ambt in het rijksonderwijs, zal de weddetoe-lage gelijk zijn aan de bezoldigingswedde plus diverse vergoedingen, op welke de betrokkene recht zou hebben bij de Staat, in de hypothese dat hij al zijn onderwijdsdiensten zou hebben gepresteerd in een rijksinrichting.

Voor de personeelsleden die, zonder deze bekwaamheidsbewijzen te bezitten, niettemin houder zijn van door Hem voldoende geachte bekwaamheidsbewijzen, bepaalt de Koning de vaststellingsmodaliteiten der weddetoe-lagen.

De rechtstreekse staatstussenkomsten in de gemeentelijke weddebijslagen zal worden opgeheven.

Een gemeentelijke weddebijslag van 10 % ten bate van de personeelsleden van het kleuter- en lager onderwijs zal slechts kunnen worden toegekend in de gemeenten van eerste categorie. De gemeenten mogen de individueel verworven rechten eerbiedigen.

(1) Om alle dubbelzinnigheid te vermijden kwamen de leden van de Schoolcommissie in hun vergadering van 10 februari 1959 eenparig overeen, dat deze voorrang niet slaat op de aanstelling van studiemeesters-opvoeders die niet in het bezit zijn van een diploma dat hun toelaat één der in dit artikel aangehaalde onderwijsopdrachten te vervullen.

14) Les besoins actuels en matériel didactique, en mobilier, en équipements et en machines des établissements d'enseignement de l'Etat seront couverts dans un délai de quatre ans. Un crédit spécial de 200 millions sera inscrit au budget à cet effet et ce pendant quatre ans.

15) En fait, les fonctions d'institutrice gardienne, d'instituteur primaire et de régent dans l'enseignement de l'Etat seront accordés par priorité aux porteurs d'un diplôme de l'enseignement non confessionnel (1).

En ce qui concerne les licenciés, la priorité sera accordée aux porteurs d'un diplôme d'un établissement non confessionnel, sous cette réserve qu'il sera veillé à admettre un pourcentage de diplômés de l'enseignement confessionnel égal au pourcentage moyen des deux précédentes législatures.

E. — *Enseignement provincial et communal*

16) Il sera créé un Fonds des constructions scolaires des provinces et des communes qui recevra une dotation annuelle de 600 millions de francs, soit une majoration des crédits actuels de 350 millions.

Le taux des subsides sera fixé uniformément à 60 %.

La procédure pour l'octroi des subsides sera simplifiée.

17) Le régime actuel des subventions d'équipement en machines, outillage, appareils et instruments des ateliers, laboratoires, et cetera, des établissements d'enseignement technique sera étendu à tout l'enseignement secondaire, en y incluant le premier équipement. La part d'intervention sera portée à 60 %.

18) Pour le personnel directeur et enseignant, les normes de fixation des prestations subsidiables seront semblables à celles de l'enseignement de l'Etat.

Pour les surveillants-éducateurs externes, les normes seront doublées.

19) Pour les membres du personnel admis à la subvention qui possèdent les titres requis pour la même fonction dans l'enseignement de l'Etat, la subvention-traitement sera égale à la rétribution, traitement majoré des allocations diverses, à laquelle l'intéressé aurait droit à l'Etat, dans l'hypothèse où il aurait rendu tous ses services d'enseignement dans un établissement de l'Etat.

Pour les membres du personnel qui, sans posséder ces titres, sont toutefois porteurs d'autres titres de capacité qu'Il juge suffisants, le Roi détermine les modalités de fixation des subventions-traitements.

L'intervention directe de l'Etat dans les suppléments communaux sera supprimée.

Un supplément communal de 10 % au profit des membres du personnel de l'enseignement gardien et primaire ne pourra être accordé que dans les communes classées en première catégorie. Les communes sont autorisées à respecter les droits individuellement acquis.

(1) Afin d'éviter toute équivoque, les membres de la Commission du Pacte scolaire ont convenu à l'unanimité, lors de leur réunion du 10 février 1959, que cette priorité ne s'applique pas à la nomination des surveillants-éducateurs qui ne sont pas porteurs d'un diplôme leur permettant d'accomplir une des missions d'enseignement visées à cet article.

20) Het stelsel der weddetoelagen ten bate van de personeelsleden die hun dienst wegens ziekte of bevalling moeten onderbreken, zal tot alle onderwijstakken worden uitgebreid.

Daar waar dergelijke controle niet bestaat, zal de regeling van toepassing voor het rijksonderwijs inzake controle door de administratieve gezondheidsdienst worden uitgebreid tot de in de toelageregeling opgenomen personeelsleden.

21) Aan de provincie of de gemeente zal, per leerling, een forfaitaire jaarlijkse toelage worden verleend ter dekking van al de werkingskosten van welke aard ook, zoals daar zijn : verwarming, verlichting, drijfkraft, water- en gasvoorziening, bevoorrading, grondstoffen, bureaukosten, prijsuitdeling, huur, vernieuwing, onderhoud en reiniging der lokalen, van het meubilair, het materieel, het gereedschap, de bibliotheek en de laboratoria, vervoer der leerlingen en schoolreizen.

De toelage bedraagt :

- 750 frank voor het kleuteronderwijs;
- 1 000 frank voor het lager onderwijs;
- 3 250 frank voor het middelbaar onderwijs;
- 3 750 frank voor het normaalonderwijs.

Voor het technisch en kunstonderwijs zal het bedrag door de Koning worden vastgesteld, per niveau en per afdeling. Het zal schommelen tussen 3 250 frank en 4 250 frank voor het onderwijs met volledig leerplan en zal 900 frank niet mogen overschrijden voor het onderwijs met beperkt leerplan. Het bedrag van deze toelagen, dat beantwoordt aan de huidige levensduurte, zal worden verhoogd of verlaagd in evenredigheid met de evolutie van de index der kleinhandelsprijzen.

F. — *Privaat onderwijs*

22) De Staat zal geen enkele toelage verlenen voor de scholenbouw.

23) De bepalingen vervat in de punten 17 tot 21 zullen van toepassing zijn op het privaat onderwijs.

24) De weddetoelagen der leden van het seculier en regulier geestelijk personeel van het kleuter- en lager onderwijs zullen gelijk zijn aan 60 % van de bezoldiging van een lekelid.

In de andere onderwijstakken zullen zij gelijk zijn aan de minimum wedde, vermeerderd met 15 % na 15 jaren dienst in het onderwijs.

25) Het beginsel van het pensioen ten laste van de Schatkist zal worden uitgebreid tot al de in de toelageregeling opgenomen personeelsleden.

In afwachting van een algemene herziening van het pensioenstelsel, zal deze uitbreiding geschieden volgens het stelsel van het privaat technisch onderwijs.

26) Het onderwijzend en administratief personeel der in de toelageregeling opgenomen inrichtingen zal dezelfde eed afleggen als het rijkspersoneel.

27) Per onderwijstak zullen paritaire commissies worden opgericht, met het oog op het uitwerken onder meer binnen een termijn van twee jaar, van een statuut betreffende de stabiliteit van betrekking en een disciplinair statuut.

28) Zonder afbreuk te doen aan de toepassing van het laatste lid van artikel 19, wordt de financiële tussenkomst van de provincies en de gemeenten ten bate van het privaat onderwijs, beperkt tot het gezondheidstoezicht en de aan de leerlingen verleende sociale voordelen, ervoor wakend

20) Le régime des subventions-traitements en faveur des membres du personnel qui doivent interrompre leur service pour cause de maladie ou de maternité sera étendu à tous les ordres d'enseignement.

Les règles appliquées au personnel de l'Etat en matière de contrôle du service de santé administratif seront étendues au personnel admis aux subventions là où pareil contrôle n'est pas encore organisé.

21) A la province ou à la commune il sera alloué, par élève, une subvention annuelle forfaitaire pour couvrir tous frais de fonctionnement quelconques tels que : chauffage, éclairage, force motrice, eau, gaz, approvisionnements, matières premières, frais de bureau, distribution des prix, location, renouvellement, entretien et nettoyage des locaux, du mobilier, du matériel, de l'outillage, de la bibliothèque et des laboratoires, transport des élèves et excursions scolaires.

La subvention s'élève à :

- 750 francs pour l'enseignement gardien;
- 1 000 francs pour l'enseignement primaire;
- 3 250 francs pour l'enseignement moyen;
- 3 750 francs pour l'enseignement normal.

Pour l'enseignement technique et artistique, le montant sera fixé par le Roi, par niveau et par section d'enseignement. Il variera de 3 250 à 4 250 francs pour l'enseignement de plein exercice et ne pourra dépasser 900 francs pour l'enseignement à horaire réduit. Le montant de ces subventions qui correspond au coût de la vie actuelle, sera majoré ou diminué en fonction de l'évolution de l'index des prix de détail.

F. — *Enseignement privé*

22) L'Etat n'accordera aucune subvention pour les constructions scolaires.

23) Les dispositions des points 17 à 21 seront appliquées à l'enseignement privé.

24) Les subventions-traitements des membres du personnel religieux, séculier et régulier de l'enseignement gardien et primaire seront égales à 60 % de la rétribution d'un membre laïc.

Dans les autres ordres d'enseignement, elles seront égales au traitement minimum, majoré de 15 % après 15 ans de service dans l'enseignement.

25) Le principe de la pension à charge du Trésor public sera étendu à tous les membres du personnel admis aux subventions.

En attendant une révision générale du régime des pensions, cette extension se fera d'après le système de l'enseignement technique privé.

26) Le personnel enseignant et administratif des établissements admis aux subventions prêteront le même serment que le personnel de l'Etat.

27) Des commissions paritaires seront créées par ordre d'enseignement en vue d'élaborer notamment, dans un délai de deux ans, un statut de stabilité d'emploi et un statut de régime disciplinaire.

28) Sans préjudice à l'application du dernier alinéa de l'article 19, l'intervention financière des provinces et des communes au profit de l'enseignement privé est limitée à la tutelle sanitaire et aux avantages sociaux accordés aux élèves, en veillant à ce qu'aucune distinction ne soit faite

dat geen enkel onderscheid, op grond van de school die zij bezoeken, wordt gemaakt. De provincies blijven de financiële last dragen die de kosteloosheid impliceert zoals die bepaald is bij het tweede lid van artikel 3.

29) De werkingstoelagen zullen moeten worden bestemd voor de inrichting aan welke zij werden verleend en uitgekeerd. De Koning richt het toezicht op deze bestemming en.

G. — *Slotresoluties.*

30) Het merendeel der maatregelen die in uitvoering van de onderhavige resoluties zullen worden genomen, moeten het voorwerp zijn van wetten of besluiten, waarvan de voornaamste, met het oog op de uitvoering van het pact, onder vorm van ontwerp zullen worden medegedeeld aan de Permanente Commissie die door de Nationale Commissie zal worden ingesteld.

31) Al deze maatregelen zullen in werking treden op 1 september 1958, met uitzondering van degene die betrekking hebben op de werkingskosten van het kleuter- en lager onderwijs, welke op 1 januari 1959, en de pensioenen van het privaat onderwijs, welke op de dag der afkondiging van de wet in werking zullen treden.

De aannemingscontracten zullen geheel of ten dele ophouden te gelden, op het ogenblik dat deze maatregelen in werking treden.

32) De nationale partijen achten zich door de resoluties van het schoolpact gebonden.

Indien de toestand, waarop dit pact steunt, grondig zou gewijzigd zijn na een periode van 12 jaar, zal dezelfde procedure worden gevolgd om de nieuwe problemen te onderzoeken.

Brussel, 20 november 1958.

Voor de Christelijke Volkspartij,

Th. LEFEVRE
Voorzitter

P. HARMEL
R. HOUBEN
M. VAN HEMELRIJCK

Voor de Belgische Socialistische Partij,

M. Buset,
Voorzitter

L. COLLARD
A. SPINOY
J. BRACOPS

Voor de Liberale Partij,

M. DESTENAY
Voorzitter

R. MOTZ
Ch. JANSSENS
O. VANAUDENHOVE
Ch. MOUREAUX,
*Minister van Openbaar
Onderwijs*

entre les enfants suivant la catégorie d'écoles qu'ils fréquentent. Les provinces continueront à supporter la charge financière qu'implique la gratuité telle que prévue au 2ème alinéa de l'article 3.

29) Les subventions de fonctionnement devront être affectées à l'établissement auquel elles sont attribuées et payées. Le Roi organise le contrôle de cette affectation.

G. — *Résolutions finales.*

30) La plupart des mesures prises en exécution des présentes résolutions doivent faire l'objet de lois ou d'arrêtés dont les principaux seront communiqués en projet à la Commission permanente que constituera la Commission nationale en vue de veiller à l'exécution du pacte.

31) Toutes ces mesures entreranno en vigueur le 1er septembre 1958, à l'exception de celles qui concernent les frais de fonctionnement de l'enseignement gardien et primaire qui entreranno en vigueur le 1er janvier 1959 et de celles qui concernent les pensions de l'enseignement privé qui entreranno en vigueur à la date de la publication de la loi.

Les contrats d'adoption cesseront de sortir leurs effets au fur et à mesure du pacte scolaire.

32) Les partis nationaux se considèrent liés par les résolutions du pacte scolaire.

Au cas où la situation qui est à la base de ce pacte viendrait à se modifier profondément, après une période de douze ans, la même procédure serait instituée pour examiner les problèmes nouveaux.

Bruxelles, le 20 novembre 1958.

Pour le Parti Social Chrétien,

Th. LEFEVRE
Président

P. HARMEL
R. HOUBEN
M. VAN HEMELRIJCK

Pour le Parti Socialiste belge,

M. Buset,
Président

L. COLLARD
A. SPINOY
J. BRACOPS

Pour le Parti Libéral,

M. DESTENAY
Président

R. MOTZ
Ch. JANSSENS
O. VANAUDENHOVE
Ch. MOUREAUX,
*Ministre de l'Instruction
publique*

B. Protocol van 4 april 1973

De ondertekenende Partijen beschouwen het Schoolpact, dat in 1958 werd afgesloten, als een waardevolle bijdrage tot de schoolvrede die in de jongste veertien jaar de democratisering en de ontwikkeling van het onderwijs heeft bevorderd. Zij verbinden zich ertoe de principes en de geest van dit Pact te eerbiedigen en beschouwen zich verbonden door zijn resoluties zolang deze niet door een nieuwe overeenkomst zullen worden gewijzigd.

De Partijen stellen vast dat een aantal resoluties van het Schoolpact niet volledig werden uitgevoerd. Zij verbinden zich ertoe alles in het werk te stellen om deze resoluties, zoals ze opgesomd worden in bijlage n° 1, te laten uitvoeren.

Ze verzoeken met aandrang de Regering om desbetreffende, zonder verwijl, de gepaste maatregelen te treffen, voornamelijk wat betreft de Fondsen der Schoolgebouwen en het statuut van het personeel van het gesubsidieerd onderwijs.

De partijen menen dat de toestand, die aan de grondslag lag van het Pact van 1958, sedertdien grondig gewijzigd is en dat het nodig is de nieuwe problemen die gerezen zijn te onderzoeken. Zij aanvaarden de onderhandelingen aan te vatten die moeten leiden tot het aanpassen van het bestaande Schoolpact aan de vereisten van het onderwijs van vandaag en morgen.

Bezorgd om de middelen en de structuren van een vooruitstrevende onderwijspolitiek te voorzien, zullen zij zich onder andere laten leiden door de volgende grote objectieven :

1) uitwerken van een rationalisatie en programmatie toepasselijk op alle onderwijsvormen;

2) voortzetten van de democratisering van het onderwijs en van de verhoging van zijn kwaliteit;

3) rekening houdend met de karakteristieken eigen aan elk net, op gelijke voet stellen van leerlingen, ouders, leraars en scholen, onder meer wat betreft de schoolgebouwen;

4) begunstigen van het overleg, en bevorderen van de samenwerking en de toenadering tussen de schoolnetten onder meer door de pluralistische school.

Voor het verwezenlijken van deze objectieven is in het bijzonder een oplossing van de problemen omschreven in bijlage n° 2 noodzakelijk.

De in gemeenschappelijk overleg genomen maatregelen moeten worden gezien in het raam van de huidige instellingen, dit voor de duur van het toekomstig schoolpact.

Het is duidelijk dat elke Partij haar vrijheid van beoordeling en van kritiek behoudt betreffende de globale budgettaire politiek van de Staat; bij het ondertekenen van het nieuwe Schoolpact aanvaarden de Partijen nochtans solidair de verantwoordelijkheid voor de financiële gevolgen die de uitvoering ervan zal meebrengen.

Brussel, 4 april 1973.

Voor de C.V.P.,
W. MARTENS

Voor de P.S.C.,
Ch.-F. NOTHOMB
Voor de P.S.B.-P.S.P.,
A. COOLS

B. Protocole du 4 avril 1973

Les Partis signataires considèrent que le Pacte scolaire, conclu en 1958, a apporté une contribution précieuse à l'instauration de la paix scolaire, qui a favorisé la démocratisation et le développement de l'enseignement au cours des quatorze années écoulées. Ils s'engagent à respecter les principes et l'esprit de ce Pacte et se considèrent comme liés par ses résolutions tant qu'elles n'auront pas été modifiées par un nouvel accord.

Les Partis constatent qu'un certain nombre de résolutions du Pacte scolaire de 1958 n'ont pas été exécutées complètement. Ils s'engagent à mettre tout en œuvre pour assurer l'exécution des résolutions telles qu'elles sont recensées à l'annexe n° 1.

Ils prient instamment le Gouvernement de prendre à ce propos, sans délai, les mesures adéquates, particulièrement pour les questions relatives aux Fonds des Constructions scolaires et au statut du personnel de l'enseignement subventionné.

Les Partis estiment que la situation qui était à la base du Pacte de 1958 s'est modifiée profondément depuis lors et qu'il importe d'examiner les problèmes nouveaux qui sont apparus. Ils acceptent d'entreprendre les négociations qui doivent conduire à l'adaptation du Pacte de 1958 aux exigences de l'enseignement d'aujourd'hui et de demain.

Ce faisant, ils se laisseront guider entre autres par les grands objectifs suivants, avec le souci de prévoir les moyens et la structure d'une politique progressiste d'enseignement :

1) mettre au point une rationalisation et une programmation applicables à toutes les formes d'enseignement;

2) poursuivre la démocratisation de l'enseignement et l'amélioration de sa qualité;

3) compte tenu des caractéristiques propres à chaque réseau, mettre sur pied d'égalité élèves, parents, professeurs et écoles, notamment en ce qui concerne les constructions scolaires;

4) favoriser la concertation et encourager la collaboration comme le rapprochement des réseaux scolaires, notamment par l'école pluraliste.

La réalisation de ces objectifs impose particulièrement une solution des problèmes circonscrits dans l'annexe n° 2.

Les dispositions arrêtées de commun accord s'inscrivent dans le cadre des institutions actuelles pour la durée du Pacte scolaire à venir.

Il est entendu que chacun des Partis garde sa liberté d'appréciation et de critique quant à la politique budgétaire globale de l'Etat; en concluant un nouveau Pacte scolaire, les Partis acceptent cependant solidairement la responsabilité des conséquences financières qui découleront de son exécution.

Bruxelles, le 4 avril 1973.

Pour le C.V.P.,
W. MARTENS

Pour le P.S.C.,
Ch.-F. NOTHOMB
Pour le P.S.B.-P.S.P.,
A. COOLS

J. VAN EYNDE

Voor de P.L.P.-P.V.V.,
P. DESCAMPS

Voor de Volksunie,
F. VAN DER ELST

Voor de F.D.F.-R.W.,
L. DEFOSSET

Voor de Liberale Partij,
R. GILLET

De Vice-Eerste Minister en Minister van Begroting,
L. TINDEMANS

De Minister van Nationale Opvoeding,
M. TOUSSAINT

De Minister van Nationale Opvoeding,
W. CALEWAERT

J. VAN EYNDE

Pour le P.L.P.-P.V.V.,
P. DESCAMPS

Pour la Volksunie,
F. VAN DER ELST

Pour le F.D.F.-R.W.,
L. DEFOSSET

Pour le Parti Libéral,
R. GILLET

Le Vice-Premier Ministre et Ministre du Budget,
L. TINDEMANS

Le Ministre de l'Education nationale,
M. TOUSSAINT

Le Ministre de l'Education nationale,
W. CALEWAERT

Bijlage n° 1 van het protocol

Uit te voeren punten van het Schoolpact 1958.*Resolutie 1*

A. De Partijen zijn van oordeel dat de schoolplicht dient te worden verlengd en dat, om deze doelstelling te bereiken, een aangepast onderwijs ter beschikking moeten worden gesteld van de leerlingen die voortijdig de school verlaten.

B. De werkelijke controle van het gebruik van de kredieten en toelagen zal worden georganiseerd onder meer :

— door de verplichting een boekhoudkundig plan in te voeren en door het aanstellen van verificateurs in voldoende aantal;

— door tussenkomst van het Departement van Nationale Opvoeding in de controle van de onderwijsuitgaven van de ondergeschikte openbare machten.

Resolutie 2

De nodige maatregelen zullen worden opgenomen om ten behoeve van de inrichtende machten, van de ouders en de studenten de vereiste informatiemiddelen ter beschikking te stellen in het bijzonder wat betreft de organisatie van het onderwijs en de toekomstmogelijkheden voor de afgestudeerden.

Resolutie 4

Op basis van de inlichtingen die ter zake worden ingewonnen zal het probleem van de vorming van schoolse elites het voorwerp uitmaken van nieuwe initiatieven.

Resolutie 9

De Partijen stellen vast dat de vrije keuze zoals zij gedefinieerd is in het Pact 1958, nog niet helemaal werd gerealiseerd.

Ze menen bovendien dat het begrip vrije keuze moet worden gepreciseerd.

Anderzijds moeten de inspanningen in verband met de rationalisatie actief worden voortgezet.

Resolutie 12

De doelstellingen voorgeschreven door het Pact van 1958, wat het aantal oprichtingen betreft, werden niet bereikt onder meer ingevolge de ontoereikendheid van de kredieten becijferd door het Pact zelf.

De affectatie van de kredieten van het Fonds voor Schoolgebouwen, rekening houdend met de voorschriften van het Pact onder meer in verband met het hoger onderwijs, het buitengewoon onderwijs, moet worden gepreciseerd. De hieruit volgende schikkingen dienen te worden genomen.

Resolutie 13

De bevoegdheid van Openbare Werken inzake oprichting van schoolgebouwen zal worden overgeheveld naar Nationale Opvoeding.

Annexe n° 1 au protocole

Points du pacte scolaire de 1958 restant à exécuter*Résolution 1ère*

A. Les Partis estiment qu'il y a lieu de prolonger l'obligation scolaire et que pour y aboutir, un enseignement adapté doit être mis à la disposition des élèves qui quittent prématurément l'école.

B. Le contrôle réel de l'emploi des crédits et des allocations sera organisé, notamment :

— par l'obligation d'adopter un plan comptable et par la désignation d'un nombre suffisant de vérificateurs;

— par l'intervention du Département de l'Education nationale dans le contrôle des dépenses d'enseignement des pouvoirs publics subordonnés.

Résolution 2

Les mesures nécessaires seront prises pour mettre les moyens d'information requis à la disposition des pouvoirs organisateurs, des parents et des étudiants, en ce qui concerne particulièrement l'organisation de l'enseignement et les débouchés.

Résolution 4

Sur la base des informations recueillies à ce sujet, le problème de la formation des élites scolaires fera l'objet de nouvelles initiatives.

Résolution 9

Les Partis constatent que le libre choix tel qu'il est défini par le Pacte de 1958, n'est pas encore entièrement réalisé.

Ils estiment, en outre, que la notion du libre choix devra être précisée.

D'autre part, les efforts de rationalisation doivent être activement poursuivis.

Résolution 12

Les objectifs prescrits par le Pacte de 1958, en ce qui concerne le nombre de créations n'ont pas été atteints, notamment en raison de l'insuffisance des crédits chiffrés par le Pacte même.

L'affectation des crédits du Fonds des Constructions scolaires, compte tenu des prescriptions du Pacte (notamment en ce qui concerne l'enseignement supérieur et l'enseignement spécial), doit être précisée et des dispositions prises en conséquence.

Résolution 13

La compétence des Travaux publics en ce qui concerne la construction de bâtiments scolaires sera transférée à l'Education nationale.

Resolutie 16

De beschikkingen inzake de vereenvoudiging van de procedure voor het toekennen van toelagen bestemd voor het bouwen van gemeentelijke en provinciale schoolgebouwen werden niet volledig verwezenlijkt.

De vereenvoudiging moet worden verwezenlijkt en maatregelen bevatten die elke hinderpaal uitsluiten in verband met de administratieve voogdij over de schoolgebouwen die door de Minister van Nationale Opvoeding als gewenst worden geacht in het kader van een programma-tie.

Resolutie 17

De Partijen menen dat het stelsel der toelagen voor uitrusting zal worden verstaan als bevattende, onder bepaalde voorwaarden, de huur van materiaal.

Resolutie 19

Een zelfde regime van vereiste diploma's zal voor alle netten worden ingesteld. Bij gebrek aan vereiste diploma's zal voor alle netten een zelfde regime van voldoende geachte en equivalente diploma's worden ingevoerd.

Resolutie 21 en 22

Het begrip werkingkosten zal opnieuw dienen te worden omschreven.

Resolutie 25

De categorieën personeelsleden, waarvoor het pensioen-regime nog niet geregeld werd, zullen in de algemene regeling worden ingeschakeld.

Resolutie 27

Deze resolutie werd niet uitgevoerd ingevolge vernietiging door de Raad van State van de besluiten ter zake genomen.

Een statuut van het personeel van het vrij onderwijs zal worden opgesteld voor alle onderwijstakken. Het zal in de mate van het mogelijke identiek zijn aan dat van het Rijk en naast het disciplinaire aspect tevens de stabiliteit van betrekking verzekeren.

Een stelsel van terbeschikkingstelling wegens ambtsopheffing zal worden voorzien voor zover de wederoproeping van de leerkrachten in een betrekking zal mogelijk zijn gemaakt.

Resolutie 28

De juiste interpretatie van de mogelijkheid tot toekennen van bijkomende toelagen door provincies of gemeenten aan vrije instellingen zal worden op punt gesteld (Zie resolutie 1).

Resolutie 29

De controle van het gebruik van de werkingstoelagen moet doelmatiger worden georganiseerd (Zie resolutie 1).

Brussel, 4 april 1973.

Résolution 16

Le paragraphe relatif à la simplification de la procédure pour l'octroi des subsides destinés à la construction de bâtiments scolaires des pouvoirs subordonnés n'a pas été complètement exécuté.

La simplification doit être réalisée et comporter les mesures empêchant toute entrave due à la tutelle administrative, pour des constructions reconnues opportunes par le Ministre de l'Education nationale dans le cadre d'une programmation.

Résolution 17

Les Partis estiment que le système des allocations pour équipement doit être compris comme comportant, sous certaines conditions, la location de matériel.

Résolution 19

Un même régime de diplômes requis sera instauré pour tous les réseaux. A défaut de diplômes requis, un même régime de diplômes suffisants et équivalents sera instauré pour tous les réseaux.

Résolutions 21 et 22

La notion de frais de fonctionnement devra être à nouveau précisée.

Résolution 25

Les catégories de membres du personnel dont le régime de pension n'a pas encore été réglé, seront englobées dans le régime général.

Résolution 27

Cette résolution n'a pas été exécutée par suite de l'annulation par le Conseil d'Etat des arrêtés pris en la matière.

Un statut du personnel de l'enseignement libre sera rédigé pour toutes les branches de l'enseignement. Il sera, dans la mesure du possible, identique à celui de l'Etat et garantira, outre l'aspect disciplinaire, également la stabilité d'emploi.

Un système de mise en disponibilité par suppression d'emploi sera prévu, pour autant qu'existent les possibilités de rappel en fonction des enseignants.

Résolution 28

L'interprétation exacte de la possibilité d'octroi d'allocations supplémentaires par des provinces ou des communes à des établissements libres sera mise au point. Cf. résolution 1ère.

Résolution 29

Le contrôle de l'emploi des subventions de fonctionnement reste à organiser plus efficacement. Cf. résolution 1ère.

Bruxelles, le 4 avril 1973.

Voor de C.V.P.,
W. MARTENS

Voor de P.S.C.,
Ch.-F. NOTHOMB

Voor de P.S.B.-P.S.P.,
A. COOLS
J. VAN EYNDE

Voor de P.L.P.-P.V.V.,
P. DESCAMPS

Voor de Volksunie,
F. VAN DER ELST

Voor de F.D.F.-R.W.,
L. DEFOSSET

Voor de Liberale Partij,
R. GILLET

De Vice-Eerste Minister en
Minister van Begroting,
L. TINDEMANS

De Minister van Nationale Opvoeding,
M. TOUSSAINT

De Minister van Nationale Opvoeding,
W. CALEWAERT

Pour le C.V.P.,
W. MARTENS

Pour le P.S.C.,
Ch.-F. NOTHOMB

Pour le P.S.B.-P.S.P.,
A. COOLS
J. VAN EYNDE

Pour le P.L.P.-P.V.V.,
P. DESCAMPS

Pour la Volksunie,
F. VAN DER ELST

Pour le F.D.F.-R.W.,
L. DEFOSSET

Pour le Parti Libéral,
R. GILLET

Le Vice-Premier Ministre et
Ministre du Budget,
L. TINDEMANS

Le Ministre de l'Education nationale,
M. TOUSSAINT

Le Ministre de l'Education nationale,
W. CALEWAERT

Bijlage n° 2 van het protocol

De ondertekenende Partijen van het Pact van 1958 hebben de problemen, die in het kader van een globaal akkoord moeten worden opgelost om tot de ondertekening van een herzien Schoolpact te komen, als volgt omschreven.

HOOFDSTUK I

Rationalisatie en programmatie

Voorgesteld wordt zowel de rationalisatie als de programmatie verplichtend te maken.

De definitie van een geografische basiseenheid, samen met de studie van de plaatselijke en regionale noden, zouden het uitgangspunt vormen voor de rationalisatie. Deze zou steunen op een nieuwe definitie van de vrije keuze, die het de ouders mogelijk zou maken om, in het kader van de bestaande structuren, hetzij voor een neutraal onderwijs, hetzij voor een geëngageerd onderwijs te kiezen.

Opdat een instelling neutraal zal zijn zal onder meer vereist worden dat 3/4 van het personeel in het bezit is van een officieel diploma afgeleverd door een neutrale instelling.

Het probleem van het invoegen van de pluralistische school in deze definitie van de vrije keuze zal moeten worden opgelost.

Er wordt voorgesteld de resolutie van 8 mei 1963 betreffende de neutraliteit in het onderwijs te herzien.

Voorgesteld wordt de afschaffing van het proefjaar te aanvaarden in het kader van de programmatie.

Elke afdeling die niet beantwoordt aan de criteria van de programmatie zou niet toegelaten worden tot de betoelaging of zou ophouden ervan te genieten.

Er zal onder meer moeten worden gesproken over een eventuele herziening van de bevoegdheid van de Culturele Commissies van de Brusselse agglomeratie.

HOOFDSTUK II

**Democratisering van het onderwijs
en verbetering van de kwaliteit**

Voorgesteld wordt dat, onder voorbehoud van een samenhangende herziening van het geheel der verplichte raadplegingen, een pedagogisch overleg zou worden ingericht volgens te bespreken modaliteiten.

In die geest zou de oprichting van een Nationale Raad of van Raden per onderwijsniveau en/of per cultuurgemeenschap overwogen en besproken worden, zowel wat het principe als wat de organisatiemodaliteiten betreft.

Voorgesteld wordt regionale pedagogische centra op te richten, die in het bijzonder zouden gelast worden met het terbeschikkingstellen van de middelen voor een permanente vorming aan het onderwijzend personeel.

Wordt voorgesteld de oprichting van een Nationaal Instituut voor Pedagogiek, eventueel uitgaande van de (bestaande) Commissie voor pedagogisch onderzoek, waarvan de bevoegdheid, voornamelijk wat de organisatie en de veralgemening van de pedagogische experimenten betreft, dan zou moeten bepaald en gepreciseerd worden.

Aanvaard wordt de gemeenschappelijke overlegorganen zo samen te stellen dat op een ondubbelzinnige wijze de

Annexe n° 2 au protocole

Les Partis signataires du Pacte de 1958 ont circonscrit comme suit les problèmes qui doivent être résolus dans le cadre d'un accord global pour aboutir à la signature d'un pacte scolaire révisé.

CHAPITRE Ier**Rationalisation et programmation**

Il est proposé de rendre obligatoire la rationalisation comme la programmation.

La définition d'une unité géographique de base jointe à l'étude des besoins locaux et régionaux serait le point de départ de la rationalisation. Celle-ci se fonderait sur une définition nouvelle du libre choix, lequel donnerait la possibilité aux parents dans le cadre des structures existantes, d'opter soit pour un enseignement neutre, soit pour un enseignement engagé.

Afin qu'un établissement soit neutre, il sera exigé notamment que les 3/4 du personnel soit en possession d'un diplôme officiel délivré par un établissement neutre.

Le problème de l'insertion de l'école pluraliste dans cette définition du libre choix devra être résolu.

Il est proposé de revoir la résolution du 8 mai 1963 sur la neutralité dans l'enseignement.

Il est proposé d'admettre la suppression de l'année de probation dans le cadre de la programmation.

Toute section ne répondant pas aux critères de la programmation ne serait pas admise aux subventions ou cessera de l'être.

Il y aura lieu, en outre, de discuter d'une éventuelle révision de compétence des commissions culturelles de l'agglomération de Bruxelles.

CHAPITRE II

**Démocratisation de l'enseignement et
amélioration de la qualité**

Il est proposé que sous le bénéfice d'une révision cohérente de l'ensemble des consultations obligatoires, une concertation pédagogique soit organisée selon des modalités à discuter.

Dans cet esprit, la création d'un conseil national ou de conseils par niveau d'enseignement et/ou par communauté culturelle, serait envisagée et discutée tant quant au principe qu'aux modalités d'organisation.

Il est proposé de créer des centres pédagogiques régionaux, chargés notamment de mettre à la disposition du personnel enseignant les moyens d'une formation permanente.

Il est proposé de créer, éventuellement, à partir de la Commission de recherche pédagogique (existante), un Institut national de pédagogie dont la compétence, notamment en matière d'organisation et de généralisation des expériences pédagogiques, serait alors à définir et à préciser.

Il a été accepté de constituer les organes communs de concertation, de sorte que les représentants de l'enseigne-

vertegenwoordigers van het neutrale en het geëngageerde onderwijs er op paritaire basis in vertegenwoordigd zijn.

Voorgesteld wordt de aangepaste middelen aan te wenden om het verschaffen van een betere uitrusting der scholen te plannen.

Eveneens wordt voorgesteld de betrokken gemeenschap, volgens nader te bepalen modaliteiten, te laten deelnemen aan het beheer van de school.

Volgende problemen moeten nog worden besproken :

— het voorstel de bezoldiging van de pedagogische adviseurs (inspecteurs) van het gesubsidieerd onderwijs door de Staat ten laste te laten nemen;

— de samenstelling van de Commissies, die geen overleg-of samenwerkingsorganen zijn, jury's, enz. (filosofische pariteit en/of pariteit tussen officieel en vrij onderwijs).

HOOFDSTUK III

Gelijkheid

A. Sociale en humane discriminaties

De Partijen menen dat dringend een oplossing moet gevonden worden voor het probleem van de wedden van het meesters-, vak- en dienstpersoneel van het gesubsidieerd onderwijs, mits de normen geëerbiedigd worden die gelden voor het kader en van de werkvoorwaarden in voege voor het overeenkomstig personeel van de Rijksscholen.

Gelijktijdig met de publicatie van het koninklijk besluit inzake het boekhoudkundige plan zal dan ook een wet gepubliceerd worden die, met terugwerkende kracht tot 1 september 1972, de werkingstoelagen met 50 % voor het kleuter- en lager onderwijs, met 25 % voor het middelbaar, het normaal- en het technisch onderwijs verhoogt. Dit met het oog op de aanpassing van de lonen van het meesters-, vak- en dienstpersoneel.

De lonen zullen deze zijn die in de bevoegde paritaire commissie zijn vastgelegd. In afwachting dat de gegevens van het boekhoudkundige plan zullen toelaten het deel van de werkingstoelagen te bepalen dat gekoppeld dient te blijven aan de index der consumptieprijzen en dat wat verbonden zal worden met de evolutie van de lonen, wordt overeengekomen dat 50 % der toelagen gekoppeld zullen worden aan de evolutie der lonen.

Aanvaard wordt dat er moet overgegaan worden tot het uitwerken van statuten van het onderwijzend personeel van het gesubsidieerd onderwijs, inbegrepen de terbeschikkingstelling na de verwezenlijking van de voorwaarden tot reëffectatie. De statuten zullen, in de mate van het mogelijke, identiek zijn aan die van het Rijk.

Er wordt meer bepaald voorgesteld dat, onder voorbehoud van de verworven rechten, de vereiste of voldoende geachte bekwaamheidsbewijzen dezelfde zouden zijn voor alle netten. Terzelfdertijd zou het gesubsidieerd onderwijs geen wedde hoger dan de weddetoelage meer mogen toekennen.

Voorgesteld wordt dat bij gelijke diploma's en gelijke prestaties de weddetoelagen voor de leden van het reguliere en het seculiere geestelijk personeel, die niet in gemeenschap leven, gelijk zijn aan de weddetoelagen van het lekenpersoneel.

De weddetoelagen voor de leden van het reguliere en het seculiere geestelijk personeel van het kleuter- en lager onderwijs, die in gemeenschap leven, zullen gelijk zijn aan

ment neutre et engagé y soient représentés sans équivoque sur base paritaire.

Il est proposé de mettre en œuvre les moyens adéquats pour planifier la fourniture d'un meilleur équipement des écoles.

Il est proposé également d'associer à la gestion de l'école, selon des modalités à déterminer, la communauté concernée.

Les problèmes suivants restent à discuter :

— la proposition de voir prendre en charge, par l'Etat, les traitements des conseillers pédagogiques (inspecteurs) de l'enseignement subventionné;

— la composition des commissions autres que des organes de concertation et de collaboration, des jurys, etc. (parité philosophique et/ou parité entre l'enseignement officiel et l'enseignement libre).

CHAPITRE III

Egalité

A. Discriminations sociales et humaines

Les Partis estiment urgent d'apporter une solution au problème des traitements du personnel de maîtrise, gens de métier et de service de l'enseignement subventionné, dans le respect des normes de cadre et des conditions de travail valables pour le personnel correspondant des écoles de l'Etat.

En même temps que la publication de l'arrêté royal relatif au plan comptable, une loi sera publiée qui, avec effet rétroactif au 1er septembre 1972, augmentera les subsides de fonctionnement de 50 % pour l'enseignement gardien et primaire et de 25 % pour l'enseignement moyen, normal et technique, ceci en vue de l'adaptation des traitements du personnel de maîtrise, des gens de métier et de service.

Les traitements seront ceux qui auront été définis dans la commission paritaire compétente. En attendant que les données du plan comptable permettent de déterminer la partie des subsides de fonctionnement qui devra rester liée à l'indice des prix de consommation et celle qui sera liée à l'évolution des salaires, il est convenu que 50 % des subsides seront liés à l'évolution des salaires.

Il est admis qu'il y a lieu d'élaborer des statuts complets du personnel enseignant de l'enseignement subventionné, y compris la mise en disponibilité après la réalisation des conditions de réaffectation. Les statuts seront identiques à celui de l'Etat dans toute la mesure du possible.

Il est notamment proposé, que sous réserve des droits acquis, les titres requis ou jugés suffisants soient les mêmes pour tous les réseaux. Parallèlement, l'enseignement subventionné ne pourrait plus accorder de traitement supérieur à la subvention-traitement.

Il est proposé qu'à égalité de diplômes et à prestations identiques, les subventions-traitements pour les membres du personnel religieux régulier et séculier qui ne vivent pas en communauté, soient égales aux subventions-traitements du personnel laïc.

Les subventions-traitements des membres religieux réguliers et séculiers de l'enseignement gardien et primaire qui vivent en communauté seront égales à 60 % des sub-

60 % van de weddetoelagen van een leek gedurende de eerste vijftien jaren dienst in het onderwijs en aan 70 % van de weddetoelagen van een leek gedurende de rest van hun loopbaan.

Voorgesteld wordt normen uit te werken waarbij een onderscheid zal worden gemaakt tussen pedagogisch en administratief personeel.

De mogelijkheid tot het opstellen van degressieve normen zal worden onderzocht.

Onder voorbehoud van de verworven individuele rechten voor het rijksonderwijs, zullen voor alle netten van 1 september 1974 af dezelfde criteria worden toegepast wat betreft de opvoeders-externaat. Wat de internaten betreft wordt de toestand, zoals deze vastgelegd werd door het Schoolpact 1958, behouden.

Voorgesteld wordt de diensten voor leerlingenvervoer te verbeteren en te rationaliseren, en dit dank zij een Nationale Dienst voor Leerlingenvervoer die, met het oog op de verwezenlijking van een effectieve vrije keuze, de verantwoordelijkheid voor het vervoer van de leerlingen van alle netten onder dezelfde voorwaarden en via dezelfde criteria zal dragen in overleg met de betrokken onderwijsnetten.

Deze dienst zal afhankelijk zijn van de departementen van Nationale Opvoeding, terwijl het departement van Verkeerswezen, wat het technisch gedeelte betreft, in de dienst zal vertegenwoordigd zijn. Deze dienst regelt alle leerlingenvervoer, wat betekent dat, afgezien van het intern transport, geen ander vervoer kan worden georganiseerd.

Plaatselijk en regionaal zal overleg worden gepleegd voor de regeling van de praktische modaliteiten.

Zo ook zullen in het kader van een globale herziening van het stelsel der sociale voordelen maatregelen moeten genomen worden om, wanneer ondergeschikte openbare besturen sociale voordelen toekennen, deze voorzien worden voor de leerlingen van alle onderwijsnetten, inbegrepen de leerlingen die de rijksscholen bezoeken.

De volgende problemen moeten ook besproken worden :

- de berekening, de inhoud, enz. van de werkingstoeelagen;
- de aftrek van de eigen inkomsten van de inrichtende macht van het bedrag der subsidies;
- de vraag naar gelijkschakeling der normen voor het administratief personeel in de externaten van het gesubsidieerd onderwijs;
- de invoeging van het begrip gehechtheid aan de school in de regels voor bevordering;
- het statuut en de aanstellingswijze van de leraars moraal (nl. aanstellingswijze gelijkwaardig aan deze van de godsdienstleraars);
- de afschaffing van de discriminaties die het onderwijzend personeel van het Rijk treffen (pensioenen, medische controle, openbare mandaten).

b) *Schoolgebouwen*

Voorgesteld wordt de procedure voor de subsidiëring der gemeentelijke en provinciale schoolgebouwen te vereenvoudigen en het voorstel te bespreken om de procedure uitsluitend aan de Ministers van Nationale Opvoeding toe te vertrouwen.

Met het oog op het geven van een oplossing aan de problemen van de schoolgebouwen van het Rijksonderwijs, van het provinciaal en gemeentelijk onderwijs en van het vrij onderwijs worden volgende oplossingen voorgesteld:

ventions-traitements d'un laïc pendant les 15 premières années de services dans l'enseignement et à 70 % des subventions-traitements du laïc pendant le restant de leur carrière.

Il est proposé que des normes soient étudiées par lesquelles une distinction sera faite entre le personnel pédagogique et administratif.

La possibilité de rédiger des normes dégressives sera étudiée.

Sous réserve du maintien des droits individuels acquis pour l'enseignement de l'Etat, les mêmes critères seront appliqués pour tous les réseaux à partir du 1er septembre 1974, en ce qui concerne les éducateurs d'externats.

Pour les internats, la situation fixée par le Pacte scolaire de 1958 est maintenue.

Il est proposé d'améliorer et de rationaliser les services de transport des élèves et ceci grâce à un service national de transports scolaires qui, afin de réaliser un libre choix effectif, assumera la responsabilité du transport des élèves de tous les réseaux dans les mêmes conditions et selon les mêmes critères et de commun accord entre les réseaux d'enseignement concernés.

Ce service dépendra des départements de l'Education nationale, tandis que le département des Communications sera représenté dans le service pour ce qui concerne la partie technique. Ce service règle tout transport d'élèves, c'est-à-dire qu'à l'exception du transport interne, aucun autre transport ne peut être organisé.

Sur le plan local et régional, une concertation aura lieu afin de régler les modalités pratiques.

De même, des mesures devront être prises dans le cadre d'une révision globale du système des avantages sociaux de sorte que, là où les pouvoirs publics subordonnés allouent des avantages sociaux, ceux-ci soient prévus pour les élèves qui fréquentent les écoles de l'Etat.

Sont, en outre, à mettre en discussion, les problèmes suivants :

- le montant et le contenu, et cetera des subventions de fonctionnement;
- la déduction des revenus propres du pouvoir organisateur du montant des subventions;
- la demande d'égalisation des normes pour le personnel administratif des externats de l'enseignement subventionné;
- l'insertion dans les règles de promotion de la notion d'attachement à l'école;
- le statut et le mode de désignation des professeurs de morale (notamment mode de désignation équivalent à celui des professeurs de religion);
- la suppression des discriminations qui frappent le personnel enseignant de l'Etat (pensions, contrôle médical, mandats publics).

b) *Constructions scolaires*

Il est proposé de simplifier la procédure de subvention des constructions scolaires communales et provinciales et de discuter de la proposition de la voir confiée aux seuls Ministres de l'Education nationale.

Afin d'apporter une solution au problème des constructions scolaires de l'Etat, des provinces, des communes et de l'enseignement libre, les solutions suivantes sont proposées :

Een plan van programmatie en rationalisatie geldig voor al de onderwijsnetten zal binnen de zes maanden worden uitgewerkt en uitgevaardigd. Bedoeld plan zal voorafgaan aan de onderstaande initiatieven ongeacht hetgeen bepaald wordt met betrekking tot de Rijksscholen onder 1ste fase.

Met ingang van 1 januari 1973 zal een tienjarenplan opgesteld worden met als doel de Rijksscholen een definitieve infrastructuur te geven, die beantwoordt aan de eisen gesteld door het onderwijs.

1ste fase : naast de bedragen die in artikel 15 van de wet van 29 mei 1959 voorzien werden en volgens dezelfde modaliteiten, zal gedurende 10 jaar een jaarlijks krediet van 3 miljard (basis 1 januari 1973) bestemd worden voor de verwezenlijking van dit plan.

2de fase : aan de hand van een technische studie binnen het raam van de onderhandelingen in de Nationale Schoolpactcommissie, zal vóór 30 juni 1973 nagegaan worden in welke mate dit bedrag verhoogd moet worden.

Bij het Ministerie van Nationale Opvoeding zal een Algemeen Fonds voor Schoolgebouwen worden tot stand gebracht, gefinancierd met een jaarlijks krediet volgens de modaliteiten bepaald bij artikel 15 van de wet van 29 mei 1959, dat van bij zijn oprichting belast zal worden met het optrekken en onderhouden (eigenaars onderhoud) van alle volledig nieuwe schoolgebouwen, bestemd voor alle netten die op dit fonds een beroep willen doen.

Alle onderwijsnetten zullen in de beheersorganen van dit fonds vertegenwoordigd zijn.

De door dit fonds opgerichte gebouwen blijven eigendom van de Staat.

De Schoolpactcommissie zal nagaan in welke mate en op welke manier de werkingstoelagen van de gesubsidieerde scholen die beroep doen op hogervermeld algemeen fonds, zullen dienen verminderd te worden.

Bij het Ministerie van Nationale Opvoeding wordt een instelling van openbaar nut — parastatale B — tot stand gebracht, belast met het terbeschikkingstellen van een jaarlijks krediet ter financiering van de rentetoelage voor leningen aangegaan door gesubsidieerde onderwijsinrichtingen, met het oog op de aanpassing, de modernisering en de uitbreiding van bestaande schoolgebouwen.

De bevoegde Ministers en al de geïnteresseerde netten zullen in de beheersorganen van deze instelling vertegenwoordigd zijn.

De rentetoelage is gelijk aan het verschil tussen de door de subsidiërende overheid aanvaarde intrestvoet op de kapitaalmarkt en 1,25 %. Het jaarlijkse krediet dient vastgesteld in functie van het jaarlijkse bedrag dat, onder staatswaarborg, voor het gesubsidieerde onderwijs zal mogen ontleend worden.

De terugbetalingsperiode bedraagt in principe 40 jaar, elke vrijstellingsperiode voor terugbetaling is echter uitgesloten.

Het plafond van dit jaarlijks bedrag zal vastgelegd worden na onderhandelingen te voeren in de Nationale Schoolpactcommissie, zulks op basis van de voorgelegde dossiers en uiterlijk op 30 juni 1973.

De leningen aangegaan door het vrij gesubsidieerd onderwijs mogen door de inrichtende macht van de betrokken onderwijsinstelling mede terugbetaald worden met een deel van de werkingstoelagen.

Deze faciliteit mag onder geen voorwaarde aanleiding geven tot een nieuwe verhoging van de werkingstoelagen.

Un plan de programmation et de rationalisation valable pour tous les réseaux de l'enseignement sera élaboré et mis en application dans six mois. Ce plan précédera les initiatives suivantes, sans préjudice de ce qui est dit au sujet des écoles de l'Etat, 1ère phase.

A partir du 1er janvier 1973, un plan décennal sera établi ayant pour but de procurer une infrastructure définitive aux écoles de l'Etat qui réponde aux exigences de l'enseignement.

1ère phase : outre les montants prévus à l'article 15 de la loi du 29 mai 1959 et d'après les mêmes modalités, pendant 10 ans, un crédit annuel de 3 milliards (sur base du 1er janvier 1973) sera destiné à la réalisation de ce plan.

2ème phase : sur la base d'une étude technique et dans le cadre des pourparlers au sein de la Commission nationale du Pacte scolaire il sera vérifié, avant le 30 juin 1973, dans quelle mesure ce montant devra être augmenté.

Au sein du Ministère de l'Education nationale, un Fonds général des constructions scolaires sera créé et financé par un crédit annuel, selon les modalités déterminées par l'article 15 de la loi du 29 mai 1959, qui sera chargé, dès sa création, de la construction et de l'entretien (entretien du propriétaire) de toutes les nouvelles constructions scolaires destinées à tous les réseaux qui désirent faire appel à ce Fonds.

Tous les réseaux d'enseignement seront représentés dans les organes de gestion de ce Fonds.

Les bâtiments érigés par ce Fonds resteront propriété de l'Etat.

La Commission du Pacte scolaire vérifiera dans quelle mesure et de quelle façon les subventions de fonctionnement des écoles subventionnées qui feront appel audit Fonds devront être diminuées.

Au Ministère de l'Education nationale sera créé un établissement d'utilité publique — parastatal B — chargé de mettre à la disposition d'un crédit annuel afin de financer la subvention en intérêt résultant d'emprunts contractés par les établissements d'enseignement subventionnés en vue de l'adaptation, la modernisation et l'extension de bâtiments scolaires existants.

Les Ministres compétents et tous les réseaux intéressés seront représentés dans les organes de gestion de cet établissement.

La subvention en intérêt est égale à la différence entre le taux d'intérêt accepté sur le marché des capitaux par l'autorité qui subventionne et 1,25 %. Le crédit annuel doit être fixé en fonction du montant annuel qui, sous garantie de l'Etat, pourra être emprunté par l'enseignement subventionné.

La période de remboursement est en principe de 40 ans; toute période de franchise de remboursement est cependant exclue.

Le plafond de ce montant annuel sera fixé après discussion au sein de la Commission nationale du Pacte scolaire, sur la base des dossiers présentés et au plus tard le 30 juin 1973.

Les emprunts effectués par l'enseignement libre subventionné peuvent être remboursés par le pouvoir organisateur de l'établissement d'enseignement concerné à l'aide d'une partie des subsides de fonctionnement.

Cette facilité ne peut à aucune condition donner lieu à une nouvelle augmentation des subventions de fonctionnement.

Uit de opgelegde boekhouding moet blijken welke bedragen aan het terugbetalen van deze leningen werden besteed, met dien verstande dat nooit, tijdens een boekjaar, meer dan 25 % van de werkingstoelagen mogen aangewend worden.

De Schoolpactcommissie zal onderzoeken op welke manier de beschikkingen ten behoeve van het provinciaal en gemeentelijk onderwijs dienen aangepast, onder meer wat betreft de jaarlijkse dotatie en de verhoging van het percentage van de staats tussenkomst.

Daarenboven moet het volgende probleem mog besproken worden : de vraag om de fysische en financiële normen betreffende de schoolgebouwen uniform vast te stellen.

HOOFDSTUK IV

Samenwerking tussen de netten en de pluralistische scholen

De Partijen stellen voor de nodige middelen aan te wenden om het gemeenschappelijk maken van de uitrusting en de diensten van de verschillende onderwijsnetten te reglementeren en in de hand te werken.

Voorgesteld wordt de voorwaarden te scheppen die de oprichting van de pluralistische school mogelijk moeten maken. Deze school zou voor een bepaalde streek jongens en meisjes uit alle filosofische middelen en van alle strekkingen onthalen. Zij zou genieten van een autonoom beheer, mits de algemene wetten en reglementen geëerbiedigd worden. Het democratisch beheer zou voornamelijk verzekerd worden door een raad, evenwichtig en representatief voor alle strekkingen samengesteld.

Iedereen zou er genieten van de vrijheid van uitdrukking, de mogelijkheid om zijn persoonlijk engagement te laten kennen, zonder nochtans aan proselytisme te doen, maar door verdraagzaamheid en eerbied voor ieders overtuiging te laten blijken, teneinde er een klimaat van wederzijds begrip te doen heersen.

Men zal zich moeten uitspreken over de principiële kwestie of de pluralistische school, daar waar ze ingeplant is, de vrije keuze der gezinnen verzekert en of, in het kader van een programmatie, andere scholen, later op dezelfde plaats opgericht ja dan neen zouden kunnen genieten van subsidiëring.

Hoewel men meent dat de nodige financiële middelen ter beschikking van de pluralistische school moeten worden gesteld door het budget van de Staat, zullen de Partijen moeten beslissen of deze voorzieningen uitsluitend aan het experimenteel karakter van de school beantwoorden of aan haar institutionalisering.

Men zal ook een beslissing moeten nemen betreffende de maatregelen, die moeten worden overwogen om, verplichtend of niet, pluralistische scholen te organiseren in geval van nieuwe oprichtingen of overnamen.

Men zal zich alleszins moeten uitspreken of de pluralistische school, afgezien van de noodzakelijke, geleidelijke inplantingsmaatregelen al dan niet een nieuw onderwijsnet — gelijklopend met de bestaande netten — zal uitmaken.

La comptabilité imposée fera apparaître le montant des dépenses qui ont été utilisées au remboursement de ces emprunts, étant entendu qu'au cours de chaque exercice budgétaire, un maximum de 25 % des subventions de fonctionnement pourra être utilisé.

La Commission nationale du Pacte scolaire examinera de quelle manière les dispositions concernant l'enseignement provincial et communal devront être adaptées, notamment en ce qui concerne la dotation annuelle et l'augmentation du pourcentage de l'intervention de l'Etat.

En outre, le problème suivant doit encore être discuté : la demande de voir fixer de manière uniforme les normes physiques et financières en matière de constructions scolaires.

CHAPITRE IV

Collaboration entre les réseaux et écoles pluralistes

Les Partis proposent de mettre en œuvre les moyens nécessaires pour réglementer et favoriser la mise en commun de l'équipement et des services des divers réseaux d'enseignement.

Il est proposé de réaliser les conditions qui doivent rendre possible la création de l'école pluraliste. Celle-ci accueillerait, pour une région déterminée, garçons et filles de tous les milieux philosophiques et de toutes tendances. Elle jouirait de l'autonomie de gestion dans le respect des lois et des règlements généraux. La gestion, démocratique, serait en ordre principal assurée par un conseil équilibré et représentatif de toutes les tendances.

Chacun y bénéficierait de la liberté d'expression, de la faculté de faire connaître ses engagements personnels, en s'abstenant toutefois de prosélytisme et en faisant preuve du respect des convictions de chacun afin de faire régner un climat de compréhension mutuelle.

On devra se prononcer sur la question de principe de savoir si l'école pluraliste assure, à l'endroit où elle est implantée, la liberté de choix des familles et, dans le cadre d'une programmation, si d'autres écoles créées ensuite au même lieu, pourraient ou non bénéficier de subventions.

Tout en estimant que les moyens financiers nécessaires doivent être mis à la disposition de l'école pluraliste par le budget de l'Etat, les Partis devront se déterminer pour savoir si ces dispositions correspondent uniquement au caractère expérimental de l'école ou à son institutionalisation.

Il y aura lieu également de prendre une décision au sujet des mesures à envisager pour organiser, de façon obligatoire ou non, des écoles pluralistes, dans le cas de créations nouvelles ou de reprises.

En tout état de cause, il y aura nécessité de se prononcer sur le point de savoir si l'école pluraliste, en dehors des mesures progressives d'implantation nécessaires, constituera ou non un nouveau réseau d'enseignement, parallèle aux réseaux existants.

Algemene problemen

Voorgesteld wordt nauwkeurig de bevoegdheden te bepalen van de Permanente Commissie voor toepassing van het Schoolpact, en dezelfde onderwijsvormen aan dezelfde regels te onderwerpen.

Het wordt aanvaard dat de principes van het herziene Pact ook zullen van toepassing zijn, zoals in 1958, op de psycho-medico-sociale activiteiten.

Bepaalde algemene problemen zullen tevens moeten worden besproken, en voornamelijk :

- de duur van het herziene Pact en het gedane voorstel om het als een overgangspact te beschouwen, geldig voor 6 of 8 jaar;
- de hergroepering van alle onderwijsvormen onder de bevoegdheid van de Ministers van Nationale Opvoeding;
- de inrichting van een permanent secretariaat van de Schoolpactcommissie.

Voor de C.V.P.,
W. MARTENS

Voor de P.S.C.,
Ch.- F. NOTHOMB

Voor de P.S.B.-P.S.P.,
A. COOLS
J. VAN EYNDE

Voor de P.L.P.-P.V.V.,
P. DESCAMPS

Voor de Volksunie,
F. VAN DER ELST

Voor de F.D.F.-R.W.,
L. DEFOSSET

Voor de Liberale Partij,
R. GILLET

De Vice-Eerste Minister en Minister van Begroting
L. TINDEMANS

De Minister van Nationale Opvoeding,
M. TOUSSAINT

De Minister van Nationale Opvoeding,
W. CALEWAERT

Problèmes généraux

Il est proposé de définir avec précision les compétences de la Commission permanente d'application du Pacte scolaire et de soumettre les mêmes formes d'enseignement à des règles identiques.

Il est admis que les principes du Pacte révisé seront également d'application, comme en 1958, aux activités psycho-médico-sociales.

Certains problèmes généraux devront être également mis en discussion et notamment :

- la durée du pacte révisé et la proposition faite de le considérer comme un pacte de transition valable pour six ou huit ans;
- le regroupement de toutes les formes d'enseignement sous la compétence des Ministres de l'Education nationale;
- l'organisation d'un secrétariat permanent de la Commission du Pacte scolaire.

Pour le C.V.P.,
W. MARTENS

Pour le P.S.C.,
Ch.- F. NOTHOMB

Pour le P.S.B.-P.S.P.,
A. COOLS
J. VAN EYNDE

Pour le P.L.P.-P.V.V.,
P. DESCAMPS

Pour la Volksunie,
F. VAN DER ELST

Pour le F.D.F.-R.W.,
L. DEFOSSET

Pour le Parti Libéral,
R. GILLET

Le Vice-Premier Ministre et Ministre du Budget,
L. TINDEMANS

Le Ministre de l'Education nationale,
M. TOUSSAINT

Le Ministre de l'Education nationale,
W. CALEWAERT

HERZIENING VAN HET SCHOOLPACT VAN 1958**Aanhangsel bij het Protocol van 4 april 1973**

Heden, 2 juli 1974, heeft het F.D.F. - R.W. het protocol van 4 april 1973 en de drie bijlagen ervan ondertekend.

De Voorzitter van het R.W.,
R. MOREAU

De voorzitter van de R.W. - F.D.F.-fractie,
L. DEFOSSET

De Voorzitter van het FDF,
A. LAGASSE

De Minister van Nationale Opvoeding,
H. DE CROO

De Eerste Minister,
L. TINDEMANS

De Minister van Nationale Opvoeding,
A. HUMBLET

HERZIENING VAN HET SCHOOLPACT VAN 1958**Aanhangsel bij het Protocol van 4 april 1973**

Heden, 3 september 1974, heeft het F.D.F. - R.W. het protocol van 4 april 1973 en de drie bijlagen ervan ondertekend.

De Voorzitter van het F.D.F.,
A. LAGASSE

De Voorzitter van het R.W.,
R. MOREAU

De minister van Nationale Opvoeding,
H. DE CROO

De Minister van Nationale Opvoeding,
A. HUMBLET

REVISION DU PACTE SCOLAIRE DE 1958**Avenant au Protocole du 4 avril 1973**

Ce 2 juillet 1974, le F.D.F. - R.W. a souscrit au protocole du 4 avril 1973 et à ses trois annexes.

Le Président du R.W.,
R. MOREAU

Le président du groupe R.W. - F.D.F.,
L. DEFOSSET

Le Président du FDF,
A. LAGASSE

Le Ministre de l'Education nationale,
H. DE CROO

Le Premier Ministre,
L. TINDEMANS

Le Ministre de l'Education nationale,
A. HUMBLET

REVISION DU PACTE SCOLAIRE DE 1958**Avenant au Protocole du 4 avril 1973**

Ce 3 septembre 1974, le R.W. et le F.D.F. ont souscrit au protocole du 4 avril 1973 et à ses trois annexes.

Le Président du F.D.F.,
A. LAGASSE

Le Président du R.W.,
R. MOREAU

Le ministre de l'Education nationale,
H. DE CROO

Le Ministre de l'Education nationale,
A. HUMBLET

BIJLAGE II

**A. Schoolbevolking in de
Duitstalige Gemeenschap
(toestand per 01.10.87)**

ANNEXE II

**A. Tableau de la population scolaire
dans la communauté germanophone
(situation au 01.10.87)**

	Rijksonderwijs — <i>Enseignement de l'Etat</i>			Officieel gesubsidieerd onderwijs — <i>Enseignement offic. subv.</i>			Vrij gesubsidieerd onderwijs — <i>Enseignement libre subv.</i>			Totaal — Total
	Noord — <i>Nord</i>	Zuid — <i>Sud</i>	Totaal — <i>Total</i>	Noord — <i>Nord</i>	Zuid — <i>Sud</i>	Totaal — <i>Total</i>	Noord — <i>Nord</i>	Zuid — <i>Sud</i>	Totaal — <i>Total</i>	
Kleuterscholen — <i>Ecoles mater.</i>	654	237	891	818	686	1 504	142	93	235	2 630
Gewone lagere scholen — <i>Ecoles prim. ordinaires</i>	799	441	1 240	1 387	1 335	2 722	372	214	586	4 548
Buitengewone lagere scholen — <i>Ecoles prim. spéciales</i>	39	40	79	0	20	20	16	0	16	115
Gewone secundaire scholen — <i>Ecoles sec. ordinaires</i>	1 259	458	1 717	274	0	274	778	1 371	2 149	4 140
Buitengewone secundaire scholen — <i>Ecoles sec. spéciales</i>	98	0	98	0	0	0	0	0	0	98
Hogere scholen — <i>Ecoles sup.</i>	41	0	41	0	0	0	17	0	17	58
Sociale promotie — <i>Prom. soc.</i>	588	367	955	471	370	841	0	205	205	2 001

In het lager onderwijs is er één Franstalige school en zijn er 6 lagere scholen met afdelingen voor Franstalige leerlingen. Er zijn 625 leerlingen ingeschreven voor de Franstalige klassen : 306 in het officieel gesubsidieerd onderwijs en 319 in het Rijksonderwijs.

De Duitstalige Gemeenschap telt bijgevolg 13 590 leerlingen in de door de Staat georganiseerde of gesubsidieerde scholen (plus 53 leerlingen in de verpleegsterschool).

Dans l'enseignement primaire il y a une école française et 6 écoles primaires avec des sections pour élèves francophones. Il y a 625 élèves inscrits dans les classes françaises : 306 dans l'enseignement officiel subventionné et 319 dans l'enseignement d'Etat.

Dans la communauté germanophone il y a donc 13 590 élèves dans les écoles organisées ou subventionnées par l'Etat (plus 53 élèves à l'école d'infirmières).

3. Toestand van het onderwijs in de Duitstalige gemeenschap

B. Onderwijsinstellingen van de Duitstalige gemeenschap

	Rijksonderwijs — <i>Enseignement de l'Etat</i>			Officieel gesubsidieerd onderwijs — <i>Enseignement offic. subv.</i>			Vrij gesubsidieerd onderwijs — <i>Enseignement libre subv.</i>			Totaal — Total
	Noord — <i>Nord</i>	Zuid — <i>Sud</i>	Totaal — <i>Total</i>	Noord — <i>Nord</i>	Zuid — <i>Sud</i>	Totaal — <i>Total</i>	Noord — <i>Nord</i>	Zuid — <i>Sud</i>	Totaal — <i>Total</i>	
Gewone lagere scholen — <i>Ecoles prim. ordinaires</i>	4	5	9	10	20	30	2	3	5	44
Buitengewone lagere scholen — <i>Ecoles prim. spéciales</i>	1	1	2	0	1	1	1	0	1	4
Gewone secundaire scholen — <i>Ecoles sec. ordinaires</i>	3	3	6	1	0	1	2	4	6	13
Buitengewone secundaire scholen — <i>Ecoles sec. spéciales</i>	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1
Hogere scholen — <i>Ecoles sup.</i>	1	0	1	0	0	0	1	0	1	2
Sociale promotie — <i>Prom. soc</i>	2	1	3	1	0	1	0	1	1	5
Internaten — <i>Internats</i>	3	0	3	0	0	0	1	2	3	6

Bij het lager onderwijs moeten 22 instellingen geteld worden die van verschillende hoofdzetels afhangen

3. La situation de l'enseignement dans la communauté germanophone

B. Tableau des établissements dans la communauté germanophone

Dans l'enseignement primaire il faudrait ajouter 22 sièges qui dépendent des différents sièges principaux.

BIJLAGE III

INVENTARIS PER NET VAN DE PLATTELANDSSCHOLEN (Franse Gemeenschap)

De verschillende instellingen kunnen als volgt worden opgesplitst :

1. <i>Lager</i>	Rijk	49 scholen
	Officieel gesubsidieerd	410 scholen
	Vrij gesubsidieerd	178 scholen
2. <i>Secundair</i>	Rijk	54 scholen
	Officieel gesubsidieerd	12 scholen
	Vrij gesubsidieerd	88 scholen

ANNEXE III

L'INVENTAIRE PAR RESEAU DES ECOLES RURALES (Cté française)

Les divers établissements se repartissent comme suit :

1. <i>Primaire</i>	Etat	49 écoles
	Officiel subventionné	410 écoles
	Libre subventionné	178 écoles
2. <i>Secondaire</i>	Etat	54 écoles
	Officiel subventionné	12 écoles
	Libre subventionné	88 écoles

BIJLAGE IV

EVOLUTIE VAN DE SCHOOLBEVOLKING IN
HET ONDERWIJS MET VOLLEDIG LEERPLAN

A. Schooljaar 1985-1986

ANNEXE IV

EVOLUTION DES EFFECTIFS SCOLAIRES
D'ENSEIGNEMENT DE PLEIN EXERCICE

A. Année scolaire 1985-1986

	Staat — <i>Etat</i>	Officieel gesubsidieerd — <i>Officiel subventionné</i>	Vrij gesubsidieerd — <i>Libre subventionné</i>	Totaal — <i>Total</i>
Basis — <i>Fondamental</i>	55 661	217 582	194 400	467 643
Secundair — <i>Secondaire</i>	100 510	62 669	172 041	335 220
Buitengewoon — <i>Spécial</i>	7 457	6 745	12 530	26 732
Sociale Promotie — <i>Promotion sociale</i>	28 567	68 320	36 754	133 641
Hoger niet universitair — <i>Supérieur non universitaire</i>	7 916	13 244	19 027	40 187
Totaal universitair uitgezonderd <i>Total hors universitaire</i>	200 111	368 560	434 752	1 003 423
Hoger universitair — <i>Supérieur universitaire</i>	12 859	—	(1) 23 666 (2) 14 206	50 731
Algemeen totaal — <i>Total général</i> ..	212 970	368 560	472 624	1 054 154

B. Schooljaar 1986-1987

B. Année scolaire 1986-1987

	Staat — <i>Etat</i>	Officieel gesubsidieerd — <i>Officiel subventionné</i>	Vrij gesubsidieerd — <i>Libre subventionné</i>	Totaal — <i>Total</i>
Basis — <i>Fondamental</i>	53 412	212 807	193 925	460 144
Secundair — <i>Secondaire</i>	97 976	61 609	174 814	334 399
Buitengewoon — <i>Spécial</i>	7 167	6 746	12 558	26 471
Sociale Promotie — <i>Promotion sociale</i>	25 120	55 239	34 161	114 520
Hoger niet universitair — <i>Supérieur non universitaire</i>	8 149	13 760	20 164	42 073
Totaal universitair uitgezonderd <i>Total hors universitaire</i>	191 824	350 161	435 622	977 607
Universitair hoger — <i>Supérieur universitaire</i>	12 840	—	(1) 23 846 (2) 13 876	50 562
Algemeen totaal — <i>Total général</i> ..	204 664	350 161	473 344	1 028 169

(1) Vrij confessionneel
(2) Vrij niet-confessionneel

(1) Libre confessionnel
(2) Libre non confessionnel

BIJLAGE V

**UITSPLITSING VAN HET AANTAL LEERLINGEN
OVER DE VAKKEN GODSDIENST EN
NIET-CONFESSIONELE ZEDENLEER**
Frans- en Duitstalig onderwijs**LAGER ONDERWIJS (*)**

Schooljaar

1985-1986

ANNEXE V

**REPARTITION DES ELEVES ENTRE
LES COURS DE RELIGION ET DE
MORALE NON CONFESSIONNELLE**
Régimes linguistiques français et allemand**ENSEIGNEMENT PRIMAIRE (*)**

Année scolaire

1985-1986

	RIJK + PROVINCIËS + GEMEENTEN — ETAT + PROVINCES + COMMUNES					VRIJ — LIBRE				
Provincie — Province	Katholiek — Catholique	Protest. — Protestante	Islam — Islamique	Zedenleer — Morale	TOTAAL — TOTAL	Katholiek — Catholique	P — P	I — I	Zed. — Mor.	TOTAAL — TOTAL
Brabant. — <i>Brabant</i>	18 962	663	8 559	17 441	45 625	42 484	175	154	1 033	43 846
Henegouwen. — <i>Hainaut</i>	36 616	1 304	2 394	15 293	55 607	42 502	190	306	306	43 304
Luik. — <i>Liège</i>	33 727	486	1 609	11 339	47 161	26 007	4	283	—	26 294
Luxemburg. — <i>Luxembourg</i> ..	10 785	30	28	1 214	12 057	6 802	—	104	—	6 906
Namen. — <i>Namur</i>	15 548	112	199	2 599	18 458	14 778	79	52	—	14 909
TOTAAL. — TOTAL	115 638	2 595	12 789	47 886	178 908	132 573	448	899	1 339	135 259
%	64,6	1,5	7,1	26,8	100,0	98,0	0,3	0,7	1,0	100,0
% Uitsplitsing Officieel-Vrij. — <i>Répartition entre l'Officiel et le Libre</i>					56,9					43,1
% Idem schooljaar 1984-1985. — <i>Idem année scolaire 1984-1985</i>					57,8					42,2

SECUNDAIR ONDERWIJS (*)**TYPE 1 + 2**

Schooljaar

1985-1986

ENSEIGNEMENT SECONDAIRE (*)**TYPE 1 + 2**

Année scolaire

1985-1986

	RIJK + PROVINCIËS + GEMEENTEN — ETAT + PROVINCES + COMMUNES					VRIJ — LIBRE				
Provincie — Province	Katholiek — Catholique	Protest. — Protestante	Islam — Islamique	Zedenleer — Morale	TOTAAL — TOTAL	Katholiek — Catholique	P — P	I — I	Zed. — Mor.	TOTAAL — TOTAL
Brabant. — <i>Brabant</i>	14 623	926	4 822	24 827	45 198	49 519	17	—	809	50 345
Henegouwen. — <i>Hainaut</i>	26 631	1 375	1 073	30 449	59 528	51 917	19	51	225	52 216
Luik. — <i>Liège</i>	21 769	722	1 354	22 284	46 129	43 411	25	12	16	43 464
Luxemburg. — <i>Luxembourg</i> ..	4 641	30	26	3 574	8 271	12 745	—	25	31	12 808
Namen. — <i>Namur</i>	9 932	186	124	7 381	17 623	24 404	—	—	—	24 404
TOTAAL. — TOTAL	77 596	3 239	7 399	88 515	176 749	181 996	61	88	1 081	183 226
%	43,9	1,8	4,2	50,1	100,0	99,3	—	—	0,6	100,0
% Uitsplitsing Officieel-Vrij. — <i>Répartition entre l'Officiel et le Libre</i>					49,1					50,9
% Idem schooljaar 1984-1985. — <i>Idem année scolaire 1984-1985</i>					50,3					49,7

(*) Gewoon lager en secundair onderwijs.
Bron : Ministerie van Onderwijs.

(*) Enseignements primaire et secondaire ordinaires.
Source : Education nationale.

BIJLAGE VI

Raming van de huidige kosten, per net, van de lessen godsdienst, enerzijds, en de lessen zedenleer, anderzijds.

In de huidige stand van zaken kosten de lessen godsdienst en zedenleer :

Lager onderwijs

1. Zedenleer	Rijk	70,8 miljoen
	Officieel gesubsidieerd	252,9 miljoen
2. Godsdienst	Rijk	111,6 miljoen
	Officieel gesubsidieerd	441,9 miljoen

Secundair onderwijs

Gezien het korte tijdsbestek waarbinnen het antwoord moest worden gegeven, konden geen precieze statistieken worden opgesteld.

Voor dit type onderwijs bedragen de kosten van de lessen zedenleer en godsdienst respectievelijk :

Rijk	683,9 miljoen
Officieel gesubsidieerd	516,6 miljoen

ANNEXE VI

Estimation de la charge actuelle par réseau des cours de religion d'une part et des cours de morale d'autre part.

Dans l'état actuel des choses, la charge pour les cours de religion et de morale est de :

Enseignement primaire

1. Morale	Etat	70,8 millions
	Officiel subventionné	252,9 millions
2. Religion	Etat	111,6 millions
	Officiel subventionné	441,9 millions

Enseignement secondaire

Des statistiques précises n'ont pu être établies étant donné la brièveté des délais de réponse.

Pour ce niveau d'enseignement, les charges relatives aux cours de morale et de religion sont respectivement de :

Etat	683,9 millions
Officiel subventionné	516,6 millions